

ชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

บทคัดย่อ

ชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย เป็นงานศึกษาวิจัยเรื่องชาวจีนแผ่นดินใหญ่หรือสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เดินทางมาใช้ชีวิตในประเทศไทย โดยยึดเอาช่วงเวลาที่จีนประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (ค.ศ.2021) จากการศึกษาพบว่า ชาวจีนที่อพยพมาไทยแบ่งได้เป็นสองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มที่เข้ามาช่วงระหว่าง ค.ศ.1978 ถึง ค.ศ.2000 และกลุ่มที่เข้ามาช่วงระหว่าง ค.ศ.2001 ถึงปัจจุบัน โดย ค.ศ.2001 อันเป็นปีที่จีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) เป็นเส้นแบ่งช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้ชาวจีนอพยพในกลุ่มแรกมักมีฐานะยากจน การเข้ามายังไทยแม้จะมีแรงจูงใจเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า แต่เมื่อเข้ามาแล้วมักจะเป็นแรงงานเข้มข้น มีความขยันขันแข็ง และประหยัด จนเวลาผ่านไปจึงค่อยๆ มีฐานะที่ดีขึ้น ซึ่งโดยมากมักเป็นเจ้ากิจการขนาดเล็กหรือกลาง ส่วนกลุ่มที่สองมักมีฐานะปานกลางถึงดีมาก อันเป็นผลจากการใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ ชาวจีนกลุ่มนี้เข้ามายังไทยเพื่อหาโอกาสทางธุรกิจของตน หรือหางานประจำทำผ่านอาชีพต่างๆ เช่น พนักงานบริษัท อาจารย์หรือครู แรงงานทักษะ เป็นผู้ปกครองที่ติดตามบุตรหลานของตนที่มาศึกษาในไทย (เผยตุ้มมา) เป็นต้น

การใช้ชีวิตในไทยของชาวจีนอพยพใหม่แทบทั้งหมดในระยะแรกมักจะปรับตัวในเรื่องอาหารการกินและอากาศในแบบเมืองร้อนของไทย ซึ่งโดยมากแล้วจะปรับตัวได้ แต่สิ่งที่ชาวจีนเหล่านี้รู้สึกร่วมกันก็คือ อัยยาศัยไมตรีที่ดีของชาวไทย ซึ่งชาวจีนเชื่อว่ามีพื้นฐานมาจากการที่ชาวไทยเป็นศาสนิกชน และสังคมไทยไม่มีแรงกดดันจากการแข่งขันในเรื่องธุรกิจหรือหน้าที่การงาน ซึ่งในจีนมีสูงมาก และเป็นสิ่งที่ชาวจีนพึงพอใจมาก และคาดหวังว่าจะสามารถใช้ชีวิตในไทยให้ยาวนานที่สุด ในขณะที่จำนวนไม่น้อยตั้งใจปักหลักอยู่ในไทยตลอดไปดังชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต นอกจากนี้ การศึกษายังพบอีกว่า มีชาวจีนจำนวนหนึ่งว่าจ้างชาวไทยให้ถือหุ้นในธุรกิจหรือถือครองที่ดินแทนตน (nominee) แต่วิธีนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากชาวไทยไม่ให้ความร่วมมือ และเป็นปัญหาที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพึงหาทางแก้ไขต่อไป เหตุตั้งนั้น หากมีบริหารจัดการชาวจีนอพยพใหม่ที่ดี ชาวจีนเหล่านี้จะมีประโยชน์และอยู่ร่วมกับสังคมไทยได้ดีไปด้วย

The New Chinese Immigrants in Thailand

Vorasakdi Mahatdhanobol

Abstract

New Chinese immigrants in Thailand is a study of the migration of the Chinese from Mainland China or the People's Republic of China from the period of the Reform and Open-door policy in 1978 until the present time (2021). The research found that the new Chinese immigrants in Thailand can be categorized into two groups: those who migrated during 1978-2000 and those who migrated since 2001 until now. These two groups are separated by the year 2001 or when China became a member of the World Trade Organization (WTO). Regarding immigrants, the first group of Chinese immigrants were impoverished and wanted to make a fortune in Thailand. After they moved to the new home, they took part in the labor-intensive industries and worked robustly to have a better livelihood and improved financial status. As time passed by, the former group of Chinese immigrants became an entrepreneur of small and medium enterprises. On the other hand, the latter group was the people whose status were middle and high-class thanks to China's Reform and Open-door policy. These people migrated to Thailand in order to increase their business opportunities, find a permanent job position such as office worker, professor and teacher, or skilled labor, and also accompany their descendants studying in Thailand.

These new Chinese immigrants required some time in the first phase for adaptation with living in Thailand, especially in eating and enduring the tropical climates. However, the things these people like in common are the amicability of the Thais which, the Chinese believed, may result from Buddhism and Thailand's low-pressured and less-competitive society. Consequently, the new Chinese immigrants felt impressed and longed to living in Thailand as long as possible. Whereas the number of them determined to settle down as Overseas Chinese did in the past. This study also found an issue about the nominee or the shareholding structure that Thai shareholders seem to hold the shares on behalf of the Chinese. Nevertheless, it is fair to say that the Chinese are not the only one to be criticized

because it also resulted from the Thais' collaboration. This problem certainly needs further amendment from the related organizations. Therefore, the management of the new Chinese immigrants should be enhanced in order to create a harmonized society.

ชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

ความเป็นมาและความสำคัญ

นับแต่ที่จีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 เป็นต้นมา ได้มีชาวจีนเดินทางไปใช้ชีวิตยังต่างแดนเป็นจำนวนมากด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีที่ตั้งใจปักหลักถาวรและเพื่อทำการค้าการลงทุนตั้งพ่อค้าหรือนักลงทุนทั่วไปที่ไปๆ มาๆ ระหว่างประเทศแม้กับประเทศปลายทาง กลุ่มแรกที่ตั้งใจไปอยู่อย่างถาวรยังต่างแดนนี้จึงมิใช่กลุ่มคนที่มีทุนหนาตั้งกลุ่มหลัง ในขณะที่กลุ่มหลังก็มีโอกาสที่จะเปลี่ยนใจมาปักหลักถาวรตั้งกลุ่มแรกได้เช่นกัน ภาพของชาวจีนที่เดินทางไปใช้ชีวิตยังต่างแดนนี้ต่อมาถูกเรียกขานว่า *ชาวจีนอพยพใหม่*

ชาวจีนอพยพใหม่ก็ไม่ต่างกับชาวต่างชาติอื่นๆ ที่เดินทางออกนอกประเทศด้วยเหตุผลเดียวกันก็จริง แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวต่างชาติอื่นกลับมิได้ถูกเรียกขานโดยมีคำว่า *อพยพ* กำกับอยู่ไปหมดทุกชาติทุกภาษา ยิ่งในไทยด้วยแล้วเราจะไม่เคยพบคำว่า *พม่าอพยพ* *เขมรอพยพ* หรือ *ลาวอพยพ* ทั้งที่ชาวต่างชาติเหล่านี้สามารถเห็นได้โดยทั่วไป อีกทั้งในบางพื้นที่ก็สามารถเห็นได้อย่างคลาคล่ำตาขี้ตื้นด้วยซ้ำไป แต่สิ่งที่พบกลับเป็นคำเรียกที่มีคำว่า *แรงงาน* กำกับอยู่ด้วยอย่างคำว่า *แรงงานพม่า* เป็นต้น การเรียกที่ต่างกันเช่นนี้ย่อมเท่ากับบอกเป็นนัยๆ ว่ามีความแตกต่างบางประการระหว่างชาวจีนกับชาวต่างชาติอื่น แต่อะไรคือความแตกต่างที่ว่านี่ย่อมเป็นประเด็นที่อภิปรายได้อย่างกว้างขวาง และคงมีรายละเอียดที่มากกว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทั้งชาวจีนกับชาวต่างชาติอื่นมีอยู่ร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างดังกล่าวเป็นประเด็นคำถามเบื้องต้นเท่านั้น ด้วยเป็นประเด็นที่เห็นได้ชัดและง่าย แต่ก็ยังเป็นประเด็นที่ตอบได้ยากหากไม่ทำการศึกษา และการที่เป็นประเด็นเบื้องต้นในด้านหนึ่งย่อมหมายความว่า ยังมีประเด็นคำถามอื่นๆ อยู่อีกชุดหนึ่งที่อาจยากกว่าและซับซ้อนกว่านี้หรือไม่ก็ได้ และต้องการคำตอบพอๆ กัน เช่นคำถามที่ว่า ชาวจีนอพยพใหม่ในไทยได้ก่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้จริงหรือไม่ ได้ก่อผลกระทบต่อความมั่นคงหรือไม่ หรือจะมีความขัดแย้งกับรัฐไทยดังที่เคยเกิดเมื่อราว 80 ปีก่อนหรือไม่¹

¹ หมายถึงความขัดแย้งที่มีขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามในช่วงทศวรรษ 1920 เมื่อชาวจีนตั้งขบวนการขึ้นมาเพื่อเผยแพร่ลัทธิและเคลื่อนไหวทางการเมือง และต่อต้านญี่ปุ่นในไทยหลังจากที่ญี่ปุ่นได้ก่อสงครามกับจีนใน ค.ศ. 1937 ดูรายละเอียดใน เอดิจิ มูราชิม่า, *การเมืองจีนสยาม: การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1924-1942*, วรศักดิ์ มหัทธโนบลและเอดิจิ มูราชิม่า แปล, วรศักดิ์ มหัทธโนบล บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬามหาวิทยาลัย).

ประเด็นคำถามที่ต้องการคำตอบดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ของชาวจีนอพยพใหม่มีความสำคัญต่อไทยในหลายระดับและหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ไม่ต่างกับที่มีความสำคัญกับอีกหลายสังคมที่มีปรากฏการณ์นี้เช่นกัน แน่นอนว่า แต่ละสังคมนั้นมีประเด็นที่พึงศึกษาเฉพาะเป็นของตนเอง สุดแท้แต่บริบทของแต่ละสังคม ชาวจีนอพยพใหม่ในไทยก็เช่นกัน

ประเด็นที่พึงศึกษาเพื่อตอบคำถามต่างๆ ดังที่ได้กล่าวโดยสังเขปข้างต้นนั้น ไม่เพียงมีประโยชน์ต่อกระบวนการกำหนดนโยบายทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเท่านั้น หากสิ่งสำคัญยังอยู่ตรงที่ว่า คำตอบที่ได้มาจะทำให้เกิดความเข้าใจชาวจีนอพยพใหม่ในไทยได้ต้องตรงกับความเป็นจริงอีกด้วย ความเข้าใจเช่นนี้จะทำให้การจัดวางปฏิสัมพันธ์กับชาวจีนเหล่านี้เป็นไปด้วยดี ปฏิสัมพันธ์ที่ดีย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ที่ดีและเสมอกัน และประโยชน์ที่ดีและเสมอกันย่อมนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติ แต่กระนั้นก็ตาม นอกจากการศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบในประเด็นหลักที่สำคัญดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีประเด็นปลีกย่อยอื่นๆ ประกอบอยู่ในการศึกษาด้วย ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับนิยาม หลักคิด พัฒนาการของสังคมจีนภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ หรือความเข้าใจต่อสถานการณ์โลกของจีนหรือชาวจีน ฯลฯ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวพันกับประเด็นหลักอย่างแยกกันไม่ออก และเป็นประเด็นที่จะทำให้การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชาวจีนอพยพใหม่มีความรอบด้านมากขึ้น

ความมุ่งหมาย

หลายปีมานี้ ปรากฏการณ์ของชาวจีนอพยพใหม่ในไทยเป็นประเด็นหนึ่งที่มีการกล่าวถึงกันมากในแวดวงต่างๆ หัวข้อโดยทั่วไปมักสะท้อนให้เห็นถึงความวิตกกังวลมากกว่าความยินดีปรีดา ข้อวิตกกังวลมักเป็นไปในเรื่องชาวจีนอพยพใหม่ยึดครองธุรกิจการค้าของชาวไทยในลักษณะต่างๆ บางลักษณะมิได้เป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจ ธุรกิจของชาวจีนอพยพใหม่หลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีให้แก่รัฐ ชาวจีนอพยพใหม่ให้ตัวแทนชาวไทยถือหุ้นในส่วนที่เกินจากกฎหมายกำหนด หรือกว้านซื้อที่ดินผ่านตัวแทนชาวไทย เป็นต้น ส่วนข้อที่ยินดีอันเป็นความรู้สึกส่วนน้อยนั้นเห็นว่า ชาวจีนอพยพใหม่จำนวนไม่น้อยเป็นแรงงานที่มีทักษะที่ไทยขาดแคลน เป็นต้น

เหตุดังนั้น การศึกษาเรื่องชาวจีนอพยพใหม่ในไทยจึงเป็นไปเพื่อให้รับทราบถึงข้อเท็จจริงต่างๆ อันมีตั้งแต่แรงจูงใจที่ทำให้เข้ามาอยู่ในไทย ชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ครอบครัว ปฏิสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะที่เป็นคนต่างด้าวทำมาหากิน ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสังคมไทย หรือวิถีชีวิตในอนาคต เป็นต้น ที่ล้วนเป็นข้อเท็จจริงที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่รอบด้าน และสามารถนำมาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เฉพาะภาครัฐ แต่รวมทั้งภาคเอกชนและประชาสังคมอีกด้วย นอกจากนี้แล้วก็ยังคาดหวังอีกว่า ผล

การศึกษานี้จะทำให้สังคมไทยเกิดความเข้าใจชาวจีนอพยพใหม่มากขึ้น จนทำให้มีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสม การบริหารจัดการที่ถูกต้องและเป็นธรรม ตลอดจนการคงผลประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันโดยไม่เกิดปัญหา เป็นต้น ความคาดหวังดังกล่าวจึงเป็นอีกความมุ่งหมายหนึ่งนอกเหนือไปจากการรับทราบปัญหา และเป็นสิ่งที่งานศึกษานี้พยายามจะไปให้ถึง

นิยามในเชิงพัฒนาการ

ชาวจีนอพยพใหม่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 20 และที่เรียกว่า *ชาวจีนอพยพใหม่* นี้ก็เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าไม่เหมือนกับชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกกันว่า *ชาวจีนโพ้นทะเล* ความแตกต่างระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับชาวจีนอพยพใหม่จะวัดกันที่ช่วงเวลาที่อพยพเป็นเกณฑ์ แต่เกณฑ์นี้ก็มีความยืดหยุ่นในตัวเอง เช่น โดยทั่วไปชาวจีนโพ้นทะเลคือชาวจีนที่อพยพจากแผ่นดินจีนไปยังต่างแดนเมื่อกว่า 200 ปีก่อนแล้วไปสิ้นสุดลงในช่วงที่จีนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ในช่วงยุคสมัยใหม่นี้เองที่มีความยืดหยุ่นของเกณฑ์ที่ว่า ด้วยบางที่ก็ยึดเอาช่วงสิ้นสุดยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใน ค.ศ.1911 และเข้าสู่ยุคสาธารณรัฐใน ค.ศ.1912 เป็นหลักหมาย บางที่ก็ยึดเอาช่วงสิ้นสุดยุคสาธารณรัฐและเข้าสู่ยุคสาธารณรัฐประชาชนใน ค.ศ.1949 เป็นหลักหมาย และบางที่ยังยึดเอาช่วงหลัง ค.ศ.1949 ไปแล้วอีกระยะหนึ่งเป็นหลักหมายก็มี ที่ว่ามีความยืดหยุ่นก็เพราะการที่ยึดช่วงใดของยุคสมัยใหม่นั้น ในด้านหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมที่ชาวจีนโพ้นทะเลไปอาศัยอยู่ด้วยว่าเวลานั้นสังคมของประเทศนั้นมีสถานการณ์ภายในและภายนอกอย่างไร ความยืดหยุ่นนี้ทำให้เกิดความรู้เรื่องชาวจีนโพ้นทะเลที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ สุดแต่บริบทของประเทศที่ชาวจีนโพ้นทะเลไปอาศัยอยู่เป็นอย่างไร โดยทุกบริบทล้วนอยู่ในยุคสมัยใหม่ทั้งสิ้น

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลข้างต้นในประเด็นหนึ่งก็คือ หลัง ค.ศ.1949 ไปแล้วการอพยพของชาวจีนแผ่นดินใหญ่โดยอิสระก็ได้ยุติลง เพราะจีนภายใต้การยึดครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ปิดพรมแดนของตน ชาวจีนที่จะออกจากแผ่นดินใหญ่หลังปีที่ว่าทำได้เพียงสถานเดียวคือ หลบหนีออกนอกเมืองอย่างผิดกฎหมาย และอาจเป็นผู้เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายหรือถูกกฎหมายก็ได้ในรัฐหรือดินแดนปลายทาง การยุติลงของการอพยพโดยอิสระดังกล่าวทำให้ปรากฏการณ์ของชาวจีนโพ้นทะเลสิ้นสุดลง เรื่องราวของชาวจีนที่จะไปปรากฏตัวยังดินแดนหรือประเทศต่างๆ หลังจากนั้นก็น้อยมาก และมักจะละไว้ในฐานที่เข้าใจว่า ชาวจีนเหล่านี้คือผู้ไม่ประสงค์จะอยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ และโดยที่มีเป็นจำนวนน้อยมากจึงทำให้ไม่มีคำ

เรียกจีนกลุ่มนี้อย่างชัดเจน² แต่ด้วยเหตุที่จีนกลุ่มนี้ได้หลอมละลายตัวเองไปกับชาวจีนโพ้นทะเลจนแยกไม่ออก โดยปริยายจีนกลุ่มนี้จึงได้รับการอนุโลมให้เป็นชาวจีนโพ้นทะเลไปด้วย³ และเหตุผลที่ทำให้จีนกลุ่มนี้อยู่ร่วมกับชาวจีนโพ้นทะเลได้คือนั้น ส่วนหนึ่งมาจากที่จีนสองกลุ่มนี้มีวัฒนธรรมตามหลักคตินิยมซึ่งไม่ต่างกัน

อย่างไรก็ตาม หลังการอพยพโดยอิสระได้ยุติลงในปี ค.ศ.1949 แล้ว จีนได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายใต้ระบอบใหม่ อันเป็นระบอบที่จะนำพาสังคมจีนมุ่งไปสู่สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ แต่จะด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม ชาวจีนในระบอบใหม่ต้องศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์และปรับตัวให้เข้ากับระบอบใหม่นี้ หาไม่แล้วก็จะดำรงชีวิตได้ยาก เพราะระบอบใหม่มีระบบเศรษฐกิจการเมืองที่แตกต่างจากระบอบเก่าอย่างมาก และยังส่งผลให้วัฒนธรรมเดิมหรือวัฒนธรรมขงจื้อต้องเปลี่ยนไปด้วย

เวลานั้นชาวจีนต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิม ซึ่งก็คือการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของตน การปรับเปลี่ยนในระยะแรกเป็นไปแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่พอถึงกลางทศวรรษ 1960 ถึงกลางทศวรรษ 1970 การปรับเปลี่ยนก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว ชำร่วยยังมีคามรุนแรงอีกด้วย เวลานั้นวัฒนธรรมที่มีรากฐานจากลัทธิขงจื้อถูกต่อต้านอย่างหนัก ไม่เว้นแม้แต่ลัทธิเสรีนิยมที่เข้ามายังจีนในยุคสมัยใหม่ ผู้ที่มีวัฒนธรรมที่ว่าจะมีความผิด และอาจถูกลงโทษด้วยมาตรการที่มีทั้งหนักและเบา จากเหตุนี้ วัฒนธรรมใหม่ซึ่งก็คือวัฒนธรรมสังคมนิยมจึงเป็นวิถีที่ถูกทำให้เป็นปกติในสังคมจีน ชาวจีนในเวลานั้นต้องละทิ้งวัฒนธรรมขงจื้อและเสรีนิยมเพื่อรับเอาวัฒนธรรมใหม่แทน โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของชาวจีนจึงเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมใหม่นั้น

ตราบจนเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 จีนได้ประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ แนวทางของนโยบายนี้ไม่เคร่งครัดในลัทธิคอมมิวนิสต์อีกต่อไป โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจจะมีแนวโน้มไปทางเสรีนิยมมากขึ้น ถึงตอนนั้นการเปิดประเทศของจีนก็ส่งผลให้ชาวจีนจำนวนมากมุ่งแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอย่างต่างแดน การออก

² ที่ว่าน้อยมากนี้ไม่รวมชาวจีนที่หลบหนีเข้าไปอยู่ในฮ่องกง ซึ่งหลัง ค.ศ.1949 จนถึงหลังจากจีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 คาดการณ์กันว่ามียุโรปหลายล้านคน โดยเฉพาะหลัง ค.ศ.1978 ที่ทางการจีนเปิดให้ชาวจีนออกนอกประเทศได้ง่ายขึ้นนั้น ทำให้ชาวจีนจำนวนมากเดินทางเข้าฮ่องกงแล้วหลบซ่อนในเกาะนี้ และทำให้ยากที่จะสำรวจได้ถึงตัวเลขที่แน่นอน ดูรายละเอียดใน Sam Wong, *Exploring 'Unseen' Social Capital in Community Participation: Everyday Lives of Poor Mainland Chinese Migrants in Hong Kong* (Netherlands: Amsterdam University Press, 2007), pp. 73-96.

³ อาจดูตัวอย่างบทความที่ให้ภาพรวมของจีนโพ้นทะเลหลัง ค.ศ.1949 ได้ใน ไมเคิล อาร์ ก๊อดลีย์, “การอพยพออกนอกประเทศของชาวจีนกับเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์,” *การย้ายถิ่นข้ามชาติในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก: ปัญหาและแนวโน้ม*, สุภากร จันทวานิช บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 89-97.

นอกประเทศนี้ยังคงดำเนินต่อไปจนถึงช่วงสงครามที่ 21 และในขณะที่การแสวงหาชีวิตที่ดีกว่ายังคงปรากฏอยู่นั้น การค้าและการลงทุนยังต่างแดนของชาวจีนก็เริ่มมีมากขึ้น ชาวจีนที่อยู่ต่างแดนจึงมีสองกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกจะมีฐานะไม่สู้ดีหรือยากจน กลุ่มหลังจะมีฐานะปานกลางจนถึงฐานะดี แต่มีใช้กลุ่มทุนขนาดใหญ่ แต่ทั้งสองกลุ่มนี้มีเหมือนกันก็คือ ต่างมีความตั้งใจที่จะตั้งถิ่นฐานยังต่างแดน และต่างก็เป็นชาวจีนที่ผ่านการหล่อหลอมในวัฒนธรรมใหม่ อย่างหลังนี้เองที่ทำให้ชาวจีนสองกลุ่มนี้แตกต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลในทางวัฒนธรรม และถูกเรียกว่า *ชาวจีนอพยพใหม่ (ซินอีหมิน)*

จากพัฒนาการที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เรานิยามชาวจีนอพยพใหม่ได้ว่า คือชาวจีนที่เกิดและโตในจีนแผ่นดินใหญ่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ มีประสบการณ์ ความทรงจำ การดำรงชีวิต และการศึกษาผ่านพัฒนาการทางเศรษฐกิจการเมืองแบบสังคมนิยมในสมัยหนึ่ง และแบบเสรีนิยมในอีกสมัยหนึ่ง ซึ่งต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลที่ไม่เคยผ่านพัฒนาการเช่นนั้นมาก่อน ชาวจีนอพยพใหม่จึงมีโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ภายใต้วัฒนธรรมใหม่ที่ปฏิเสธวัฒนธรรมเดิมโดยพื้นฐาน โดยที่การปฏิรูปเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มเสรีนิยมมากขึ้นหลัง ค.ศ.1978 กลับไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมใหม่ที่ว่าเปลี่ยนแปลงไปด้วย ชาวจีนอพยพใหม่จึงมีวัฒนธรรมที่ต่างไปจากชาวจีนโพ้นทะเล จากเหตุนี้ ชาวจีนอพยพใหม่จึงมีบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดเฉพาะตน และทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าของพื้นที่ต่างไปจากชาวจีนโพ้นทะเล

หลักคิดแห่งการอพยพ

การอพยพเป็นกิจกรรมที่มีมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ยาวนานจนกล่าวได้ว่า แม้แต่ในยุคดึกดำบรรพ์ที่ไร้ซึ่งหลักฐานเชิงประจักษ์ใดๆ มายืนยันก็ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการอพยพเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก *ไบเบิล (Bible)* อันเป็นคัมภีร์เก่าแก่ของศาสนาคริสต์ที่บอกเล่าการอพยพของชนชาติยิวที่นำโดย โมเสส เป็นต้น หากเป็นกรณีของไทยอาจเห็นได้จากข้อถกเถียงเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของชนชาติไท ที่ว่ามีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตอนใต้ของจีนแล้วอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ประเทศไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม คำว่า *อพยพ* เป็นคำที่ต่างไปจากคำว่า *ผู้ลี้ภัย (refugee)* *ผู้แสวงหาแหล่งหลบภัย (asylum seeker)* ที่เราค้นเคยจากการได้ยินได้ฟังข่าวสารต่างๆ และการที่เรื่องของการอพยพของมนุษย์เป็นข่าว อยู่เสมอในด้านหนึ่งได้เท่ากับสะท้อนว่า การอพยพของมนุษย์เป็นประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญระดับโลก เป็นปัญหาที่เข้าไปสัมผัสกับหลายประเทศและหลายชนชาติ จนองค์การโลกลบาลต้องจัดตั้งองค์กรขึ้นมาศึกษาและบริหารจัดการปัญหานี้ขึ้น อย่างเช่นองค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่น (International

Organization for Migration, IOM)⁴ เป็นต้น การเกิดองค์กรในลักษณะนี้ได้นำไปสู่การศึกษาปัญหานี้ และส่วนหนึ่งได้กลายเป็นที่มาของหลักคิดเกี่ยวกับการอพยพขึ้นมาในทางวิชาการ

กล่าวเฉพาะคำไทยแล้ว คำว่า *อพยพ* เป็นคำที่สิ้นกระซับที่มักใช้แทนอีกคำหนึ่งที่ยาวกว่าคือคำว่า *เคลื่อนย้ายถิ่น* คำทั้งสองนี้มีความหมายไม่ต่างกัน แต่ก็มีบางที่ที่อาจใช้เป็นอย่างอื่น เช่น *การอพยพโยกย้าย* *การโยกย้ายถิ่น* *การเคลื่อนย้ายถิ่น* สุดแต่แต่ผู้ใช้จะเลือกคำใด แต่ด้วยเหตุที่การอพยพเป็นคำที่แสดงถึงกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ การอธิบายกิจกรรมนี้ให้เป็นระบบระเบียบจึงเกิดขึ้น เช่นเดียวกับการอธิบายกิจกรรมของมนุษย์ในแง่มุมอื่นๆ ภายใต้อาคารสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่มนุษย์กลุ่มนั้นๆ สังกัดกิจกรรมใดที่ได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบระเบียบ กิจกรรมนั้นก็จะมีหลักคิดหรือทฤษฎีของตนขึ้นมา และหลักคิดที่ได้มาจะถูกนำไปใช้อธิบายกิจกรรมนั้นๆ ของมนุษย์ให้เข้าใจถ่องแท้ยิ่งขึ้นไปอีก

การอพยพเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่มีหลักคิดเป็นของตนเอง และที่พบก็คือ หลักคิดนี้มีมากกว่าร้อยปีแล้ว หลังจากนั้นก็เกิดเรื่อยมาจนมีสำนักคิดอยู่หลายสำนัก บางสำนักก็เกี่ยวพันกันในเชิงต่อยอด บางสำนักก็เห็นแย้งหรือหักล้างหลักคิดที่เกิดก่อนหน้า แล้วเสนอหลักคิดใหม่ของตนขึ้นมาแทน ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ปกติที่สามารถเห็นได้ในหลักคิดอื่นๆ ไซ้แต่หลักคิดการอพยพ การศึกษาหลักคิดการอพยพโดยสังเขปในที่นี้คงไม่อยู่ในวิสัยที่จะระบุว่าหลักคิดใดดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด หรือหลักคิดใดดีกว่าหลักคิดใด แต่ที่จะทำก็คือ การพิจารณาว่าหลักคิดใดที่มีความสอดคล้องต้องกันต่อการศึกษาเรื่องของชาวจีนอพยพใหม่เป็นหลัก

จากการสำรวจงานศึกษาเกี่ยวกับหลักคิดการอพยพนั้นพบว่า งานศึกษาเหล่านี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีขึ้นอย่างต่อเนื่องนับแต่ปลายศตวรรษที่ 19 เรื่อยมา จนกล่าวได้ว่ามีการศึกษาอย่างไม่เคยขาดสาย ด้วยเหตุนี้ หลักคิดการอพยพจึงมีอยู่หลายสำนัก ซึ่งหากจะร้อยเรียงกันแล้วจะมีทางเลือกให้เรียบเรียงได้มากมาย และผลจากการเรียบเรียงของแต่ละทางเลือกคงมีความหนาบางของหน้ากระดาษที่ไม่เท่ากัน ที่สำคัญ ผลงานต่างๆ ที่ปรากฏออกมาได้ทำให้เห็นวิธีการประมวลหลักคิดที่ไม่เหมือนกัน แต่ให้ความเข้าใจหลักคิดการอพยพได้ดี เหตุตั้งนั้น การศึกษาหลักคิดการอพยพจึงไซ้แต่จะมีมากมายหลายสำนักเท่านั้น หากแม้แต่งานที่ประมวลหลักคิดนี้ให้เห็นภาพกว้างไกลและลึกซึ้งก็มีไม่น้อยเช่นกัน และในที่นี้จะเลือกผลงานบางชิ้นมาอธิบายให้เห็นว่าในบรรดาหลักคิดการอพยพที่มีอยู่มากมายนี้ เมื่อถูกนำมาประมวลแล้วจะสามารถแยกอธิบายเป็นชุดความคิด

⁴ Editorial, "Migration: theory, research and practice in guidance and counseling," *British Journal of Guidance & Counselling*, Vol. 47, No. 1. (2019), pp. 1-5.

ได้อย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้นแล้วอีกด้านหนึ่งของชุดความคิดนี้จึงคือ แนวทางการศึกษา (approach) เรื่องการอพยพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีอยู่มากมายหลายแนว ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึงแต่โดยสังเขป ดังนี้⁵

แนวจุลภาคเชิงปัจเจก (Micro-individual approaches)

หลักคิดในแนวจุลภาคเชิงปัจเจกนี้เห็นว่า การอพยพทั้งภายในรัฐและระหว่างรัฐมักรวมศูนย์อยู่ที่การตัดสินใจของปัจเจกบุคคล โดยก่อนการตัดสินใจลาจากที่พำนักเดิมของตน บุคคลนั้นได้ตรวจสอบค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ที่พึงเกิดจากการอพยพมาก่อนแล้ว การตัดสินใจเช่นนี้ในด้านหนึ่งจึงคล้ายกับการลงทุนที่หวังผลตอบแทนแบบหนึ่ง⁶ ต่อมาหลักคิดนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานให้กับการศึกษาในแนวนี้นี้ที่ขยายให้เห็นว่า การอพยพของมนุษย์เป็นการเปลี่ยนถิ่นฐานที่พำนักที่มีทั้งที่เปลี่ยนอย่างถาวรและกึ่งถาวร และโดยไม่ขึ้นต่อระยะทางว่าใกล้หรือไกล หรือด้วยความสมัครใจหรือไม่สมัครใจ และไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นการอพยพภายในหรือภายนอกรัฐ แต่ทุกการอพยพจะมีปัจจัยประกอบอยู่สี่ส่วนด้วยกันคือ ต้นทาง (origin) ปลายทาง (destination) อุปสรรคแทรกแซง (intervening obstacles) และตัวบุคคล (personal)⁷ ทั้งนี้ปัจจัยอุปสรรคในที่นี้หมายถึงระยะทางระหว่างต้นทางกับปลายทาง ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง กฎหมายการเข้าเมือง ความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ศาสนา หรือวิถีชีวิต ส่วนตัวบุคคลหมายถึง ฐานะทางเศรษฐกิจ การแสดงออก และบุคลิกลักษณะของบุคคล เป็นต้น⁸

ควรกล่าวด้วยว่า หลักคิดที่ถูกขยายความนี้ได้กล่าวเป็นนัยถึงงานศึกษาเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 ของ อี. จี. ราเฟนสไตน์ (E. G. Ravenstein) ซึ่งใช้ยุโรปเป็นพื้นที่ในการศึกษาผ่านผลงานเรื่อง *กฎแห่งการอพยพ (laws of migration)* ขึ้นมา โดยสาระสำคัญในกฎนี้ชี้ให้เห็นว่า การอพยพของมนุษย์มีสาเหตุมาจากประเด็นเศรษฐกิจเป็นหลัก⁹ คือมีปัจจัยผลักดันมาจากการไร้งานทำ ความยากจน การไร้ที่ดินทำกิน การเติบโตอย่าง

⁵ เรียบเรียงจาก Victor Piche, “Contemporary migration theories as reflected in their founding texts,” translated by Catrona Dutreuilh, *Population*, Vol. 68, No. 1. (2013), pp. 141-164. งานศึกษาชิ้นนี้ได้ประมวลหลักคิดการอพยพโดยเลือกพิจารณาจากผลงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ 20 รายการ ซึ่งในที่นี้จะระบุผลงานเหล่านี้ในบางชิ้นไว้ในแหล่งอ้างอิง รวมทั้งผลงานอื่นอีกจำนวนหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจและการศึกษาการอพยพ

⁶ Larry Sjaastad, “The cost and return of human migration,” *Journal of Political Economy*, 70(5), part 2, (1962), pp. 80-93.

⁷ Everett S. Lee, “A Theory of Migration,” *Demography*, Vol. 3, No. 1. (1966), pp. 49-50.

⁸ Russell King, *Theories and Typologies of Migration: An Overview and Primer*, p. 13.

⁹ E. G. Ravenstein, “The Laws of Migration,” *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 48, No. 2. (Jun., 1885), pp. 198-199.

รวดเร็วของประชากร การมีฐานะทางสังคมที่ต่ำ หรือการเก็บกดทางการเมือง ปัจจัยนี้ทำให้มนุษย์ต้องหาถิ่นฐานใหม่ และถิ่นฐานใหม่จะมีปัจจัยดึงดูดในเรื่องงานกับค่าแรง ระบบการศึกษากับสวัสดิการที่ดีกว่า มีที่ดินให้ทำกิน มีสิ่งแวดล้อมกับฐานะความเป็นอยู่ที่ดี มีเสรีภาพทางการเมือง เป็นต้น ทั้งปัจจัยผลักดัน (push factors) และปัจจัยดึงดูด (pull factors) นี้เป็นไปตามหลักคิดการเลือกอย่างมีเหตุผล (rational choice theory)¹⁰ อันเป็นหลักคิดที่เห็นว่า มนุษย์มักจะมีเหตุผลในการเลือกสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองเสมอ¹¹ โดยที่ต่อมาปัจจัยทั้งสองถูกเรียกว่า ปัจจัยผลักดัน-ดึงดูด (push-pull factors)

การที่หลักคิดในแนวนี้นี้ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล และเห็นว่าการตัดสินใจนี้สัมพันธ์กับเหตุผลทางเศรษฐกิจอย่างแยกกันไม่ออก การศึกษาแนวนี้นี้จึงมุ่งไปยังหลักคิดเศรษฐศาสตร์จุลภาคของการอพยพ (Microeconomic theory of migration) ที่พุ่งไปที่การเลือกของปัจเจก¹² ซึ่งตัวผู้อพยพในฐานะปัจเจกได้คำนวณแล้วว่าการอพยพของตนต้องใช้ต้นทุนเท่าไร และจะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแก่ตนเพียงใด¹³ นอกจากนี้ หลักคิดในแนวนี้นี้ยังสนใจประเด็นเกี่ยวกับแบบแผนวิวัฒนาการของการอพยพที่สัมพันธ์กับประชากรศาสตร์อีกด้วยว่า ทฤษฎีการเคลื่อนย้าย (mobility) ที่อยู่บนฐานคิดในช่วงเปลี่ยนผ่านนั้นมีราคาแพงสำหรับนักประชากรศาสตร์ในแง่ที่ว่า มันจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราการเกิดและการตายของประชากรได้อย่างไร¹⁴ อย่างไรก็ตาม การศึกษาในแง่ประชากรศาสตร์นี้ในปัจจุบันถูกมองว่าล้าสมัยไปแล้ว และแม้จะมีคุณูปการอยู่ไม่น้อยก็ตาม แต่ถ้อยวิจารณ์ที่ปรากฏนั้นเห็นว่าเป็นการศึกษาของนักวิวัฒนาการ (evolutionist) ที่อิงหลักคิดสมัยใหม่ ซึ่งทุกวันนี้ถูกมองว่าเป็นแนวที่ใช้ “ตะวันตกเป็นศูนย์กลาง” (western-centric)¹⁵ ดังหลักคิดอื่นอีกไม่น้อย การศึกษาในแนวนี้นี้ต่อมาถูกเรียกว่า หลักคิดการอพยพคลาสสิกใหม่

¹⁰ Russell King, *Theories and Typologies of Migration: An Overview and Primer* (Sweden: Manmo Institute for Studies of Migration, Manmo University, 2012), p. 13.

¹¹ หลักคิดการเลือกอย่างมีเหตุผลอาจศึกษาได้จาก ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์ กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เวย์ ออฟ บุก, 2557).

¹² Victor Piche, “Contemporary migration theories as reflected in their founding texts,” p. 143.

¹³ George J. Borjas, *International Differencse in the Labour Market Performance of Immigrants* (Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1988), p. 77.

¹⁴ Wilbur Zelinski, “The Hypothesis of the Mobility Transition,” *Geographical Review*, Vol. 61, No. 2 (April, 1971), pp. 219-249.

¹⁵ Victor Piche, “Contemporary migration theories as reflected in their founding texts,” p. 144.

(Neoclassical Migration Theory)¹⁶ และเรียกสั้นๆ ว่า หลักคิดคลาสสิกใหม่ (Neoclassical Theory) ซึ่งใน
ที่นี้จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้าอีกครั้งหนึ่ง

อนึ่ง ที่ว่าใช้ “ตะวันตกเป็นศูนย์กลาง” นี้หมายความว่า งานศึกษาการอพยพที่มีขึ้นนั้น โดยส่วนใหญ่
แล้วมักอธิบายการอพยพที่เกิดขึ้นในยุโรป สหรัฐอเมริกา หรือออสเตรเลีย หรือในระหว่างสามพื้นที่นี้กับ
ประเทศอื่นที่อยู่นอกพื้นที่ทั้งสามออกไป จากเหตุนี้ การนำเสนอเชิงหลักคิด นโยบาย สถานการณ์หรือเหตุผล
ที่ชักนำให้เกิดการอพยพ เป็นต้น จึงตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงและทัศนะของตะวันตกเป็นหลัก แต่ผลที่ออกมาจะถูก
นำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์เดียวกันในสังคมอื่นด้วย จนทำให้เกิดการเหมารวมว่า ที่อธิบายมานี้สามารถใช้ได้
กับทุกสังคมหรือทุกประเทศในโลก ทั้งๆ ที่สังคมอื่นหรือประเทศอื่นต่างก็มีชุดความคิด วัฒนธรรม
ประวัติศาสตร์ หรือพัฒนาการทางเศรษฐกิจการเมืองที่ต่างจากตะวันตก คำอธิบายที่ใช้ “ตะวันตกเป็น
ศูนย์กลาง” จึงอาจใช้ได้หรือใช้ไม่ได้กับการอธิบายสังคมอื่น อย่างไรก็ตาม นอกจากคำเรียกที่ว่าแล้วก็ยังมียก
คำเรียกหนึ่งคือ “ยุโรปเป็นศูนย์กลาง”¹⁷ และไม่ว่าจะอย่างไรคำอธิบายอันเป็นผลิตผลของตะวันตกนี้ก็มี
อิทธิพลสูงมาจนทุกวันนี้ ซึ่งแม้แต่งานศึกษานี้ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลนี้ หาไม่แล้วก็อาจไม่ผ่านเกณฑ์ทาง
วิชาการที่กลายเป็น จริต อันปกติไปแล้วนี้เช่นกัน

แนวมหภาคเชิงโครงสร้าง (Macro-structural approaches)

หลักคิดในแนวนี้นี้ที่มาจากนักวิชาการจำนวนมากเห็นว่า การเข้าใจบริบทโลกให้มากขึ้นจะทำให้เข้าใจ
การอพยพได้ดียิ่งขึ้น และบริบทโลกในที่นี้ก็คือ แบบแผนการอพยพระหว่างต้นทางกับปลายทางที่มีระบบของ
การเคลื่อนไหวกว้างไกล คือไม่เพียงเคลื่อนไหวกจากตัวผู้อพยพเท่านั้น หากยังมีการเคลื่อนไหวกของสินค้า การบริการ
และความคิดอีกด้วย หลักคิดนี้ถูกนำเสนอขึ้นเป็นครั้งแรกโดยนักวิชาการในแนวระบบ (systems approach)
เมื่อ ค.ศ.1970 เพื่อหากรอบการวิเคราะห์แนวโน้มของสภาพการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการอพยพแล้วก็พบว่า การ
อพยพจะผันแปรไปตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจไปสู่เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมทางสังคมกับปัจจัย
ทางการเมือง นอกจากนี้ ก็ยังมีอีกสองปัจจัยที่ถูกนำเข้ามาวิเคราะห์คือ บทบาทของ “สารสนเทศ”
(information) และความต่อเนื่องของ “ผลสะท้อนกลับ” (feedback) จากที่พำนักต้นทาง ซึ่งเปิดประตูให้กับ

¹⁶ “New Economics of Labour Migration and Neoclassical Migration Comparison,” Available from:
<https://www.ukessays.com/essays/economics/new-economics-of-labour-migration-and-neoclassical-migration-comparison.php> (Accessed: 20 June 2020).

¹⁷ อาจดูคำอธิบายและข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยสังเขปได้ใน Available from:
<https://en.wikipedia.org/wiki/Eurocentrism> (Accessed 25 June 2020).

การศึกษาถึงความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมกับครอบครัว และการโอนถ่ายเงินของกระบวนการการอพยพ ได้อย่างมากมาย จะเห็นได้ว่า แนวระบบนี้ไม่ได้มองการอพยพเป็นเส้นตรงแบบเคลื่อนไหวไปทางเดียว แต่มองว่าเป็นปรากฏการณ์ที่มีการฝังตัวของระบบการพึ่งพาที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นวงจรอยู่เสมอ¹⁸ แนวระบบจากที่กล่าวมาจึงเป็นการศึกษาการอพยพที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆ ที่กว้างขวาง ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายในทางปฏิบัติ เพราะเป็นการศึกษาในระดับนานาชาติที่ผูกติดกับโลกาภิวัตน์

แต่คงด้วยเหตุที่ยากในทางปฏิบัติดังกล่าว ต่อมาแนวระบบจึงได้รับการต่อยอดด้วยการสร้างต้นแบบของการหมุนเวียน (the circulation model) ที่ครอบคลุมรูปแบบวงจรการอพยพขึ้นมาโดยเน้นที่ระดับนานาชาติ ซึ่งถูกท้าทายด้วยเงื่อนไขผลประโยชน์ที่เป็นตัวแสดงที่มีเหตุผลภายใต้แรงกดดันของตลาดอย่างถึงที่สุด และทำให้ปัจจัยทางการเมืองและทางโครงสร้างถูกนำเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยศูนย์กลางของแนวคิดนี้จะตั้งอยู่บนหลักการแยกพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เพื่อให้เป็นไปตามแรงขับของกระบวนการแรงงานที่มักมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ระบบที่เป็นวงจรเช่นนี้จะต้องทำให้เศรษฐกิจภายในทำงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้มีใช้เพื่อการยังชีพของแรงงานอพยพ หากแต่เป็นระบบความมั่นคงทางสังคมเพื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว¹⁹ หลักคิดที่เสนอผ่านแนวระบบนี้ได้รับการยอมรับอย่างมากเมื่อพบว่า พื้นฐานทางเศรษฐกิจกับสถาบันทางการเมืองและกฎหมายต้องพึ่งพาเคียงคู่กันไป โดยการพึ่งพานี้จักมีอาจทำให้วิถีการผลิตถูกผลิตซ้ำได้ ถ้าปราศจากการเข้ามาช่วยเหลือของสถาบันนอกภาคเศรษฐกิจ²⁰ ซึ่งก็คือสถาบันทางการเมืองและกฎหมายนั่นเอง

แม้ต้นแบบข้างต้นทำให้เห็นถึงปัจจัยมหภาคเชิงโครงสร้างของการอพยพที่เป็นวงจรก็ตาม แต่ก็มีอีกหลายมุมมองที่เห็นว่า แรงงานอพยพถูกกำหนดขึ้นจากปัจจัยอิทธิพลความต้องการแรงงาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เบื้องต้นของการอพยพที่สามารถเห็นได้จากเมืองศูนย์กลางต่างๆ ที่พัฒนาแล้วของโลกทุกวันนี้ ในขณะที่เมืองที่กำลังพัฒนาในโลกก็พบการแพร่ของโรงงานนรก ที่ต่างก็จ้องเอาเปรียบค่าแรงจากแรงงานที่ไร้

¹⁸ Akin L. Mabogunje, "System Approach to a theory of Rural-Urban Migration," *Geographical Analysis*, Vol. 2, No. 1, (1970), pp. 1-18.

¹⁹ Michael Burawoy, "The Function and Reproduction of Migrant Labor: Comparative Material from Southern Africa and the United States," *American Journal of Sociology*, 82(5), (1976), pp. 1050-1087.

²⁰ Victor Piche, "Contemporary migration theories as reflected in their founding texts," p. 146.

ข้อมูลส่วนตัวใดๆ ซึ่งก็คือแรงงานอพยพ และส่วนใหญ่มักเป็นแรงงานที่ไร้ทักษะ²¹ แม้ความจริงจะเป็นเช่นนั้น แต่การศึกษาในแนวนนี้ก็เป็นที่ยอมรับในฐานะอีกแนวทางหนึ่งของการศึกษา

แนวเพศสภาพ (The Gender approach)

การศึกษาการอพยพก่อนทศวรรษ 1980 โดยส่วนใหญ่แล้วมักพุ่งไปที่เพศชาย トラバจนปลาย ทศวรรษเดียวกันจึงมีงานศึกษาที่พุ่งไปที่เพศหญิงเกิดขึ้น การศึกษาในช่วงนี้ได้ฉายภาพเส้นทางโคจรที่หลากหลายของผู้อพยพที่เป็นหญิง ที่ต่างก็ถูกใช้แสวงหาผลประโยชน์ไปอย่างผิดๆ การศึกษาในแนวนนี้จึงเสนอว่า แรงงานอพยพหญิงควรได้รับการปฏิบัติในเชิงบวก เช่น การปล่อยให้เป็นอิสระ หรือการมีอิสระทางการเงิน ถึงแม้จะเป็นปากเสียงให้แก่เพศหญิงที่ทรงพลังก็จริง แต่การศึกษาในแนวสตรีนิยมนี้กลับไม่เคยก้าวขึ้นเป็นกระแสหลักในการวิจัยการอพยพ การศึกษาในแนวนนี้จึงค่อนข้างจะขาดแคลน แต่งานศึกษาเท่าที่มีซึ่งเกิดโดยตรงครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.1984 ก็ทำให้เห็นถึงบทบาทของเพศสภาพที่สัมพันธ์กับการอพยพจนสรุปได้ว่า เพศหญิงก็มีพื้นที่ทางสังคมพอที่จะก่อให้เกิดหลักคิดเฉพาะตนขึ้นได้ แต่ถ้าเกิดขึ้นเพียงเพราะเห็นอกเห็นใจเพศหญิงก็ยังไม่เพียงพอ หากแต่จะต้องพัฒนาหลักคิดนี้ให้เป็นแนวคิดกลาง (central concept) ให้ได้²² คือให้เป็นหลักคิดที่เสมอภาคกับหลักคิดการอพยพอื่นๆ

การที่หลักคิดดังกล่าวแยกเพศสภาพออกมาต่างหากเช่นนี้นับเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะบีบคั้น ด้วยได้กดดันไปสู่ข้อสรุปที่ว่า งานในครัวเรือนส่วนใหญ่จะตกไปอยู่ที่เพศหญิงและมีความสำคัญน้อย ทั้งยังมีข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่ต้นทาง ในขณะที่พื้นที่ปลายทางก็ยังได้งานที่ไม่มั่นคงอีกด้วย กล่าวโดยสรุป งานศึกษาที่ระบุถึงฐานะของเพศสภาพที่ไร้ความสำคัญในตลาดแรงงานนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงทางเลือกที่ไม่เสมอภาคของครอบครัวที่ยากจะสูญหาย²³ และแม้จะเป็นเช่นนี้ก็ตาม แต่การศึกษาแนวนนี้ก็มิขึ้นแล้ว และมีความสำคัญในระดับที่ไม่ควรละเลยหรือเมินเฉย

²¹ Saskia Sassen, "The Rise of Global City and the New Labor Demand," *The Mobility of Labor and Capital* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), pp. 126-170.

²² Monica Boyd, "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas," *International Migration Review*, 23(3), (1989), pp. 638-670.

²³ Victor Piche, "Contemporary migration theories as reflected in their founding texts," p. 147.

แนวเครือข่ายการอพยพ (Migration networks)

การศึกษาในแนวนี้นี้เริ่มมาจากการวิจารณ์หลักคิดคลาสสิกใหม่ (Neoclassical theory) อย่างแข็งขัน โดยนักเศรษฐศาสตร์ในกลุ่ม “เศรษฐศาสตร์ใหม่ของแรงงานอพยพ” (New Economics of Labour Migration, NELM) ที่แยกตนออกจากหลักคิดเศรษฐศาสตร์จุลภาคของการอพยพ (หรือหลักคิดคลาสสิกใหม่ ซึ่งก็คือแนวจุลภาคเชิงปัจเจกดังได้กล่าวไปแล้ว) โดยมุ่งที่ความเข้าใจยุทธศาสตร์ของครอบครัวที่พึ่งพากันระหว่างผู้อพยพกับครอบครัวของตน และให้ความสำคัญกับที่พำนักที่ทั้งเสี่ยงต่อการดูแลและการรวมกลุ่ม โดยการวิเคราะห์จะเน้นไปยังระดับครัวเรือนและรูปแบบความมั่นคงทางสังคม กล่าวโดยสรุปคือ การศึกษาแนวนี้นี้ให้ค่ากับทุนมนุษย์ (human capital) มากกว่าหลักคิดคลาสสิกใหม่ ในขณะที่ทุนเครือข่ายและทุนเครือข่ายก็ยังคงอยู่ในฐานะที่เป็นทุนทางสังคม²⁴ แนวการศึกษานี้ที่เริ่มเมื่อ ค.ศ.1985 ต่อมาได้ถูกพัฒนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยผ่านการวิจัย โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา การวิจัยที่ว่านี้เจาะจงใส่ใจไปยังประเด็นยุทธศาสตร์การเอาตัวรอดตามสมรรถนะของผู้อพยพ ที่กลายเป็นตัวแสดงของการเปลี่ยนแปลง (actors of change)²⁵ วิสัยทัศน์ที่ตัดตนออกจากปัจเจกชนและอนุชน (atomistic, ในที่นี้หมายถึง รายบุคคล ซึ่งจัดเป็นหน่วยที่เล็กลงมาจกปัจเจกชน) นี้ ผู้อพยพในปัจจุบันได้คิดแล้วว่าตนคือผลิตรวม และทำการเชื่อมต่อกับครอบครัวผู้อพยพ และที่มิใช่ผู้อพยพเข้าไปอยู่ในชุดความสัมพันธ์ร่วมกัน จนยึดถือเป็นการวิเคราะห์แนวใหม่ที่มีความคิดเครือข่ายเป็นแกนหลัก²⁶

ควรกล่าวด้วยว่า แม้หลักคิดเศรษฐศาสตร์ใหม่ของแรงงานอพยพจะวิจารณ์หลักคิดคลาสสิกใหม่ก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าหลักคิดเศรษฐศาสตร์ใหม่ฯ จะปลดพันจากการวิจารณ์ก็หาไม่ เพราะถึงที่สุดแล้วก็ยังมีผู้เห็นว่าเอาเข้าจริงแล้วหลักคิดเศรษฐศาสตร์ใหม่ฯ ได้เสนอในสิ่งที่ไม่ต่างกับหลักคิดคลาสสิกใหม่มากนัก กล่าวคือ ต่างก็พยายามอธิบายว่าการอพยพมาจากแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ จนทำให้บุคคลในระดับปัจเจกและระดับครอบครัวจำต้องตัดสินใจอพยพ โดยไม่สนใจว่าที่ตัดสินใจไปนั้นมีโอกาสที่จะถูกบังคับหรือมีข้อจำกัดจากนโยบาย จากการเมือง หรือจากปฏิสัมพันธ์อื่นๆ ที่กว้างขวางอย่างไรบ้าง²⁷ จากเหตุนี้ งานวิจารณ์บางชิ้นจึง

²⁴ Oded Stark and David Bloom, “The New Economics of Labor Migration,” *The American Economic Review*, 75(2), (1985), pp. 173-178.

²⁵ Hein de Haas, “Migration and Development: A Theoretical Perspective,” *International Migration Review*, 44(1), (2010), pp. 227-264.

²⁶ Victor Piche, “Contemporary migration theories as reflected in their founding texts,” p. 148.

²⁷ “New Economics of Labour Migration and Neoclassical Migration Comparison,” Available from:

เห็นว่า หลักคิดเศรษฐศาสตร์ใหม่ๆ ไม่ได้เสนออะไรใหม่ นอกจากจุดเด่นในแง่ที่เป็น “ทางที่สาม” (third way) ให้แก่การศึกษาการอพยพ และตั้งข้อสงสัยว่า ชะรอยหลักคิดนี้จะใช้ได้ก็เพียง “เหล้าเก่าในขวดใหม่” (Old wine in new bottles) ของคลาสสิกใหม่เท่านั้น?²⁸

นอกจากนี้ งานศึกษาแนวเครือข่ายการอพยพยังได้รับการต่อยอดจากงานในแนวเพศสภาพอีกด้วย โดยศึกษาไปถึงประเด็นเครือข่ายกับเพศสภาพด้วยการชี้ให้เห็นว่า จุดกึ่งกลางของเครือข่ายที่เชื่อมที่พำนักต้นทางกับปลายทางก็คือ ตัวแสดงที่เป็นปัจเจก (จุลภาค) กับแรงผลักดันที่เป็นโครงสร้างใหญ่ (มหภาค) โดยมีครอบครัวเป็นผู้แสดงบทบาทอยู่ตรงกลาง งานศึกษานี้ยังชี้ต่อไปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาพกับเครือข่ายในการอพยพนั้น จะถูกบีบคั้นจากการแบ่งแยกแรงงานตามเพศเข้ามาในการพิจารณาด้วย ในฐานะความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ในการผลิตของสังคมนั้น²⁹ ไม่เพียงเท่านั้นแนวเครือข่ายยังได้รับการต่อยอดต่อไปอีกว่า เครือข่ายอันเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมนั้น มีการเชื่อมต่อกับผลกระทบที่เกิดตามมาจากการอพยพอยู่ด้วย และวันเวลาที่ผ่านไปก็ได้ก่อให้เกิดการสั่งสมของขั้นตอนวิธีการที่เป็นวงจรเพิ่มมากขึ้น ถึงตอนนั้นการอพยพก็จะคงที่ด้วยตัวของมันเองในที่สุด จากนั้นก็จะเริ่มสร้างสรรค์ตลาดในภูมิภาคที่กำลังพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น แต่เป็นการสร้างสรรค์ที่ทำให้แบบแผนเดิมของสังคมกับองค์กรทางเศรษฐกิจเกิดภาวะวิจร (disrupt) และเกิดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การอพยพอีกครั้ง³⁰ ซึ่งก็คือเกิดสภาพที่เป็นวงจรนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ใช้เครือข่ายและทุนสังคมในฐานะปัจจัยบวกเป็นศูนย์กลางนี้ก็ได้รับการวิจารณ์เช่นกัน ว่าเป็นแนวที่จำกัดเฉพาะเครือข่ายทางสังคมและครอบครัวเป็นพื้นฐานเบื้องต้นมากเกินไป การวิจารณ์นี้เห็นว่า การศึกษาแนวเครือข่ายควรจะรวมเอาผู้ที่ได้ผลประโยชน์คนอื่นในฐานะที่เป็นสื่อกลางเข้ามาด้วย ซึ่งรวมทั้งผู้ที่อยู่ตามแนวชายแดนหรือในพื้นที่ปลายทาง เพราะคนเหล่านี้อาจเป็นนายจ้างที่กำลังมอง

<https://www.ukessays.com/essays/economics/new-economics-of-labour-migration-and-neoclassical-migration-comparison.php> (Accessed: 20 June 2020).

²⁸ Alexander Abreu, “The New Economic of Labor Migration: Beware of Neoclassical Bearing Gift,” *Forum for Social Economics*, Vol. 41, issue 1, (2012), pp. 46-67.

²⁹ Monica Boyd, “Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas,” pp. 638-670.

³⁰ Douglas Massey, “Economic Development and International Migration in Comparative Perspective,” *Population and Development Review*, 14(3), (1988), pp. 383-413.

หาเหล่าแรงงานอพยพอยู่ ไม่เว้นแม้แต่ผู้ค้าขายตามพื้นที่ที่ว่า ดังนั้น ตัวแสดงที่เข้ามาพัวพันกับเครือข่ายการอพยพจึงมิได้มีเพียงผู้อำนวยการความสะดวกเท่านั้น หากยังมีผู้ที่คอยจ้องจะเอาเปรียบผู้อพยพรวมอยู่ด้วย³¹

แนวการศึกษาทั้งสี่แนวจากที่กล่าวมาโดยสังเขปนี้ทำให้เห็นภาพรวมว่า การอพยพมีระดับและมิติในการศึกษาที่กว้างขวางและลึกซึ้งเฉพาะตัว ที่ควรกล่าวย้ำในที่นี้ด้วยก็คือ แนวการศึกษาทั้งสี่นี้เป็นเพียงหนึ่งของการแยกแยะหลักคิดให้เห็นอย่างเป็นระบบเท่านั้น ยังมีการศึกษาที่มีวิธีการแยกแยะอื่นอยู่อีกไม่น้อยในแวดวงการศึกษาหลักคิดการอพยพ งานศึกษาเหล่านี้จะต่างก็แต่เพียงวิธีการนำเสนอของผู้ศึกษาแต่ละคน ซึ่งล้วนแล้วแต่น่าสนใจและมีจุดเด่นเป็นของตัวเองทั้งสิ้น ที่สำคัญ แม้การศึกษาหลักคิดจะเป็นดังที่วามา แต่ก็ยังมีงานศึกษาที่พยายามสรุปให้เห็นว่า หลักคิดทั้งหมดที่มีการศึกษากันมานั้นอาจแยกให้เห็นเป็นกลุ่มความคิดได้อย่างไรบ้างอีกด้วย

ดังงานศึกษาชิ้นหนึ่งที่เสนอว่า การศึกษาการอพยพจากที่ผ่านมาแยกได้เป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มทฤษฎีหน้าที่นิยม (functionalist theory) กับกลุ่มทฤษฎีความขัดแย้ง (conflicting theory) ทั้งนี้ในกลุ่มทฤษฎีหน้าที่นิยมมีความโน้มเอียงที่จะให้ความสำคัญกับการไปสู่จุดดุลยภาพ (equilibrium) โดยกลุ่มนี้มีสมมติฐานว่า ผู้มีรายได้น้อยย่อมต้องเคลื่อนย้ายไปยังที่มีรายได้มากกว่า ทฤษฎีในกลุ่มนี้จึงเสนอหลักคิดเรื่องต้นแบบผลักดันและดึงดูด (push-pull model) และต้นแบบแรงโน้มถ่วง (gravity model)³² และหลักคิดคลาสสิกใหม่ของการอพยพขึ้นมาโดยเห็นว่า กลุ่มทฤษฎีนี้มองการอพยพเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งไร้พลวัตในตัวเอง และผู้อพยพเป็นเพียงผู้ที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของปัจจัยต่างๆ และละเลยในประเด็นที่ว่า การอพยพเป็นกระบวนการทางสังคมที่อาจย้ายตามครอบครัวหรือเครือข่ายได้เช่นกัน ซึ่งโดยสรุปแล้ว กลุ่มทฤษฎีนี้ได้นำปัจจัยที่มีใช้ทางเศรษฐศาสตร์มาพิจารณาด้วย เช่น ปัจจัยการอพยพกลับถิ่นฐานเดิม ความแตกต่างของรายได้ หรือบทบาทของรัฐที่เข้ามาจัดการกับการอพยพ

³¹ Fred Krissman, "Sin Coyote Ni Patron: Why the 'Migrant Network' Fail to Explain International Migration," *International Migration Review*, 39(1), (2005), pp. 4-44.

³² ต้นแบบความโน้มถ่วงเป็นหลักคิดหนึ่งของประชากรศาสตร์ โดยใช้หลักคิดว่าด้วยแรงโน้มถ่วงของไอแซค นิวตัน ในส่วนที่กล่าวถึงการดึงดูดกันของวัตถุ (bodies) จนทำให้เกิดพลังของมวลสาร (masses) มาใช้อธิบายการอพยพในเชิงภูมิศาสตร์ โดยแทนที่วัตถุด้วยถิ่นฐาน (location) และแทนที่มวลสารด้วยที่ตั้ง (importance) ตามลำดับ โดยที่ตั้งจะสามารถทำให้วัดขนาดของประชากร ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (จีดีพี) หรือตัวแปรอื่นๆ ที่ถูกจัดสรรอย่างเหมาะสม หลักคิดนี้จึงมีพื้นฐานความคิดที่ให้ความสำคัญกับถิ่นฐานหนึ่งหรือสองแห่งรวมกัน ซึ่งรวมถึงการเคลื่อนไหวไปมาของผู้อพยพระหว่างถิ่นฐาน ดูใน Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Gravity_model_of_migration (Accessed 22 June 2020).

ส่วนกลุ่มทฤษฎีความขัดแย้ง อันเป็นหลักคิดที่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจร่วมกัน (collective decision) มากกว่าการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลนั้น ฝ่ายที่สังกัดหลักคิดเศรษฐศาสตร์ใหม่ของแรงงานอพยพ มองว่าการอพยพคือ การวางยุทธศาสตร์ของครัวเรือนเพื่อจัดการความล้มเหลวของตลาดและการกระจายความเสี่ยงของรายได้ มากกว่าที่จะมองว่าเป็นเพียงการขยายผลประโยชน์ของปัจเจกแบบที่กลุ่มทฤษฎีแรกมอง อีกทั้งยังเห็นว่า ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้กับการขาดแคลนเชิงสัมพัทธ์ (relative deprivation) ในสังคมต้นทางเป็นแรงผลักดันสำคัญของการอพยพเช่นกัน นอกจากนี้ ทฤษฎีในกลุ่มนี้ยังรวมไปถึงทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxist theory) ทฤษฎีพึ่งพา (dependency theory) และทฤษฎีระบบโลก (world system) ที่เห็นว่า การอพยพมีฐานะสนองต่อการแพร่กระจายของทุนนิยม โดยทุนนิยมทำให้ผู้ที่อยู่ชนบทอพยพเข้าเมืองมาเป็นแรงงานให้กับกรรมกร ไม่ว่าจะเป็นการอพยพระหว่างประเทศหรือภายในประเทศก็ตาม งานศึกษาชิ้นที่ว่าเห็นว่า การอพยพยังมีต้นทุนจากปัจจัยในบริบทอื่นที่กลุ่มทฤษฎีความขัดแย้งมิได้กล่าวถึง นั่นคือ การอำนวยความสะดวกของกลุ่มทางสังคม ภูมิศาสตร์ ตลอดจนข้อกฎหมายที่เป็นอุปสรรคหรือส่งเสริมการอพยพ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อกลุ่มคนจนในอันที่จะเข้าถึงทรัพยากร ตลาด และการเมือง ซึ่งเป็นไปอย่างจำกัดอย่างยิ่ง

จะเห็นได้ว่า งานศึกษาชิ้นดังกล่าวไม่เพียงจะแยกหลักคิดการอพยพให้เห็นเป็นกลุ่มทฤษฎีเท่านั้น หากยังวิจารณ์ด้วยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่มีอยู่ในสองกลุ่มทฤษฎีนี้อีกด้วย³³ เหตุฉะนั้น สิ่งที่พึงพิจารณาต่อไปจึงคือ ไม่ว่าจะพิจารณาจากหลักคิดเฉพาะหรือกลุ่มหลักคิดก็ตาม เราเห็นอะไรในหลักคิดการอพยพจากที่กล่าวมาบ้าง?

สิ่งที่เห็นคือ (1) การศึกษาหลักคิดการอพยพมีมานานนับร้อยปีอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายและมีเป็นจำนวนมาก (2) แต่ละหลักคิดล้วนเกิดขึ้นภายใต้บริบทของเวลา สังคม และสถานการณ์เฉพาะ แต่ละหลักคิดจึงมีความแตกต่างกันในเชิงโต้แย้ง ต่อยอด วิจารณ์ หรือนำเสนอใหม่ (3) ทุกหลักคิดถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการศึกษาการอพยพ³⁴ เหตุฉะนั้น การนำหลักคิดใดมาใช้ย่อมเป็นไปตามดุลยพินิจของบุคคล ซึ่งมิได้หมายความว่าหลักคิดที่ถูกนำมาใช้จะเป็นหลักคิดที่ดีที่สุด ประเสริฐศรีที่สุด ในส่วนการวิจารณ์หลักคิดกันไปมา

³³ Hein de Haas, *The Determinants of International Migration: Conceptualising policy, origin and destination effects* (UK: International Migration Institute, 2011), pp. 8-13.

³⁴ สำหรับผู้ที่สนใจประเด็นหลักคิดหรือทฤษฎีการอพยพที่เป็นภาษาไทยอาจดูได้ใน อุษามาศ เสียมภักดี, “หน่วยที่ 3 การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ: พัฒนาการและแนวคิด,” ใน วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์ บรรณาธิการ, *เอกสารการสอนชุดวิชา ความคิดทางการเมืองและสังคม* (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2562), หน้า 3-1-3-70.

นั่นถือเป็นเรื่องปกติในวงวิชาการ แต่ทุกการวิจารณ์ก็ทำให้พบว่า แต่ละหลักคิดต่างมีจุดอ่อนจุดแข็งในตัวเอง ไม่มีหลักคิดใดที่มีความสมบูรณ์พร้อม นอกเสียจากอดีตของผู้สร้างหลักคิดนั้นๆ จะเชื่อด้วยตนเองว่าหลักคิดของตนสมบูรณ์พร้อม

หลักคิดการอพยพที่ใช้ในกรณีจีน

การที่หลักคิดการอพยพมีพัฒนาการและความเป็นจริงเช่นนั้น ได้นำมาซึ่งความยุ่งยากใจให้กับการศึกษาในที่นี้พอสมควร ว่าการเลือกหลักคิดใดมาใช้ย่อมหลีกเลี่ยงการวิจารณ์จากผู้ที่สมาทานอีกหลักคิดหนึ่งไปไม่ได้ แต่ถ้ามองในความจริงที่ว่าไม่มีหลักคิดใดที่มีความสมบูรณ์พร้อมแล้ว ก็จะลด ความยุ่งยากใจลงไปได้ แต่ในขณะเดียวกันการนำหลักคิดใดมาใช้ก็ย่อมมีเงื่อนไขในการเลือกเช่นกัน ซึ่งเงื่อนไขที่นี้ก็คือ การพิจารณาจากความเป็นจริงของสังคมต้นทางและปลายทางของการอพยพ โดยต้นทางในที่นี้ก็คือจีนและปลายทางก็คือไทย เพราะความเป็นจริงที่ว่า จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะทางสังคมของสองประเทศ เงื่อนไขที่ว่านี้จึงน่าที่จะต้องตรงกับหลักวิชาการที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไป นอกจากหลักคิดการอพยพแล้ว ในที่นี้ยังเห็นว่าหลักคิดอื่นก็ฟังที่จะกล่าวถึงด้วยเช่นกัน ในฐานะที่เป็นหลักคิดที่ส่งผลให้เกิดการอพยพทั้งทางตรงและทางอ้อม หลักคิดอื่นที่ว่านี้จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

หลักคิดที่งานศึกษานี้เห็นว่า มีประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในที่นี้คือหลักคิดที่เสนอว่า การทำความเข้าใจกระบวนการอพยพในเชิงหลักคิดใหม่นั้น ลำดับแรก ควรมองว่า *ความปรารถนา (aspiration)* ของการอพยพเป็นเรื่องของการแสวงหาโอกาสเพื่อเติมเต็มและสร้างแรงบันดาลใจให้กับชีวิต มากกว่าที่จะมองว่าเป็นเพียงเรื่องของการรายได้หรือค่าแรง ลำดับต่อมา แนวโน้มของการอพยพนอกจากจะขึ้นอยู่กับความปรารถนาแล้วก็ยังขึ้นอยู่กับ *สมรรถนะ (capabilities)* ในการอพยพอีกด้วย หลักคิดนี้ให้เหตุผลว่า การมองเช่นนี้ก่อให้เกิดประโยชน์พื้นฐานแก่การศึกษาการอพยพในสี่ด้านด้วยกันคือ (1) เกิดการบูรณาการหลักคิดที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจและไม่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเข้าไว้ด้วยกัน และก้าวข้ามการแบ่งประเภทของผู้อพยพ (2) เกิดการบูรณาการหลักคิดการอพยพแบบบังคับและแบบสมัครใจ (3) เกิดการเชื่อมโยงหลักคิดมหภาคกับจุลภาคเข้าด้วยกัน และ (4) เปิดช่องทางใหม่ให้ศูนย์ปฏิบัติการกับวัฒนธรรมได้บูรณาการไปสู่หลักคิดการอพยพพร้อมกัน³⁵ จะเห็นได้ว่า แท้ที่จริงแล้วข้อเสนอนี้ได้นำเอาหลักคิดการอพยพที่แตกต่างกันมารวมเข้าด้วยกัน แล้วสร้างกรอบการอธิบายขึ้นใหม่ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาการอพยพอีกโสดหนึ่ง

³⁵ Hein de Haas, *The Determinants of International Migration: Conceptualising policy, origin and destination effects*, p. 17.

นอกจากนี้ ข้อเสนอดังกล่าวยังเสนอต่อไปว่า ควรที่จะประยุกต์แนวคิดที่ว่าด้วย *สมรรถนะ* ของนักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดียเจ้าของรางวัลโนเบลประจำปี ค.ศ.1998 คือ อมาตยา เซน (Amartya Sen) ที่เห็นว่า อิสรภาพคือ *สมรรถนะ* ในการใช้ชีวิตของมนุษย์ ที่ซึ่งมีค่าต่อการดำรงอยู่และมีทางเลือกเพิ่มจากที่พวกเขาเคยมี สมรรถนะของอิสรภาพนี้เป็นได้ทั้งวิธีการและเป้าหมายในตัวเอง อีกทั้งอิสรภาพยังเป็นแกนหลักที่จะนำไปสู่กระบวนการเบื้องต้นของการพัฒนาจากภายใน เพื่อทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่จะทำเช่นนั้นได้ย่อมต้องมีเครื่องมือที่โดดเด่นในการก่อให้เกิดประสิทธิผล อิสรภาพจึงมีส่วนทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้า และเป็นตัวชี้วัดเกณฑ์มาตรฐานที่ดีของการพัฒนา³⁶ จากเหตุนี้ ข้อเสนอดังกล่าวจึงเห็นว่า หากนำกรอบความคิดอิสรภาพนี้มาประยุกต์ใช้ศึกษาการอพยพแล้วก็จะสามารถอธิบายกิจกรรมต่างๆ ได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น คือสามารถอธิบายการอพยพในมิติอื่นได้อีกเช่น อพยพเพื่อการผจญภัย เพื่อใช้ช่วงว่างของปี (gap years) เพื่อใช้ชีวิตตามวิถี (lifestyle migration) หรือเพื่อทำงานหรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม (au pair migration) ในครอบครัวปลายทาง เป็นต้น³⁷ ซึ่งในกรณีจีนจะเห็นได้ว่า จีนมิได้ห้ามอิสระในการอพยพ ในขณะที่ชาวจีนเองก็มีสมรรถนะในการใช้อิสรภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในของตนให้ก้าวหน้า และเมื่อเป็นผู้อพยพในพื้นที่ปลายทางก็มีสมรรถนะในการใช้ชีวิตจนประสบความสำเร็จ

นอกจากหลักคิดอิสรภาพดังกล่าวแล้ว ข้อเสนอดังกล่าวยังนำเอาหลักคิดเสรีภาพของนักปรัชญาอังกฤษเชื้อสายลัตเวียที่ชื่อ ไอเซอเอท์ เบอร์ลิน (Sir Isaiah Berlin) มาประยุกต์ใช้ด้วย หลักคิดเสรีภาพของเบอร์ลินนี้ก็คือ *เสรีภาพเชิงลบ* (negative liberty) กับ *เสรีภาพเชิงบวก* (positive liberty) โดยเสรีภาพเชิงลบหมายถึง เสรีภาพที่ทำให้พ้นซึ่งอุปสรรค สิ่งกีดขวาง หรือแรงบีบบังคับ ส่วนเสรีภาพเชิงบวกหมายถึง เสรีภาพที่เป็นไปได้หรือสามารถกระทำได้ในอันที่จะควบคุมชีวิตและบรรลุมิติดุประสงค์ของตน³⁸ การประยุกต์ใช้หลักคิดนี้ก็คือ แม้จะถูกบีบบังคับจากภายใน (เสรีภาพเชิงลบ) แต่ผู้อพยพก็ยังสามารถออกจากพื้นที่ต้นทางแล้วเคลื่อนย้ายไปยังปลายทาง อันเป็นพื้นที่ที่ผู้อพยพสามารถกำหนดชีวิตตนเองได้ (เสรีภาพเชิงบวก) ที่สำคัญข้อเสนอนี้ยังเห็นว่า ในทางกลับกันหากสามารถลดเสรีภาพเชิงลบลงไปได้ก็จะทำให้การอพยพลดน้อยลงไป

³⁶ งานของเซนที่ว่าด้วยอิสรภาพที่ข้อเสนอดังกล่าวนำมาประยุกต์มาจาก Amartya Sen, *Development of Freedom* (New York: Anchor Books, 1999).

³⁷ Hein de Haas, *The Determinants of International Migration: Conceptualising policy, origin and destination effects*, p. 18.

³⁸ งานของเบอร์ลินที่ว่าด้วยเสรีภาพเชิงบวกและเชิงลบที่ข้อเสนอดังกล่าวนำมาใช้ประยุกต์มาจาก Isaiah Berlin, *Four Essays on Liberty* (Oxford: Oxford University, 1969).

ด้วย³⁹ ซึ่งหากกล่าวในกรณีจีนแล้วจะไม่มีปัญหาเสรีภาพทางเศรษฐกิจ แต่จะมีปัญหาเสรีภาพทางการเมือง ในกรณีหลังนั้นย่อมมีผลในเชิงบีบคั้นให้เกิดการอพยพอยู่ด้วย และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจอพยพของชาวจีน

โดยสรุปคือ ข้อเสนอดังกล่าวเห็นว่า หลักคิดการอพยพที่มีอยู่มากมายล้วนมีจุดอ่อนจุดแข็งอยู่ในตัว สิ่งที่ข้อเสนอนี้ได้ทำไปก็คือ นำเอาจุดแข็งของหลักคิดการอพยพแนวต่างๆ มาบูรณาการ จากนั้นก็นำเอาหลักคิดที่มีใช้การอพยพมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักคิดการอพยพที่บูรณาการแล้ว ผลที่ตามมาก็คือ ได้เกิดกรอบการอธิบายการอพยพที่มีความรอบด้านมากขึ้น และโดยยึดโยงกับความเป็นจริงของแต่ละสังคมแล้วจะทำให้พบว่าการอพยพที่เกิดขึ้นนั้นมีปัจจัยภายในของแต่ละสังคมที่ไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นสังคมต้นทางหรือปลายทาง และทำให้การตัดสินใจอพยพของปัจเจกหรือส่วนรวมแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากจีนเป็นสังคมที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมแตกต่างไปจากสังคมอื่น การใช้กรอบการอธิบายตามข้อเสนอดังกล่าวจึงมีประโยชน์ต่อการศึกษาในที่นี้ อย่างน้อยก็ในฐานะทางเลือกหนึ่งของหลักคิดการอพยพที่มีอยู่มากมาย

หลักคิดการอพยพจากที่กล่าวมาโดยตลอดนี้ จะว่าไปแล้วทุกหลักคิดต่างก็สามารถนำมาอธิบายในกรณีจีนได้ทั้งสิ้น แต่จะอธิบายได้มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับแต่ละหลักคิดและการปรับใช้ของผู้ศึกษาแต่ละคน เพราะถึงที่สุดแล้วแต่ละหลักคิดต่างก็ได้รับการวิจารณ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เท่าๆ กับที่ถูกระบุถึงข้อดีอยู่ด้วยเสมอ บนพื้นฐานความจริงนี้ทำให้การศึกษาในที่นี้เห็นว่า การบูรณาการหลักคิดการอพยพต่างๆ เข้าด้วยกันและการนำเอาหลักคิดอื่นมาประยุกต์ใช้ น่าจะเป็นแนวทางที่พึงประสงค์ ทั้งนี้มิใช่เพราะแนวทางนี้มีความยืดหยุ่น มิใช่เพราะเป็นแนวทางที่ดึงเอาข้อดีของทุกหลักคิดมาใช้ และมีใช่เพราะเป็นแนวทางที่ดีเลิศประเสริฐศรีที่สุด หากแต่เป็นเพราะเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการนำมาใช้กับการศึกษาชาวจีนอพยพใหม่ ชาวจีนผู้ซึ่งมีภูมิหลังพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง และทางวัฒนธรรมเฉพาะตนมาช้านาน

วิธีการและอุปสรรค

เนื่องจากการวิจัยชาวจีนอพยพใหม่เป็นการศึกษาเรื่องกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในไทย วิธีการศึกษาที่ดีที่สุดจึงไม่ต่างกับงานศึกษาเรื่องราวของกลุ่มคนอื่นๆ นั่นคือ การใช้วิธีการสัมภาษณ์ตัวบุคคล และโดยที่งานศึกษานี้มีประเด็นที่ต้องการจะรู้เกี่ยวกับจำนวนชาวจีนอพยพอยู่ด้วย การให้ได้มาซึ่งตัวเลขในส่วนนี้จึงต้องกระทำผ่าน

³⁹ Hein de Haas, *The Determinants of International Migration: Conceptualising policy, origin and destination effects*, p. 19.

แบบสอบถาม และแบบสอบถามที่ได้มานี้จะถูกนำไปคำนวณหาตัวเลขประมาณการจำนวนผู้อพยพอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้โดยผ่านหลักวิชาทางสถิติ การศึกษาในส่วนนี้จะนำเสนอเป็นหนึ่งบทต่างหากออกไป แต่กล่าวเฉพาะบทนี้ จะได้นำเอาบางส่วนของแบบสอบถามมาใช้บางด้านแต่เพียงส่วนน้อย และเฉพาะที่เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับการเขียนในบทนี้เท่านั้น พ้นไปจากนี้แล้วก็คือ วิธีการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากวิธีการศึกษาดังกล่าว การสัมภาษณ์บุคคลเป็นวิธีที่มีอุปสรรคมากที่สุด เพราะโดยวัฒนธรรมจีนที่ให้ความสำคัญกับสายสัมพันธ์ (กวานซี, connection) ที่มีต่อบุคคลนั้น นักวิจัยจึงต้องเริ่มสร้างสายสัมพันธ์กับบุคคลที่เป็นเป้าหมาย ซึ่งมีไม่เรื่องง่ายและเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาอยู่ไม่น้อย เพราะชาวจีนอพยพที่นักวิจัยรู้จักมีเพียงไม่กี่คน และไม่เพียงพอต่อการศึกษาชาวจีนอพยพที่อยู่ในสี่ภาคของประเทศไทย หลังจากที่ใช้ความพยายามไประยะหนึ่ง การเข้าถึงสายสัมพันธ์กับชาวจีนอพยพจึงเป็นไปในสองลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกผ่านสายสัมพันธ์ที่มีกับบุคคลที่หนึ่งซึ่งมีเชื้อชาวจีนอพยพใหม่ เพื่อให้บุคคลนี้นำไปสัมภาษณ์บุคคลที่สองที่เป็นชาวจีนอพยพใหม่ ในลักษณะนี้บอกให้รู้โดยปริยายว่าบุคคลที่หนึ่งมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่สอง อันเป็นกลุ่มเป้าหมายของการศึกษา ลักษณะที่สอง เป็นสายสัมพันธ์ที่นักวิจัยมีกับชาวจีนอพยพโดยตรง ลักษณะนี้มีขึ้นตั้งแต่ยังมีได้มีโครงการวิจัยนี้ และที่มิขึ้นได้ก็เนื่องจากนักวิจัยมีกิจกรรมกับชาวจีนกลุ่มนี้เป็นการส่วนตัว ลักษณะนี้จึงมีจำนวนไม่มาก อีกทั้งข้อมูลของบางบุคคลยังได้มาตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการวิจัยนี้มานานนับสิบปี แต่เป็นข้อมูลที่น่าสนใจและมีค่าไม่น้อย

ที่ว่าสายสัมพันธ์ดังกล่าวมีความสำคัญก็เพราะว่า สายสัมพันธ์เป็นพื้นฐานที่ดีที่นำไปสู่ความไว้วางใจ เชื่อใจ สายสัมพันธ์นี้อาจเป็นทางการ (เช่น ต้องทำการค้าหรือทำงานร่วมกัน ซึ่งมีข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับอย่างเป็นทางการเพื่อให้ภารกิจที่ร่วมกันนั้นบรรลุผล) หรือไม่เป็นทางการ (เช่น ระหว่างที่ทำการค้าหรือทำงานร่วมกัน ทั้งสองฝ่ายอาจให้ความช่วยเหลือ ให้สิ่งของหรือของกำนัล ให้ความเอื้ออาทรหรือมีน้ำใจให้แก่กันและกัน ซึ่งมีได้อยู่ในข้อตกลงที่เป็นทางการทั้งสิ้น) ก็ได้ เมื่อสายสัมพันธ์พัฒนาไปจนเกิดความไว้วางใจกันแล้ว ภารกิจทั้งที่ร่วมกันแต่เดิมหรือภารกิจที่มีขึ้นภายหลังก็จักดำเนินไปได้ด้วยดี⁴⁰ จากเหตุนี้ จึงมีผู้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือระบบความสัมพันธ์ในอีกแง่หนึ่ง⁴¹ กรณีงานศึกษานี้จึงใช้ความพยายามอย่างมากในการเข้าถึงสายสัมพันธ์ที่ว่า และสิ่งที่ช่วยลดอุปสรรคไปได้ในระดับหนึ่งก็คือ การที่นักวิจัยในโครงการนี้แทบทุกคน

⁴⁰ ประเด็นเกี่ยวกับสายสัมพันธ์อาจศึกษาเพิ่มเติมในเชิงรูปธรรมได้ใน โรเบิร์ต บิวเดอรี และ เกรโกรี ที. หวง, *กวานซี: ศิลปะแห่งความสัมพันธ์*, มธรส กุลจินต์ แพล (กรุงเทพฯ: บริษัท เนชั่นบุ๊คส์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, 2551).

⁴¹ ดูคำอธิบายประเด็นนี้ได้ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมคือระบบความสัมพันธ์,” *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2538), หน้า 1-5.

สามารถใช้ภาษาจีนในการสื่อสารกับชาวจีนได้ดี และมีความเข้าใจในวัฒนธรรมสายสัมพันธ์ดังกล่าวในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์บุคคลดังกล่าวจะแยกไปเป็นสี่ภาคคือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แต่ละภาคจะมีนักวิจัยรับผิดชอบเฉพาะคน ซึ่งหมายความว่า นักวิจัยหนึ่งคนจะรับผิดชอบในการศึกษาวิจัยหนึ่งภาค และจากการพยายามหาผู้ให้สัมภาษณ์ได้เป็นที่ปรากฏว่า ภาคกลางมีผู้ให้สัมภาษณ์ 171 คน ส่วนเพศ วัย ช่วงอายุ ภูมิภาคเดิมที่จีน และอาชีพ สามารถดูได้จากตารางท้ายรายงานนี้

การศึกษาในที่นี้จะประมวลข้อมูลของทั้งสี่ภาคมาอธิบายในเชิงวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ โดยเป็นการศึกษาที่แยกต่างหากออกมาเป็นหนึ่งบท การศึกษาในบทนี้จึงมิใช่บทที่ให้ภาพสรุป หากแต่หมายมุ่งที่จะให้เห็นภาพอื่นๆ ของจีนที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนอพยพใหม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งบทนี้จะชี้ให้เห็นว่า ชาวจีนอพยพใหม่มิใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดเพียงเพราะมีแรงจูงใจที่จะอพยพเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลพวงจากพัฒนาการอันยาวนานของสังคมจีนและสังคมโลก พัฒนาการนี้ได้หล่อหลอมชาวจีนให้มีความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างหลากหลาย สุดแต่แต่ว่าชาวจีนคนใดเกิดและโตในช่วงสถานการณ์ใด จนเมื่ออพยพออกจากจีนมายังไทย ชาวจีนเหล่านี้จึงมีช่วงของการอพยพที่ต่างกัน และทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดที่ต่างกันไปด้วย ปฏิสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดที่ต่างกันของชาวจีนอพยพนี้เป็นประเด็นที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ปัญหาต่อการสัมภาษณ์บุคคลคือ การให้ชาวจีนอพยพใหม่ตอบแบบสอบถาม ในกรณีนี้หากเป็นบุคคลที่ถูกสัมภาษณ์อยู่แล้วจะไม่มีปัญหา แต่จำนวนของบุคคลกลุ่มนี้ยังไม่เพียงพอต่อการคำนวณในเชิงสถิติที่ตั้งเอาไว้มากกว่า 300 คน ในขณะที่จำนวนที่วันนี้สามารถคำนวณได้แค่ตัวเลขประมาณการเท่านั้น แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องเวลาและทุนสนับสนุนจึงสามารถทำได้เพียงจำนวนที่ว่า ซึ่งแม้จะต้องการแบบสอบถามเพียงจำนวนที่ว่าก็ตาม แต่ก็ถือเป็นจำนวนที่มีอุปสรรคเช่นกัน ว่านักวิจัยจะหาชาวจีนที่จะตอบแบบสอบถามดังกล่าวได้จากที่ใด ซึ่งเมื่อได้ดำเนินการจริงแล้วนักวิจัยจึงได้กระจายแบบสอบถามไปสองทางด้วยกันคือ ทางหนึ่ง นับเป็นเรื่องดีที่นักวิจัยได้รับการช่วยเหลือจากชาวจีนผู้ให้สัมภาษณ์ช่วยกระจายแบบสอบถามให้ ในทางนี้หมายความว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีชาวจีนอพยพใหม่ที่ตนรู้จักและ/หรือมีเครือข่ายที่จะเข้าถึงชาวจีนเหล่านี้ แล้วจึงกระจายแบบสอบถามในลักษณะขอความกรุณาให้ช่วยตอบแบบสอบถาม อีกทางหนึ่งคือ ให้ผู้ช่วยวิจัยช่วยกระจายแบบสอบถามไปยังชาวจีนอพยพใหม่ ในทางนี้จะเริ่มจากต้องรู้แหล่งที่พำนักของชาวจีนเหล่านี้ก่อน จากนั้นจึงกระจายแบบสอบถามออกไป

จะเห็นได้ว่า การกระจายแบบสอบถามทั้งสองทางข้างต้นล้วนต้องเริ่มจากสายสัมพันธ์ทั้งสิ้น ซึ่งจะเห็นได้ชัดในทางแรก เพราะเมื่อได้สัมภาษณ์ชาวจีนอพยพใหม่กลุ่มนี้จนเกิดความคุ้นเคยดีแล้ว ความไวเนื้อเชื้อใจจึงเกิดขึ้น และทำให้ชาวจีนกลุ่มนี้ยินดีที่จะช่วยกระจายแบบสอบถามให้ แต่ก็ควรกล่าวด้วยว่า ชาวจีนที่ให้การช่วยเหลือเช่นนี้ไม่ได้มีมากนัก เพราะมีอีกหลายคนหรือหลายกลุ่มที่ไม่มีเครือข่ายเช่นว่า ส่วนในทางที่สองนั้นย่อมาหมายความว่า ผู้ช่วยวิจัยจะต้องรู้ภาษาจีนเป็นอย่างดีด้วยเช่นกัน เพื่อที่จะอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของโครงการให้แก่ชาวจีนที่จะตอบแบบสอบถาม ในทางนี้มีปัญหาอยู่ตรงที่ต้องใช้เวลาพอสมควรในการหาชาวจีนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และใช้เวลาในการสร้างสายสัมพันธ์ก่อนที่จะให้ช่วยตอบแบบสอบถาม หลังจากที่ได้แบบสอบถามกลับมาแล้วก็พบว่า นักวิจัยได้แบบสอบถามกลับมาเกินจำนวนที่ตั้งเอาไว้พอสมควร ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่ดีต่อการคำนวณ แต่เมื่อตรวจสอบแบบสอบถามโดยละเอียดแล้วก็พบว่า มีแบบสอบถามจำนวนหนึ่งที่ใช้ไม่ได้เพราะผู้ตอบมิได้เป็นชาวจีนอพยพใหม่ คือมิได้เป็นชาวจีนที่ตั้งใจพำนักในไทยยาวนานหรือถาวร แบบสอบถามเหล่านี้จึงถูกคัดออกไป แต่กระนั้น แบบสอบถามที่ได้กลับมาก็ยังคงเกินจำนวนที่ต้องการอยู่ดี ถึงแม้จะมีได้เกินไม่มากนักก็ตาม

สุดท้ายคือ วิธีการศึกษาผ่านเอกสาร การศึกษาวิธีนี้จะมีความในบทนี้เมื่อเปรียบเทียบกับบทอื่นที่มุ่งเจาะจงไปที่ชาวจีนในแต่ละภาค ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการศึกษาในบทนี้นอกจากจะประมวลข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวจีนทั้งสี่ภาคแล้ว ยังเป็นบทที่จะต้องกล่าวถึงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่กำลังศึกษาอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจพัฒนาการในด้านต่างๆ หรือแง่มุมต่างๆ ของจีนจากหลายทศวรรษที่ผ่านมา ความเข้าใจนี้จะทำให้เห็นภาพรวมว่า การที่เกิดปรากฏการณ์ชาวจีนอพยพใหม่นั้นใช้จะมีปัจจัยจากแรงจูงใจต่างๆ เท่านั้น หากแม้แต่ความรู้สึกนึกคิดที่ถูกสังเคราะห์มาจากรูปภาพดังกล่าว ยังส่งผลให้ชาวจีนเหล่านี้ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ แต่ละกลุ่มจะมองโลกกับชีวิตด้วยทัศนคติที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งก็คือมีโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่แตกต่างกันนั่นเอง

ชาวจีนภายใต้การพัฒนาสองกระแส

ภาพรวมนับแต่ ค.ศ.1949 ที่จีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมืองจีนจะแบ่งได้เป็นสองกระแสใหญ่ กระแสแรก จัดอยู่ในห้วง ค.ศ.1949 ถึง ค.ศ.1978 กระแสต่อมา จัดอยู่ในห้วง ค.ศ.1979 ถึงปัจจุบัน ช่วงที่อยู่ในกระแสแรกจีนจะถือเคร่งในการยึดเอาลัทธิสังคมนิยมเป็นพื้นฐานในการพัฒนา และมีมุมมองต่อสถานการณ์ภายในและภายนอกในยุคสงครามเย็น มุมมองเช่นนี้ทำให้จีนมีความตื่นตัวต่อการพัฒนา ภัยคุกคาม และยึดมั่นถือมั่นในลัทธิสังคมนิยม ความตื่นตัวดังกล่าว

ทำให้เงินในห้วงนี้ต้องกระตุ้นเตือนตัวเองให้ต้อง “ปฏิวัติ” อยู่เสมอ หากหยุดปฏิวัติหรือการปฏิวัติอ่อนแรงลงเมื่อไร เงินอาจถึงกาลล่มสลาย ในห้วงนั้นพื้นที่สาธารณะของเงินจึงมีคำว่า “ปฏิวัติ” ปรากฏอยู่ในทุกที่ สื่อมวลชนทุกแขนงล้วนปลุกเร้าให้ชาวเงินปฏิวัติแทบทุกเมื่อเชื่อกัน บางช่วงถึงกับเกิดการเคลื่อนไหวมวลชนเพื่อกระตุ้นเตือนชาวเงินในเรื่องนี้ กระแสพัฒนาการในช่วงนี้จึงจัดเป็น *ยุคปฏิวัติ*

กระแสต่อมา เกิดขึ้นหลังจากผู้นำที่ก่อให้เกิดกระแสแรกเสียชีวิตใน ค.ศ.1976 ครั้นถึงช่วงก่อนสิ้นปี ค.ศ.1978 เงินได้ประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศอย่างเป็นทางการ และพอขึ้นปีใหม่ ค.ศ.1979 นโยบายที่ว่าก็เริ่มขึ้นในทางปฏิบัติ เวลานั้นโลกยังไม่ได้หลุดพ้นจากยุคสงครามเย็น แต่การตื่นตัวของชาวเงินที่มีต่อลัทธิสังคมนิยมเริ่มเปลี่ยนไป โดยกลายมาเป็นการตื่นตัวต่อการพัฒนาในทิศทางที่เป็นเสรีนิยมมากขึ้น ส่วนภัยคุกคามในยุคสงครามเย็นแม้จะยังคงอยู่ แต่ชาวเงินกลับเห็นความยากจนเป็นภัยคุกคามมากกว่า และเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจนนี้ ชาวเงินจึงถูกกระตุ้นเตือนให้ต้อง “ปฏิรูป” อย่างจริงจัง เวลานั้นพื้นที่สาธารณะและสื่อมวลชนจึงมีคำว่า “ปฏิรูป” ปรากฏเป็นปกติ และความตื่นตัวของชาวเงินจะรวมศูนย์อยู่ที่การสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเอง ซึ่งตรงข้ามกับความตื่นตัวในกระแสแรกจนเห็นได้ชัด การปฏิรูปนี้ดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และถึงแม้คำว่าปฏิรูปในปัจจุบันไม่ได้ถูกใช้มากเท่าในช่วงสองทศวรรษแรกก็ตาม แต่กระแสพัฒนาการในช่วงนี้ก็ยังคงจัดเป็น *ยุคปฏิรูป*

โดยที่พัฒนาการสองกระแสดังกล่าวมีผลสะท้อนต่อวัฒนธรรมของชาวเงิน และต่อมาวัฒนธรรมนี้ก็ติดตัวมากับชาวเงินอพยพใหม่ ในที่นี้จะได้กล่าวถึงพัฒนาการสองกระแสนี้โดยสังเขปเป็นลำดับไป⁴²

ยุคปฏิวัติ

นับแต่ ค.ศ.1949 ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนยึดอำนาจการปกครองประเทศเป็นต้นมา ทิศทางการพัฒนาของจีนได้ยึดเอาลัทธิสังคมนิยมเป็นที่ตั้ง ที่ดินและปัจจัยการผลิตต่างๆ ตกเป็นของรัฐ การบริหารจัดการทั้งหมดจึงมีรัฐเป็นผู้ดำเนินการ การผลิตในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรมล้วนเป็นของรัฐ บุคลากรในภาคการผลิตเหล่านี้จึงมีฐานะไม่ต่างกับบุคลากรของรัฐ และโดยที่พัฒนานี้ยึดเอาลัทธิสังคมนิยมเป็นที่ตั้งและอย่างเคร่งครัด ชีวิตทางสังคมของชาวเงินจึงถูกทำให้สอดคล้องกับลัทธินี้ไปด้วย การศึกษา การดำรงชีวิตประจำวัน การแต่งกาย หรือศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ล้วนถูกกำหนดให้อยู่ในกรอบของสังคมนิยมขั้นต้นที่ได้รับการยกย่องเชิดชูคือชนชั้นกรรมาชีพหรือกรรมกรและชาวนา เมื่อได้รับการยกย่องเชิดชู ชนชั้น

⁴² อรรถาธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาสองกระแสนี้จะสรุปจากแหล่งอ้างอิงหลักคือ วรศักดิ์ มัทธโนบล, *เศรษฐกิจการเมืองจีน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, 2557). การอ้างอิงนอกเหนือจากนี้จะระบุเป็นการเฉพาะ

เหล่านี้จึงเป็นต้นแบบของชีวิตในยุคสังคมนิยม ในยุคนี้จึงไม่มีหลักคิดใดจะประเสริฐเท่าหลักคิดสังคมนิยมอีกแล้ว

เป็นเวลาอย่างน้อยก็ในสิบปีแรกนับจาก ค.ศ.1949 ที่จีนพยายามเปลี่ยนสังคมของตนเป็นสังคมนิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ผู้นำจีนเห็นว่าวิธีนี้ไม่เพียงช้าเกินไปเท่านั้น หากยังทำให้ชนชั้นนำบางคนบางกลุ่มพยายามใช้นโยบายเสรีนิยมในการพัฒนาอีกด้วย และเพื่อมิให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่ว่าผู้นำสูงสุด (paramount leader) ในเวลานั้นจึงประกาศการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เรียกว่า การปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution, 1966-1976) ขึ้น การเคลื่อนไหวนี้ดำรงไปอยู่ราวสิบปีจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมจีนอย่างมีนัยสำคัญ⁴³

ฐานคิดของการปฏิวัติวัฒนธรรมหากกล่าวให้สั้นกระชับแล้วก็คือ การเปลี่ยนจีนให้เป็นสังคมสังคมนิยมอย่างแท้จริง อะไรที่มีใช้สังคมนิยมจะต้องไม่มีพื้นที่ในจีนเป็นอันขาดและถือเป็นเรื่องที่ผิด การเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางนี้ทำให้มีการใช้กลุ่มพลังทางการเมืองที่เป็นเยาวชนเป็นส่วนใหญ่ และต่างก็อยู่ในวัยศึกษา กลุ่มพลังนี้เรียกตัวเองว่า ยามพิทักษ์แดง (Red Guard) ปฏิบัติการในช่วงเริ่มแรกของยามพิทักษ์แดงมีเป้าหมายอยู่ที่ชนชั้นนำบางคนบางกลุ่ม ที่ถูกกล่าวหาหรือถูกสงสัยว่ายังคงมีหลักคิดศักดินานิยม ทุนนิยม หรือเสรีนิยม โดยปฏิบัติการทั้งหมดนี้มิได้อิงกระบวนการยุติธรรมใดๆ ปฏิบัติการตั้งแต่การกล่าวหา จับกุม ตลอดจนการลงโทษล้วนดำเนินการโดยยามพิทักษ์แดงทั้งสิ้น

นอกจากปฏิบัติการทางการเมืองดังกล่าวแล้ว ยามพิทักษ์แดงยังมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงในเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย จากบทบาทนี้ยามพิทักษ์แดงได้ทำการยกเลิกขนบจารีต ประเพณี พิธีกรรม ธรรมเนียมปฏิบัติ หรือกิจกรรมยาตราที่ชาวจีนถือปฏิบัติมาแต่เดิม โดยให้เหตุผลว่า สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมที่มีฐานคิดของลัทธิขงจื้อในยุคศักดินา นอกจากนี้ ลัทธิหรือศาสนาต่างๆ จึงถูกปฏิเสธไปด้วย สิ่งใดที่เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของลัทธิหรือศาสนาในหลายพื้นที่จึงถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน สุสานของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ วัดวาอาราม กำแพงเมืองโบราณ วัดลู่โบราณ ฯลฯ⁴⁴ ในหลายเมืองจึงถูกทุบทำลายหรือเผา ใน

⁴³ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิวัติวัฒนธรรมในที่นี้สรุปความจาก Yan Jiaqi and Gao Gao, *Turbulent Decade: A History of the Cultural Revolution*, translated and edited by D. W. Y. Kwok (Honolulu: University of Hawai'i Press, 1996).

⁴⁴ ดูรายละเอียดใน หย่งเค่อหลิน เรียบเรียง, *เหวินฮว่าต่าเกอหมิงป้ออู้กั๋วอัน (พิพิธภัณฑการปฏิวัติวัฒนธรรม)* (ฮ่องกง: บริษัทเทียนตี้จูจังกัดและสำนักพิมพ์ซินต้าอู่, 2002).

ส่วนที่ไม่ถูกทำลายมิใช่เพราะยามพิทักษ์แดงไม่คิดทำลาย หากเพราะถูกยับยั้งได้ทันจากกองกำลังทหารที่
ทางการส่งไปเฝ้าระวัง เช่น พระราชวังต้องห้ามในกรุงปักกิ่ง เป็นต้น

ส่วนปฏิบัติการต่อสังคมก็มิได้รับการยกเว้น ครอบครัวใดที่มีภูมิหลังเป็นขุนนาง ผู้ดีเก่า หรือนักธุรกิจ
และนายทุนจะถูกยามพิทักษ์แดงเข้าจัดการเช่นกัน วัตถุประสงค์ที่เป็นมรดกตกทอดของตระกูลในบางครอบครัว
ถูกทำลาย ทั้งนี้เพื่อให้สัญลักษณ์ของศักดินามีพื้นที่ในสังคมจีนต่อไป เมื่อปฏิบัติการมีฐานคิดเช่นนี้ ชาวจีนจึง
ต้องปรับเปลี่ยนตัวเองมิให้ถือปฏิบัติใน “สิ่งเก่า” หากไม่แล้วก็จะถูกกล่าวโทษและลงทัณฑ์จากยามพิทักษ์แดง
ค่านิยมเดิมที่ชาวจีนเคยถือปฏิบัติกันมานับพันปีจึงต้องยุติลง รวมถึงการอบรมบุตรหลานของตนมิให้มีค่านิยม
ดังกล่าวด้วย อย่างน้อยก็เพื่อความปลอดภัยในชีวิตที่จะไม่ถูกยามพิทักษ์แดงจัดการ เหตุตั้งนั้น ตลอดเวลาสิบ
ปีของการปฏิวัติวัฒนธรรม ชาวจีนจึงต้องปฏิบัติตนด้วยค่านิยมใหม่ของลัทธิสังคมนิยมที่เรียกว่า วัฒนธรรม
ของชนชั้นกรรมาชีพ เกณฑ์ปฏิบัติโดยทั่วไปของวัฒนธรรมนี้ก็คือ อะไรก็ได้ที่มีใช้วัฒนธรรมขงจื้อ ทุนนิยม
หรือเสรีนิยม เหตุตั้งนั้น กิริยามารยาท พิธีกรรม ธรรมเนียมปฏิบัติ ประเพณีของจีนที่เป็น “สิ่งเก่า” จึงถูก
ทำลายและหายไปในยุคนี้ ตลอดเวลาที่ยาวนานสิบปีของการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงฝังรากลึกกลงไปในความรู้สึก
นึกคิดของชาวจีน ไม่เว้นแม้แต่เด็กที่เกิดในยุคนี้

ไม่เพียงเท่าที่กล่าวมาเท่านั้น ชีวิตทางเศรษฐกิจในยุคนี้ก็สะท้อนให้เห็นด้วยเช่นกัน โดยพื้นฐานแล้ว
เศรษฐกิจในยุคนี้ก็คือ เศรษฐกิจสังคมนิยม เงินเดินตามแนวทางเศรษฐกิจนี้อย่างเคร่งครัด โดยที่ทุกภาคการ
ผลิตล้วนเป็นของรัฐ ชาวจีนไม่ว่าจะอยู่ในภาคการผลิตใดจะมีความมั่นคงในทางอาชีพ แต่จะไม่มี ความมั่งคั่งใน
อาชีพที่ตนทำอยู่ เพราะความมั่งคั่งจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องมีการสะสมทรัพย์สิน ซึ่งในหลักคิดสังคมนิยมถือว่าเป็น
เป็นการสะสมทุน หลักคิดนี้จึงปฏิเสธการสะสมทุน เพราะมันจะนำบุคคลที่สะสมทุนไปสู่การเป็นชนชั้นนายทุน
เมื่อเป็นเช่นนี้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในยุคนี้จึงถูกรอบเศรษฐกิจสังคมนิยมครอบเอาไว้ เสื้อผ้าหน้าผม
แทบจะไร้สีสันและการปรุงแต่ง การเดินทางสัญจรใช้บริการสาธารณะที่รัฐจัดให้เพียงสถานเดียว หรือไม่ก็ใช้
รถจักรยานซึ่งเป็นเครื่องมือในการเดินทางเพียงอย่างเดียวที่ชาวจีนมีสิทธิ์เป็นเจ้าของ แต่ชีวิตทางเศรษฐกิจที่
น่าสนใจยิ่งในยุคนี้ก็คือ การเข้าถึงสินค้าบริโภคและอุปโภคที่เป็นไปอย่างจำกัด และการเข้าถึงจะทำได้ก็ด้วย
การใช้ บัตรปันส่วน เพียงสถานเดียว บัตรปันส่วนนี้รัฐจะจ่ายให้กับทุกคนครั้งหนึ่งเดือนละหนึ่งครั้ง บัตรนี้จะมีอยู่
ประมาณ 50 แบบ แต่ละแบบจะระบุการใช้แลกซื้อสินค้าเฉพาะด้วยปริมาณที่จำกัด เช่น เนื้อสัตว์สามารถซื้อ
ได้เดือนละ 1 ชั่งหรือประมาณครึ่งกิโลกรัมต่อคน เป็นต้น ที่สำคัญ สินค้าเหล่านี้คือสินค้าพื้นฐานในการดำรง
ชีพเท่านั้น ที่เกินไปจากการดำรงชีพจะเข้าถึงไม่ได้ เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง หรือเครื่องซักผ้า เป็นต้น

ส่วนสินค้าที่สามารถเข้าถึงได้ทุกเมื่อโดยไม่ต้องใช้บัตรปันส่วนก็คือ ผัก⁴⁵ ชีวิตทางเศรษฐกิจเช่นนี้จึงเป็นไปอย่างจำกัดจำเขี่ยอย่างยิ่ง

ยุคปฏิวัติจึงไม่เพียงเป็นยุคที่ชาวจีนปราศจากเสรีภาพในทางการเมืองเท่านั้น หากยังปราศจากอิสรเสรีในทางเศรษฐกิจอีกด้วย ชีวิตของชาวจีนในยุคนี้จึงมิใช่ชีวิตในแบบไพร่ฟ้าหน้าใส แต่ก็เป็ชีวิตที่สามารถเห็นได้ถึงความเสมอภาคทางสังคมโดยภาพรวม คือไม่มีใครยากจนหรือร่ำรวยมากกว่าใคร ส่วนใครทำตนให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคอาจมีชีวิตที่ไม่ปลอดภัยจากยามพิทักษ์แดง จีนในยุคนี้จึงเป็นเงินที่ต้องการดำรงตนเป็นรัฐสังคมนิยมอย่างเคร่งครัด และที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเชื่อว่าเป็นหนทางของความอยู่รอดในยุคสงครามเย็น ที่ความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ และอดีตสหภาพโซเวียตไม่ได้เป็นไปด้วยดี รัฐบาลรัฐประหารในจีนเมื่อปลาย ค.ศ.1976 สัญญาณการสิ้นสุดยุคปฏิวัติจึงเริ่มขึ้น โดยหลังรัฐประหารครั้งนั้นผ่านไปไม่กี่ปี จีนก็เข้าสู่ยุคสมัยหนึ่งคือ ยุคปฏิรูป

ยุคปฏิรูป

ภายหลังรัฐประหาร ค.ศ.1976 ไม่นาน จีนได้ประกาศยุติการปฏิวัติวัฒนธรรมและบทบาทของยามพิทักษ์แดง ทั้งยังได้วิพากษ์วิจารณ์ความเลวร้ายของการปฏิวัติวัฒนธรรม และดำเนินคดีกับเหล่ายามพิทักษ์แดงบางกลุ่มบางคนที่มีพฤติกรรมเลวร้าย จนถึงก่อนสิ้น ค.ศ.1978 จีนก็ประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ นับแต่นั้นจนถึงปัจจุบันจีนมักเรียกยุคสมัยนี้ว่า ยุคปฏิรูป

จีนในยุคปฏิรูปได้ปฏิรูประบบการเมืองการปกครองขึ้นใหม่ โดยกำหนดให้ผู้นำระดับสูงมีวาระในการดำรงตำแหน่ง และรื้อฟื้นกระบวนการยุติธรรมที่ล่มสลายไปในช่วงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำจีนไปสู่การปกครองโดยกฎหมาย (the Rule by law) แต่กระนั้น จีนก็ให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งกล่าวในเชิงหลักคิดแล้วจีนมิได้ถือเคร่งในเศรษฐกิจลัทธิสังคมนิยมอีกต่อไป ในยุคนี้ผู้ผลิตในภาคเกษตรกรรมสามารถขายผลผลิตส่วนเกินของตนได้ ส่วนในภาคอุตสาหกรรมและภาคพาณิชย์กรรมมีการปรับเพิ่มเงินเดือนประจำปี ค่าล่วงเวลา การพิจารณาความดีความชอบ การเลื่อนตำแหน่งงาน และเงินพิเศษ (bonus) ในกรณีที่ผลประกอบการมีกำไร ซึ่งผิดกับยุคปฏิวัติที่ทุกคนต้องมีจิตใจที่เสียสละและไม่หวัง

⁴⁵ ดูรายละเอียดใน วรศักดิ์ มัทธโนบล, *เศรษฐกิจการเมืองจีน* หน้า 193-202. กรณีสินค้าที่ชาวจีนเข้าถึงไม่ได้นี้มีได้หมายความว่าเงินไม่มีสินค้าเหล่านี้ขาย หากแต่เป็นสินค้าที่ทางการจีนจะขายให้แก่ชาวต่างชาติเท่านั้น ชาวจีนที่สามารถเข้าถึงสินค้านี้ได้จะทำได้เพียงสถานเดียวคือ ให้ญาติมิตรของตนที่อยู่ต่างประเทศ ซึ่งก็คือ ชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับไปเยี่ยมภูมิลำเนาเดิม เป็นผู้ซื้อให้ในฐานะ “ชาวต่างชาติ”

ผลตอบแทนใดๆ การปฏิรูปนี้ทำให้ชาวจีนในภาคเศรษฐกิจเหล่านี้มีเงินถือเก็บได้มากขึ้น และไม่ต้องมาเกรงว่า จะเป็นการสะสมทุนตามหลักคิดลัทธิทุนนิยมอีกต่อไป ชาวจีนในยุคนี้จึงสามารถใช้เงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ครั้งหนึ่งมีอาจซื้อได้ในยุคปฏิวัติ สามารถเข้าถึงการประพินโฉมและการแต่งเสื้อผ้าหน้าผมได้ อย่างอิสระ และสามารถเข้าถึงสินค้าอุปโภคและบริโภคโดยไม่ต้องใช้บัตรปันส่วนอีกต่อไป แต่ถึงเวลานั้นบัตรปันส่วนก็ได้หายไปจากสังคมจีนแล้ว

ควบคู่ไปกับการปฏิรูปเศรษฐกิจภายในดังกล่าว จีนยังได้เปิดประเทศหลังจากปิดไป 30 ปีอีกด้วย จีนเปิดรับการค้าการลงทุนจากต่างชาติเพื่อให้ต่างชาติถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ตน เปิดรับเอาความรู้ทางวิชาการ และวิทยาการทั้งในสายสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์กับเทคโนโลยีจากภายนอก และเปิดให้นักเรียนจีนได้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ เป็นต้น การเปิดประเทศในแง่นี้ทำให้จีนค่อยๆ สั่งสมความรู้ทางเทคโนโลยีจนอยู่ตัว และนำมาขยายผลและต่อยอดจนเกิดความก้าวหน้าดังที่เห็นในทุกวันนี้ นอกจากนี้ สิ่งที่ทำให้จีนให้ความสำคัญอย่างมากในเรื่องหนึ่งก็คือ การเปิดรับและศึกษาแนวทางการพัฒนาจากภายนอกเพื่อนำมาปรับใช้กับการพัฒนาของตน จนเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งจีนก็เลือกหลักคิดลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) มาปรับใช้⁴⁶ จีนใช้ลัทธินี้เรื่อยมาจนถึงช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการใช้ครั้งสำคัญก็เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1998 ในปีที่จีนปฏิรูปรัฐวิสาหกิจ หน่วยบริหาร และระบบสวัสดิการครั้งใหญ่ จนเศรษฐกิจจีนหมดสิ้นซึ่งความเป็นสังคมนิยม ยกเว้นก็แต่ระบบการเมืองเท่านั้นที่ยังคงมีพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดเหมือนเดิม

สิ่งที่แตกต่างไปจากการใช้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ของตะวันตกในกรณีจีนก็คือ หนึ่ง รัฐวิสาหกิจทั้งขนาดใหญ่ กลาง และเล็กในทุกภาคการผลิตและบริการยังคงเป็นของรัฐ สอง จีนเป็นรัฐอำนาจนิยมซึ่งสอดคล้องกับธาตุแท้ของเสรีนิยมใหม่ ที่หากจะใช้ลัทธินี้ให้ประสบความสำเร็จได้ก็ต้องเมื่อรัฐนั้นเป็นรัฐอำนาจนิยมเท่านั้น ในขณะที่ชาติตะวันตกให้ความสำคัญกับระบอบประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และปัญหาสิ่งแวดล้อม (ยกเว้นสหรัฐอเมริกา) จะประสบความสำเร็จในการใช้ลัทธินี้น้อยกว่าจีน และสาม แม้จีนจะเปิดเสรีให้กับธุรกิจภาคเอกชนก็ตาม แต่ถ้าเจ้าของธุรกิจรายใดประสบความสำเร็จสูง จีนก็จะเชิญเจ้าของธุรกิจรายนั้นเข้ามาเป็นสมาชิกพรรค

⁴⁶ แมนเฟร็ด สเตเกอร์ และ รวี เค. รอย, *เสรีนิยมใหม่: ความรู้ฉบับพกพา*, วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง แปล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นเวิลด์ส, 2559), หน้า 150-160. นอกจากนี้แหล่งอื่นแล้ว ผู้สนใจในประวัติความเป็นมาและอิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมใหม่อาจศึกษาเพิ่มเติมได้จาก เดวิด ฮาร์วี, *ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่*, เก่งกิจ กิติเรียงลาภ นฤตม์ เจริญศรี ภัควดี วีระภาสพงษ์ สุรรัตน์ โหราชัยกุล และอภิรักษ์ วรณสาธพ แปล, ภัควดี วีระภาสพงษ์ บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2555).

คอมมิวนิสต์ ซึ่งถือเป็นเกียรติอย่างสูง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็จะเท่ากับว่าเจ้าของธุรกิจรายนั้นจะต้องปฏิบัติตัวมิให้ผิดธรรมเนียมพรคนด้วย ในแง่นี้ก็หมายความว่าเจ้าของธุรกิจรายนั้นตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพรคนนั่นเอง จะเห็นได้ว่า การใช้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ของจีนจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากตะวันตกหรือชาติอื่นๆ งานศึกษาบางที่เรียกว่า *ลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะแบบจีน*⁴⁷ เพื่อล้อกับคำว่า *ลัทธิสังคมนิยมที่มีลักษณะเฉพาะแบบจีน* ที่จีนใช้เรียกหลักคิดที่นำมาพัฒนาประเทศของตนเองหลัง ค.ศ.1978 จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้โดยธาตุแท้แล้วก็คือ การนำเอาลัทธิเสรีนิยมใหม่มาใช้ในทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงลัทธิสังคมนิยมไว้ในทางการเมือง งานศึกษานี้จึงเรียกการใช้เช่นนี้ของจีนว่า *ลัทธิสังคมนิยมใหม่ (Social-neoliberalism)*⁴⁸

อย่างไรก็ตาม การเปิดประเทศด้วยการรับเอาวิทยาการจากภายนอกเข้ามาใช้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาดังกล่าว ไม่เพียงจะทำให้เห็นว่าจีนรับเอาวิทยาการมาด้วยวิธีที่หลากหลายเท่านั้น หากมันยังได้ส่งผลไปยังอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญต่องานศึกษาในที่นี่อีกด้วย นั่นคือ การเกิดปรากฏการณ์การหลั่งไหลออกนอกประเทศของชาวจีนด้วยเหตุผลเพียงประการเดียวคือ เพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า จำนวนไม่น้อยของชาวจีนเหล่านี้มุ่งไปยังต่างแดนในลักษณะที่เรียกว่า “ไปตายเอาดาบหน้า” เหตุตั้งนั้น ปรากฏการณ์นี้มีหลากหลายรูปแบบและมีทั้งที่ถูกและผิดกฎหมาย แต่ที่ผิดกฎหมายจะมีมากกว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก รวมทั้งไทย และยังคงเกิดอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

แต่กระนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็มีจุดเปลี่ยนที่สำคัญอยู่ช่วงหนึ่ง กล่าวคือ โดยเฉพาะหลังจากการปฏิรูปครั้งสำคัญใน ค.ศ.1998 ดังได้กล่าวไปแล้ว จีนก็ทำให้องค์การการค้าโลก (World Trade Organization, WTO) เห็นว่า เศรษฐกิจจีนได้ลุล่วงสู่พื้นฐานเศรษฐกิจที่เสรีแล้ว องค์กรนี้จึงยอมรับจีนเข้าเป็นสมาชิกก่อนสิ้นปี ค.ศ.2001 หลังจากที่จีนใช้เวลาในการต่อสู้ดิ้นรนที่จะเป็นสมาชิกให้ได้ตั้งแต่ ค.ศ.1985⁴⁹ ค.ศ.2001 จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ นั่นคือ ก่อนปีดังกล่าวชาวจีนที่ออกนอกประเทศแม้จะมีหลากหลายกลุ่ม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีฐานะยากจน แต่หลัง ค.ศ.2001 เริ่มมีชาวจีนที่มีฐานะระดับปานกลางจนถึงระดับสูงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ที่เป็นเช่นนี้เป็นผลมาจากกฎการค้าเสรีขององค์การการค้าโลกที่จีนเป็นสมาชิกรับเข้าเป็นสมาชิกนั้น เอื้อประโยชน์ในการทำ

⁴⁷ แมนเฟร็ด สเตเกอร์ และ รวี เค. รอย, *เสรีนิยมใหม่: ความรู้ฉบับพกพา*, หน้า 150.

⁴⁸ ดูคำอธิบายของคำคำนี้ได้ใน วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “จีนกับลัทธิสังคมนิยมใหม่,” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง *จีนกับความมั่นคงของมนุษย์ปีที่ 3*, อาคารประชารัฐ-ราไพพรรณี ชั้น 4, วันที่ 29 พฤศจิกายน 2556. โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยเรื่อง *ความร่วมมือนานาชาติกับความมั่นคงของมนุษย์* ของศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (HS1069A-56) โดยการสนับสนุนของโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

⁴⁹ วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “จีนกับแกตต์,” *จีนในกระแสโลกาภิวัตน์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, 2550), หน้า 28-35.

การค้าต่างประเทศของชาวจีนมากขึ้น ประกอบกับเศรษฐกิจภายในที่เจริญเติบโตขึ้นทำให้ชาวจีนมีฐานะดีขึ้น การคิดหาช่องทางทำการค้าต่างประเทศจึงเกิดขึ้น

แม้จะมีความต่างกันของชาวจีนสองกลุ่มที่มี ค.ศ.2001 เป็นหลักหมาย แต่ก็มีจีนอยู่กลุ่มหนึ่งในสองกลุ่มนี้ที่หมายมุ่งไปปักหลักตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศปลายทาง มิได้ไปๆ มาๆ เพียงเพื่อทำการค้าแต่เพียงสถานเดียว กล่าวเฉพาะชาวจีนที่ตั้งรกรากยังต่างแดนแล้วก็คือจีนที่เคยผ่านยุคปฏิวัติกับยุคปฏิรูปมาก่อน เป็นจีนที่ถูกกล่อมเกลามาให้มีโลกทัศน์และชีวิตศนในแบบสังคมนิยมในยุคปฏิวัติ แต่พอเข้าสู่ยุคปฏิรูปที่จีนเสรีมากขึ้นแล้วนั้น จีนเหล่านี้ก็มุ่งที่จะแสวงหาชีวิต (ทางเศรษฐกิจ) ที่ดีกว่า โดยที่ยังสละโลกทัศน์และชีวิตศนเดิมไปไม่หมด และยังคงเป็นชาวจีนที่มีวัฒนธรรมสังคมนิยมหลงเหลืออยู่ ลำพังการอยู่ในประเทศของตนแล้วมีวัฒนธรรมเช่นนี้ย่อมมิใช่เรื่องแปลก แต่หากไปอยู่ต่างแดนแล้ววัฒนธรรมนี้อาจมีบางด้านที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และที่แตกต่างในเชิงเปรียบเทียบอย่างแน่นอนก็คือ ชาวจีนเหล่านี้มีวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกับชาวจีนโพ้นทะเลที่อยู่มาก่อนหน้า ชาวจีนในปรากฏการณ์นี้ก็คือกลุ่มคนที่ถูกเรียกกันต่อมาว่า ชาวจีนอพยพใหม่

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า จีนอพยพใหม่แม้จะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคปฏิรูป แต่ในแง่วัฒนธรรมแล้วมีอาจตัดขาดจากยุคปฏิวัติไปได้ กระแสพัฒนาการภายในจีนทั้งสองยุคจึงเป็นกระแสที่หล่อหลอมให้จีนอพยพใหม่มีความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ อุปนิสัย ตลอดจนบุคลิกภาพเฉพาะตนที่ต่างไปจากจีนโพ้นทะเลที่ประชาคมโลกหรือไทยเคยรู้จัก และเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์ด้วยแล้ว การทำความเข้าใจจีนอพยพใหม่จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และเหมาะสม

ชาวจีนภายใต้สถานการณ์โลกสองกระแส

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง มหาอำนาจเดิมอย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนีมีอิทธิพลลดลง ส่วนมหาอำนาจใหม่ที่เข้ามาแทนที่คือ สหรัฐฯ และรัสเซียหรือสหภาพโซเวียตในขณะนั้น และด้วยเหตุที่มหาอำนาจใหม่ทั้งสองมีอุดมการณ์และผลประโยชน์ที่ต่างกัน การเผชิญหน้าของมหาอำนาจทั้งสองจึงเกิดขึ้น และทำให้ทั้งสองต้องมีรัฐบริวารมาเป็นฝักฝ่ายของตนเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง หลังจากนั้นรัฐบริวารของทั้งสองก็ทำศึกกันในบางภูมิภาค เพื่อครองพื้นที่ทางอุดมการณ์และผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด เวลานั้นภูมิภาคที่ตึงเครียดจากการศึกที่ว่าภูมิภาคหนึ่งคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดินแดนที่มีจีนโพ้นทะเลมากที่สุดในโลก สถานการณ์โลกในยุคนี้เรียกว่า ยุคสงครามเย็น (Cold War era)

ยุคสงครามเย็นครอบงำโลกยาวนานตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงใน ค.ศ.1945 จนถึงเมื่อรัฐสังคมนิยมและสหภาพโซเวียตล่มสลายในปลายทศวรรษ 1980 ต่อดันทศวรรษ 1990 ยุคสงครามเย็นจึงยุติลงชัยชนะของฝ่ายทุนนิยมที่มีสหรัฐฯ เป็นผู้นำทำให้เศรษฐกิจเสรีนิยมกลายเป็นกระแสที่แผ่ไปทั่วโลก โลกที่เคยแบ่งขั้วทุนนิยมกับสังคมนิยมจึงไม่มีอีกต่อไป และทำให้การติดต่อกันของกันของรัฐต่างๆ เป็นไปโดยไม่มีอุปสรรคมาขวางกั้นดังยุคสงครามเย็น โลกจึงดูเหมือนหนึ่งไร้พรมแดนที่ใครต่อใครสามารถเข้าถึงกันได้ง่ายยิ่งเมื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีโทรคมนาคมก้าวหน้ามากขึ้นด้วยแล้ว การค้าการลงทุนและการติดต่อสื่อสารระหว่างกันของชุมชนระหว่างประเทศก็ยิ่งแคบลงและเร็วขึ้น โลกในยุคนี้จึงเรียกกันว่า ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization era)

ตอนที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนยึดอำนาจปกครองบนแผ่นดินใหญ่ได้ใน ค.ศ.1949 นั้น โลกเพิ่งเข้าสู่ยุคสงครามเย็นได้ไม่กี่ปี เวลานั้นจีนอยู่ข้างฝ่ายสังคมนิยมที่มีรัสเซียเป็นผู้นำ แม้เมื่อความสัมพันธ์ที่ดีกับรัสเซียขาดสะบั้นลงในอีกสิบปีต่อมา จีนก็ยังคงจัดตัวเองอยู่ในฝ่ายสังคมนิยมเช่นเดิม จีนจึงมีศัตรูทางอุดมการณ์และผลประโยชน์คือสหรัฐฯ กับรัสเซีย แต่หลังจากที่จีนเข้าสู่ยุคปฏิรูปใน ค.ศ.1978 ไปแล้ว ความสัมพันธ์ของจีนกับมหาอำนาจทั้งสองก็ค่อยๆ เข้าสู่ภาวะปกติ และดำรงเช่นนี้เรื่อยมาแม้ในยุคโลกาภิวัตน์ จากเหตุนี้ นโยบายของจีนในยุคสงครามเย็นและยุคโลกาภิวัตน์จึงย่อมมีผลต่อทัศนคติของชาวจีน ว่าตลอดทั้งสองยุคดังกล่าวชาวจีนมีความเข้าใจและมองสังคมโลกอย่างไร ทัศนคติเช่นนี้ย่อมติดอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนที่ไปแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในต่างแดนด้วย การทำความเข้าใจจีนในช่วงที่อยู่ภายใต้สถานการณ์ทั้งสองยุคนี้จึงมีผลต่อความเข้าใจชาวจีนไปด้วย การกล่าวถึงสถานการณ์โลกในสองยุคนี้จะเป็นไปเพื่อความเข้าใจชาวจีนในแง่ที่ว่า เวลานั้นชาวจีนได้เรียนรู้หรือรู้จักโลกภายนอกจากสองยุคที่ว่าอย่างไร และการเรียนรู้หรือรู้จักนั้นทำให้ชาวจีนมีความรู้สึกนึกคิดเช่นไร

จีนในยุคสงครามเย็น

หลังจากที่จีนปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ.1949 แล้ว ระบอบนี้ได้ปาฐกถาว่าจีนมีใครเป็นศัตรูและมีใครเป็นมิตรบ้าง ศัตรูของจีนในเวลานั้นโดยหลักแล้วคือสหรัฐฯ รองลงมาคือรัฐเสรีทุนนิยมในยุโรป ส่วนรัฐกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาที่เป็นรัฐเสรีทุนนิยมเช่นกันจีนไม่นับเป็นศัตรู ด้วยเห็นว่ารัฐเหล่านี้ตกเป็นเหยื่อกลางของรัฐที่พัฒนาแล้ว จีนจึงมีนโยบายที่จะผูกมิตรกับรัฐเหล่านี้ เว้นเสียแต่ว่ารัฐเหล่านี้ปฏิเสธด้วยเห็นว่าจีนเป็นศัตรูทางอุดมการณ์ การที่จีนเห็นว่ารัฐกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาเป็นเหยื่อกลางของรัฐที่พัฒนาแล้วนี้ก็หมายความว่า รัฐเหล่านี้ถูกรัดคอจากพวกจักรวรรดินิยม ในแง่นี้จึงเท่ากับว่ารัฐเหล่านี้เป็นทั้งมิตร

และแนวร่วมของจีน ด้วยก่อน ค.ศ.1949 จีนถือว่าตนก็ถูกกดขี่ชู้ตริตจากจักรวรรดินิยมเช่นกัน จากเหตุนี้ หลัง ค.ศ.1949 จีนจึงมีนโยบายสนับสนุนการต่อต้านและต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอย่างเปิดเผย

จากทัศนะดังกล่าวของจีนได้ส่งผลในทางความคิดและทางการปฏิบัติของจีนสองเรื่อง เรื่องแรกคือ จีนไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีสามโลกของตะวันตก ที่แบ่งให้โลกที่หนึ่งคือโลกทุนนิยมโดยมีสหรัฐฯ เป็นผู้นำ โลกที่สองคือโลกสังคมนิยมโดยมีรัสเซียเป็นผู้นำ และโลกที่สามคือบรรดาประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาทั้งหลาย และเป็นโลกที่โลกที่หนึ่งและสองจะแย่งชิงมาเป็นพวกของตน ที่จีนไม่เห็นด้วยกับการแบ่งโลกเช่นนี้ก็เพราะในความคิดของจีนนั้นเห็นว่า โลกที่หนึ่งคือโลกของมหาอำนาจจักรวรรดินิยมที่มีสหรัฐฯ และรัสเซียเป็นผู้นำ ส่วนโลกที่สองคือประเทศทุนนิยมในยุโรปตะวันตกและสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก ซึ่งจีนเห็นว่าแม้ประเทศเหล่านี้จะมีความเจริญก้าวหน้าก็จริง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ตกเป็นเบี้ยล่างของโลกที่หนึ่งหรือสหรัฐฯ และรัสเซีย ในด้านนี้จึงทำให้ประเทศเหล่านี้มีสภาพที่ไม่ต่างกับประเทศโลกที่สาม ซึ่งในความคิดของจีนโลกที่สามก็คือประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา โลกที่สามในความคิดของจีนจึงไม่ต่างกับการแบ่งโลกของตะวันตก แต่ที่ต่างกันคือ จีนเห็นว่าโลกที่สามคือโลกที่ถูกกดขี่ชู้ตริต และจีนก็จัดให้ตัวเองอยู่ในโลกนี้ ด้วยเหตุนี้ จีนจึงสนับสนุนให้โลกที่สามต่อต้านและต่อสู้กับโลกที่หนึ่งโดยมีโลกที่สองเป็นแนวร่วม⁵⁰ การสนับสนุนนี้เองที่ส่งผลจีนให้ได้แสดงออกในทางปฏิบัติ

การที่จีนมีความคิดต่อทฤษฎีสามโลกแตกต่างไปจากตะวันตกดังกล่าว ได้ส่งผลทางปฏิบัติให้แก่จีนด้วย นั่นคือ ทำให้จีนในเวลานั้นมีนโยบายให้การสนับสนุนประเทศโลกที่สามที่ถูกกดขี่ชู้ตริต ให้ต่อต้านหรือต่อสู้กับจักรวรรดินิยมที่ครอบงำหรือครอบครองประเทศตัวเอง และกับชนชั้นปกครองที่รับใช้จักรวรรดินิยมและปกครองประชาชนของตนอย่างกดขี่ชู้ตริต จีนได้แสดงจุดยืนในเรื่องนี้อย่างเปิดเผยในวาระต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่ในที่ประชุมสหประชาชาติ ค.ศ.1974 ในขณะกล่าวคำปราศรัยโดยมีใจความตอนหนึ่งที่แสดงเหตุผลที่มีต่อจุดยืนดังกล่าวว่าเป็นเพราะ “ประเทศต้องการเอกราช ประชาชาติต้องการปลดแอก ประชาชนต้องการปฏิวัติ”⁵¹ จากจุดยืนนี้จีนจึงให้การสนับสนุนขบวนการชาตินิยมหรือขบวนการปฏิวัติในประเทศต่างๆ ทั่วโลก

⁵⁰ ดูรายละเอียดใน นิทรศน์ (นามปากกา) แพลและเรียบเรียง, “ทฤษฎีว่าด้วยการแบ่งโลกเป็นสามโลกโดยกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชาชนรายวัน ของสาธารณรัฐประชาชนจีน,” *ทฤษฎีสามโลก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กาลเวลา, 2522), หน้า 6-39.

⁵¹ นิทรศน์ (นามปากกา) แพลและเรียบเรียง, “คำปราศรัยของเติ้งเสี่ยวผิง หัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนในที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยวิสามัญ (10 เมษายน 1974),” *ทฤษฎีสามโลก*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กาลเวลา, 2522), หน้า (28).

เพื่อให้หลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นหรือการถูกกดขี่ขูดรีด ในกรณีไทยก็คือ การให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในการปฏิวัติโค่นล้มรัฐบาลไทย

นโยบายดังกล่าวของจีนได้ดำเนินมาจนถึง ค.ศ.1978 จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อจีนเข้าสู่ยุคปฏิรูป เพราะนโยบายเปิดประเทศในยุคนี้จีนต้องการผูกมิตรกับทุกประเทศทั่วโลก หากจีนยังคงจุดยืนดังกล่าวแล้วก็ยากที่จะสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจให้กับมิตรประเทศ เช่น ขณะที่จีนมีความสัมพันธ์กับไทยในทางการทูตใน ค.ศ. 1975 นั้น จีนกลับยังคงให้การสนับสนุน พคท.อยู่เช่นเดิม เช่นนี้แล้วก็ย่อมทำให้ไทยไม่อาจไว้วางใจจีนได้⁵² เป็นต้น อีกทั้งจีนยังเห็นว่าการสนับสนุนที่ว่ายังเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของมิตรประเทศ⁵³ นับแต่นั้นมาจีนจึงค่อยๆ ยุติการให้การสนับสนุนแก่ขบวนการชาตินิยมและขบวนการปฏิวัติในประเทศต่างๆ จนหมดสิ้นไปในที่สุด และควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงนี้จีนได้หันไปใส่ใจกับการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างจริงจัง トラバจนสงครามเย็นยุติลงแล้วจีนก็ยังคงปฏิรูปเศรษฐกิจของตนเรื่อยมา ไม่มีทฤษฎีสามโลกที่จีนเคยยึดถืออีกต่อไป

จะเห็นได้ว่า การที่จีนให้ความสำคัญกับการปฏิรูปเศรษฐกิจภายใต้สถานการณ์โลกดังกล่าว จีนทำไปด้วยความจำเป็นภายในอย่างแท้จริง และโดยที่มิอาจพยากรณ์ได้ว่าในอีกราวสิบปีต่อมาสังคมนิยมจะล่มสลายและสงครามเย็นจะยุติลงในต้นทศวรรษ 1990 ความจำเป็นภายในจนทำให้ต้องปฏิรูปเศรษฐกิจจึงเป็น “ความบังเอิญ” ที่ทำให้จีนรอดพ้นจากการล่มสลายของสังคมนิยมไปได้ ที่สำคัญ ทักษะและนโยบายของจีนในยุคสงครามเย็นก่อนที่จีนจะเข้าสู่ยุคปฏิรูปนั้น ไม่เพียงจะทำให้ชาวจีนรู้จักชาวโลกในด้านชีวิตความเป็นอยู่เท่านั้น หากยังรู้ด้วยว่าชาวโลกในส่วนใหญ่ที่เป็นมิตรหรือไม่เป็นมิตรกับตน และเมื่อชาวจีนเริ่มออกจากจีนไปแสวงหาชีวิตที่ดีกว่ายังต่างแดนหลัง ค.ศ.1978 แล้วนั้น ความรู้สึกนึกคิดนี้ก็ยังคงติดตัวชาวจีนเหล่านี้ออกมาด้วย

จีนในยุคโลกาภิวัตน์

ตอนที่โลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ในทศวรรษ 1990 นั้น จีนได้เปิดความสัมพันธ์กับนานาประเทศทั่วโลกในระดับปกติแล้วนับร้อยประเทศ จนทำให้เห็นได้ว่านานาประเทศได้ลดความหวาดระแวงเงินลงไปอย่างมากแล้ว และทำให้เห็นด้วยว่าจีนประสบความสำเร็จจากนโยบายเปิดประเทศเป็นอย่างดี ส่วนความสัมพันธ์กับมหาอำนาจนั้นจีนได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับรัสเซียจนเข้าสู่ระดับปกติ จะมีก็แต่กับสหรัฐฯ ที่ยังคงมีความสัมพันธ์

⁵² สารสิน วีระผล, “ความสัมพันธ์ไทย-จีน: กระแสพัฒนาการบนความขัดแย้งในภูมิภาคจากห้วงสองทศวรรษ (ค.ศ.1975-1995),” ใน วรศักดิ์ มัทธโนบล บรรณาธิการ, *จีน-ไทยในศตวรรษที่ 21* (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย [สกว.], 2542), หน้า 290-298.

⁵³ วรศักดิ์ มัทธโนบล, *เศรษฐกิจการเมืองจีน* หน้า 288.

ในแบบลุ่มๆ ดอนๆ ความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ เช่นนี้ไม่ได้มีสาเหตุจากอุดมการณ์ที่แตกต่างกันดังยุคสงครามเย็น แต่มาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนที่มีการคาดการณ์กันว่า จีนจะเป็นมหาอำนาจใหม่ของโลกในอนาคต ในขณะที่สหรัฐฯ ซึ่งเป็นมหาอำนาจเพียงหนึ่งเดียวหลังสงครามเย็นยุติลงรู้สึกว่าการกำลังถูกท้าทายจากจีน จากเหตุนี้ สหรัฐฯ จึงสร้างแนวคิดภัยคุกคามจีน (China threat) ขึ้นมาโดยระบุว่า จีนเป็นภัยคุกคามทั้งต่อตน และต่อความมั่นคงของโลก แต่จีนปฏิเสธและตอบโต้สหรัฐฯ ไปตามสมควร⁵⁴

เรื่องภัยคุกคามจีนจะจริงเท็จแค่ไหนอย่างไรย่อมต้องให้กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ต่อไป แต่สิ่งที่เราพบได้จากบทบาทของจีนนับแต่ทศวรรษ 1990 เรื่อยมาก็คือ การแสวงหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับนานาประเทศอย่างจริงจัง ยิ่งหลังจากที่จีนได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกใน ค.ศ.2001 ด้วยแล้ว บทบาทดังกล่าวก็ยิ่งปรากฏมากขึ้นด้วยการเจรจาทำข้อตกลงการค้าเสรีกับนานาประเทศ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับการค้าเสรีนี้ทำให้เห็นว่า จีนมีความพร้อมที่จะแข่งขันทางการค้าในตลาดโลก หมายความว่า สินค้าจีนจะต้องมีคุณภาพหรือมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ที่สำคัญคือ การค้าเสรีนี้ไม่เพียงสะท้อนผ่านการส่งออกของจีนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนผ่านกลุ่มทุนจีนทั้งขนาดใหญ่ กลาง และเล็กที่มุ่งไปทำการค้าการลงทุนยังภูมิภาคหรือประเทศต่างๆ ทั่วโลกอีกด้วย

ปัจจุบันนี้การค้าการลงทุนของชาวจีนในต่างแดนถือเป็นภาพปกติที่พบเห็นได้โดยทั่วไป และจีนเองก็มีนโยบายส่งเสริมให้พลเมืองของตัวเองมีบทบาทเช่นนั้นด้วย ที่สำคัญ การส่งเสริมนี้ได้ปรากฏชัดยิ่งขึ้นเมื่อจีนใช้นโยบายข้อริเริ่มแถบและทาง (Belt and Road Initiative, BRI) นโยบายนี้หมายมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาเส้นทางการค้าระหว่างประเทศทั้งทางบกและทางทะเล⁵⁵ แต่นโยบายนี้จะสำเร็จได้ดังหวังก็ต่อเมื่อโครงสร้างพื้นฐานของนานาประเทศมีความสมบูรณ์พร้อม ด้วยเหตุนี้ จีนจึงก่อตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank, AIIB) ขึ้นมา แล้วเชิญชวนให้นานาประเทศเข้ามามีหุ้นส่วนในธนาคารแห่งนี้ ซึ่งมีหลายสิบประเทศที่ตอบรับเข้ามาเป็นหุ้นส่วนด้วย ยกเว้นญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ธนาคารนี้จะเป็แหล่งทุนให้แก่านาประเทศกั้ยมไปเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในประเทศของตน⁵⁶ แต่กั้

⁵⁴ เชียง ฉิระวิทย์, *จีนใหม่ในศตวรรษที่ 21* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2549), หน้า 165-168.

⁵⁵ คุรายละเอียดใน Available from https://en.wikipedia.org/wiki/Belt_and_Road_Initiative (Accessed 29 May 2020).

⁵⁶ คุรายละเอียดใน Available from https://en.wikipedia.org/wiki/Asian_Infrastructure_Investment_Bank (Accessed 29 May 2020).

เป็นที่น่าสังเกตว่า จีนได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการผลักดันนโยบายนี้ให้เกิดขึ้นจริงอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

กล่าวคือ นับแต่ ค.ศ.1949 เป็นต้นมาเวลาที่จีนมีนโยบายใดในแต่ละช่วง จีนจะสื่อสารนโยบายนั้นให้แก่ชาวโลกหรือมิตรประเทศได้รู้จักตามสมควร แต่กับนโยบายข้อริเริ่มแถบและทางแล้วกลับพบว่า จีนได้ทุ่มเทพยายามอย่างมากมายมหาศาลไปกับการสื่อสารนโยบายนี้ จีนไม่เพียงทุ่มเทภายในประเทศเท่านั้น หากนอกประเทศจีนก็ทุ่มเทไม่แพ้กัน และเห็นได้ชัดถึงความพยายามที่จะให้นานาประเทศยอมรับและเข้าร่วมในนโยบายนี้ในแทบทุกทาง ในกรณีของไทยจะเห็นได้จากสาส์นถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ค.ศ.2019 ที่มีใจความตอนหนึ่งว่า “เพื่อสานต่อมิตรภาพดั้งเดิมระหว่างจีน-ไทยกระชับความร่วมมือ 'หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง' ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น”⁵⁷ หรือสาส์นอวยพรนายกรัฐมนตรีหลังได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งในตำแหน่งนี้ในปีเดียวกันที่มีใจความตอนหนึ่งว่า “ความร่วมมือกันในโครงการแถบและทางจะบังเกิดผลเป็นที่น่าพอใจ”⁵⁸ เป็นต้น อันเป็นประเพณีการอวยพรที่ไม่มีชาติใดถือปฏิบัติมาก่อน การปฏิบัติเช่นนี้จึงชวนให้น่าสงสัยถึงความเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม แม้จีนจะแสดงบทบาทความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับนานาประเทศจนโดดเด่น แต่ก็มิได้หมายความว่าจีนจะไม่มี ความขัดแย้งระหว่างประเทศ อันที่จริงจีนมีข้อพิพาทกับญี่ปุ่นในปัญหาหมู่เกาะเตี้ยวอีวหรือเซ็งกาคุ (ในคำเรียกของญี่ปุ่น)⁵⁹ มีปัญหาความมั่นคงในคาบสมุทรเกาหลีที่มีสาเหตุมาจากบทบาทของเกาหลีเหนือ⁶⁰ และมีข้อพิพาทกับมาเลเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ และเวียดนามในปัญหาหมู่เกาะทะเลจีนใต้⁶¹ ความขัดแย้งเหล่านี้มักมีสหรัฐฯ เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งยังเป็นการเกี่ยวข้องในเชิงที่เป็นปฏิปักษ์กับจีน กล่าวเฉพาะปัญหาหมู่เกาะเตี้ยวอีวและหมู่เกาะในทะเลจีนใต้แล้ว ชาวจีนได้แสดงให้เห็นถึงปฏิภริยาที่รุนแรงเมื่อข้อพิพาทดังกล่าวปะทุขึ้นมาในบางช่วง ความรุนแรงนี้ถึงขั้นที่มีการปะทะกันด้วยกำลังหรือทำลายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคู่พิพาท ปฏิภริยานี้สะท้อนให้เห็นความรู้สึกชาตินิยมของชาวจีน

⁵⁷ Available from: <https://www.facebook.com/ChinaReportAseanThailand/posts/353014968752186/> (Accessed 29 May 2020).

⁵⁸ Available from: <https://www.ryt9.com/s/iq38/3001383> (Accessed 29 May 2020).

⁵⁹ ดูที่มาของปัญหาได้ใน เขียน ฉีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 216-219.

⁶⁰ ดูที่มาของปัญหาได้ใน เขียน ฉีระวิทย์, *จีนใหม่ในศตวรรษที่ 21*, หน้า 127-154.

⁶¹ ดูที่มาของปัญหาได้ใน เขียน ฉีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 386-404.

ประเด็นคำถามจึงมีว่า ความรู้สึกนี้จะถูกแสดงออกอย่างไรหากชาวจีนอยู่นอกประเทศ ไม่ว่าจะในฐานะนักธุรกิจ นักลงทุน หรือชาวจีนอพยพใหม่

จะเห็นได้ว่า ในยุคโลกาภิวัตน์นี้จีนจะให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับนานาชาติอย่างมาก และความร่วมมือหนึ่งก็คือ การส่งเสริมให้ชาวจีนทำการค้าการลงทุนต่างประเทศ การส่งเสริมนี้ได้กลายเป็นที่มาของการอพยพของชาวจีนในเวลาต่อมา โดยเฉพาะหลังจากที่จีนได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกใน ค.ศ.2001 ไปแล้ว จีนอพยพกลุ่มนี้เป็นคนละกลุ่มกับที่ออกจากจีนไปแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าหลัง ค.ศ.1978 จีนอพยพสองกลุ่มนี้จึงมีประสบการณ์ชีวิตและความรู้สึกนึกคิด หรือโลกทัศน์และชีวิตที่แตกต่างกัน และอาจมีช่วงวัยที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญอีกด้วย

ชีวิตที่ต้นทาง

ชาวจีนอพยพใหม่ที่งานศึกษานี้ได้พบปะสนทนามีตั้งแต่วัยหนุ่มสาวจนถึงวัยชรา และมีถิ่นฐานหรือภูมิภาคเดิมจากหลายมณฑลในจีน ซึ่งแตกต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต ซึ่งมักมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่สามมณฑลของจีนเป็นส่วนใหญ่คือ กว่างตง (กวางตุ้ง) ผู้เจี้ยน (ฮกเกี้ยน) และไห่หนัน (ไหหลำ) ความแตกต่างในประเด็นนี้ได้บอกให้รู้ว่า โลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทำให้ชาวจีนรู้จักประเทศไทย (และประเทศอื่น) ในวงกว้างมากขึ้น พร้อมกันนั้นแนวโน้มเสรีนิยมในจีนเองก็ยังส่งผลต่อประเด็นเรื่องวัยและเพศของผู้อพยพอีกด้วย กล่าวคือ ในอดีตชาวจีนโพ้นทะเลแทบทั้งหมดมักจะเป็นเพศชายและอยู่ในวัยหนุ่ม แต่ในปัจจุบันเพศหญิงก็เป็นผู้อพยพในสัดส่วนที่ไม่ต่างกับเพศชาย และเรื่องวัยก็มีใช่อุปสรรคต่อการอพยพอีกต่อไป เพราะชาวจีนที่มีอายุในวัยกลางคนขึ้นไปอาจอพยพเข้ามาด้วยเหตุผลอื่น ที่มีใช้เข้ามาเพื่อเป็นแรงงานดังอดีต แต่อาจเข้ามาเพื่อพักผ่อนหรือใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างสงบในดินแดนที่ตนเลือก

จากข้อเท็จจริงข้างต้นได้เป็นที่ปรากฏว่า *หนึ่ง* ชาวจีนอพยพใหม่แทบทุกคนสามารถใช้ภาษาจีนกลางในการสื่อสารได้ ไม่เหมือนชาวจีนโพ้นทะเลที่สื่อสารได้เฉพาะภาษาจีนท้องถิ่นเท่านั้น⁶² ในข้อนี้ย่อมส่งผลต่อนักวิจัยที่ใช้ได้แต่ภาษาจีนกลาง *สอง* การที่ผู้อพยพมีทั้งเพศชายและเพศหญิง และมีทั้งที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวและวัย

⁶² ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนยึดอำนาจการปกครองใน ค.ศ.1949 ได้สำเร็จแล้ว รัฐบาลจีนได้ประกาศให้ใช้ภาษาจีนกลางเป็นภาษาที่เป็นทางการ นโยบายนี้ทำให้โรงเรียนทั่วประเทศจีนจำเป็นต้องใช้ภาษาจีนกลางในการเรียนการสอน จนทำให้ชาวจีนทั่วประเทศสามารถใช้ภาษาจีนกลางได้โดยทั่วไป จึงแม้จะพบว่าในบางท้องถิ่นอาจจะพูดโดยมีสำเนียงภาษาถิ่น (พูดเหน่อ) ปนอยู่บ้างก็ตาม

กลางคนขึ้นไปนั้น ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายกว่าชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต โดยในบางแง่มุมยังเป็นข้อมูลที่มีความซับซ้อนในเชิงความคิดอีกด้วย และ *สาม* ชาวจีนอพยพใหม่เหล่านี้มีชีวิตอยู่ในยุคสมัยใหม่ก็จริง แต่ก็ก็เป็นโลกที่ถูกจำกัดอยู่ในกรอบการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างเป็นทางการ ความรู้สึกนึกคิดหรือชีวิตที่คนและโลกทัศน์ของชาวจีนเหล่านี้ย่อมต่างไปจากผู้คนในสังคมอื่น ถึงแม้จะมีชีวิตร่วมสมัยด้วยกันก็ตาม

จากข้อเท็จจริงที่ส่งผลต่อภาพรวมของชาวจีนอพยพใหม่ทั้งสามประการดังกล่าว ในที่นี้จะแยกอธิบายชีวิตของชาวจีนอพยพใหม่เมื่อครั้งที่ยังอยู่ในจีนแผ่นดินใหญ่ ว่าเขาและเธอเหล่านี้มีความรู้สึกนึกคิดต่อแผ่นดินเกิด ต่อสังคมจีนที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ หรือต่อโลกภายนอก เป็นต้น อย่างไรก็ตามก่อนที่จะอพยพมายังประเทศไทย โดยแยกเป็นประเด็น ดังนี้

ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ชาวจีนที่งานศึกษานี้ได้สัมภาษณ์มีหลายช่วงวัยนั้น ช่วงวัยที่ต่างกันจึงเป็นเงื่อนไขแรกที่พึงกล่าวถึงในหัวข้อนี้ นั่นคือ กลุ่มหนึ่ง เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาหลังจีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 ไปจนถึงทศวรรษ 1990 นั้นแสดงว่าจีนกลุ่มนี้ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาวเมื่อครั้งยังอยู่ที่จีน เหตุฉะนั้น จีนกลุ่มนี้ย่อมผ่านชีวิตในยุคที่จีนยังถือเคร่งในแนวทางการพัฒนาตามลัทธิสังคมนิยม และผ่านเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรมหรืออาจมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นี้ไม่มากนักน้อย ส่วนชาวจีนที่อพยพออกจากจีนในช่วงทศวรรษ 1990 แม้จะผ่านการพัฒนาและเหตุการณ์ที่ว่ามาน้อยกว่าก็ตาม แต่ช่วงทศวรรษดังกล่าวชีวิตความเป็นอยู่ในจีนก็มิได้แตกต่างจากกลุ่มที่เข้ามาก่อนมากนัก อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาหลัง ค.ศ.2000 หรือหลังจากที่จีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกไปแล้ว จีนกลุ่มนี้หากอยู่ในวัยกลางคนขึ้นไปแล้วจะมีประสบการณ์ที่ไม่ต่างจากจีนกลุ่มแรก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นชาวจีนที่ได้เห็นช่วงเปลี่ยนผ่านของการพัฒนาที่กลุ่มแรกไม่เห็น แต่หากอยู่ในวัยหนุ่มสาวแล้วจะมีประสบการณ์ที่ต่างจากกลุ่มแรกโดยสิ้นเชิง กล่าวโดยสรุปแล้วจีนกลุ่มหลังจะเป็นชาวจีนที่ได้ผ่านช่วงที่เศรษฐกิจจีนอยู่ในช่วงรุ่งเรืองเมื่อทศวรรษ 1990 อยู่ด้วย ซึ่งจีนกลุ่มแรกจะไม่มีประสบการณ์ในช่วงนี้

จากช่วงวัยที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาของการอพยพข้างต้น ชาวจีนทั้งสองกลุ่มจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ในจีนที่ต่างกัน ภาพรวม โดยจีนกลุ่มแรกจะมีชีวิตที่แร้นแค้นและขมขื่นกว่ากลุ่มหลัง เพราะเป็นจีนที่ยังใช้บัตรปันส่วนเพื่อแลกสินค้าอุปโภคและบริโภคในทศวรรษ 1980 ถึงแม้เวลานั้นจีนจะเปิดประเทศไปหลายปีแล้วก็ตาม จนเมื่อบัตรปันส่วนเลิกใช้ไปแล้วก็มิได้หมายความว่าภารกิจการอยู่อาศัยจะดีขึ้นในทันที ตราบจนทศวรรษ 1990 ที่เศรษฐกิจกำลังเติบโตขึ้นทุกขณะนั้น แม้อาหารการกินจะดีขึ้นกว่าทศวรรษก่อนหน้าก็จริง แต่ที่จะถึงขั้นเข้าถึง

อาหารระดับภัตตาคารยังคงมีน้อย ซึ่งจะมีก็แต่ชาวจีนฐานะดีเท่านั้นที่มีโอกาสเช่นนั้น จากประสบการณ์ตรงของนักวิจัยพบว่า โอกาสที่จะเข้าถึงอาหารระดับที่ว่าจะมีในสองทางด้วยกัน ทางหนึ่ง เมื่อหน่วยงานในสังกัดมีงานหรือกิจกรรมพิเศษ ในทางนี้จะมีอย่างน้อยหนึ่งมือที่ชาวจีนเข้าร่วมงานหรือกิจกรรมจะได้สัมผัสอาหารระดับที่ว่า อีกทางหนึ่ง เมื่อหน่วยงานมีโอกาสได้ต้อนรับหรือร่วมงานกับชาวต่างชาติที่เดินทางมาเยือน เพราะการดูแลแขกผู้มาเยือนด้วยอาหารระดับภัตตาคารถือเป็นหน้าที่ของหน่วยงาน แต่กระนั้น ในสองทางนี้ก็เชื่อว่าชาวจีนจะมีโอกาสเข้าถึงทุกคน และหากไม่นับตัวอย่างอาหารดังที่กล่าวไปแล้ว การเข้าถึงสินค้าอุปโภคก็เป็นไปตามเหตุผลที่ว่าเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม นับแต่ทศวรรษ 2000 ที่เศรษฐกิจจีนเติบโตอย่างต่อเนื่องและชาวจีนมีฐานะที่ดีขึ้นนั้น ภาพความขัดสนที่ได้กล่าวมาก็ค่อยๆ ลดน้อยลง การเข้าถึงอาหารหรือสินค้าอุปโภคบริโภคที่ดีของชาวจีนได้ขยายตัวมากขึ้น ซึ่งชาวจีนอพยพที่เข้ามายังไทยในระยะหลังๆ จะมีฐานะที่อยู่จำนวนหนึ่ง และเมื่อเข้ามาแล้วก็หาช่องทางในการทำการค้าหรือไม่ก็ลงทุนในกิจการขนาดกลางหรือเล็ก ถึงกระนั้น ชาวจีนที่มีฐานะดีจนสามารถเข้ามายังไทยแล้วดำเนินชีวิตอย่างที่ว่าได้ก็ยังมีไม่มาก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับชาวจีนทั้งประเทศ ทั้งนี้รายงานจากสำนักงานสถิติแห่งชาติของจีนได้บอกให้รู้ว่า จนถึง ค.ศ.2019 พบว่าร้อยละ 38 ของประชากรจีนมีรายได้ต่ำกว่า 2,000 หยวนต่อเดือน ร้อยละ 46 มีรายได้ระหว่าง 2,000-2,500 หยวนต่อเดือน ร้อยละ 13 มีรายได้ระหว่าง 5,000-10,000 หยวนต่อเดือน และมีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้นที่มีรายได้มากกว่า 10,000 หยวนต่อเดือน จากเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่บริษัทท่องเที่ยวขนาดใหญ่ของจีนจะรายงานในเว็บไซต์ Ctrip.com ของตนว่า ปัจจุบัน (ค.ศ.2021) มีชาวจีนเพียง 120 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 3 ของประชากรทั้งประเทศเท่านั้นที่มีพาสปอร์ตเป็นของตนเอง⁶³ จากตัวเลขนี้ทำให้เห็นว่า ชาวจีนอพยพที่ดี หรือนักท่องเที่ยวจีนที่เข้ามาเที่ยวในไทยนับสิบล้านคนต่อปีก็ดี ต่างก็เป็นชาวจีนส่วนน้อยทั้งสิ้น เหตุดังนั้น หากไม่นับจำนวนชาวจีนอพยพที่มีฐานะดีจนสามารถลงทุนในไทยได้แล้ว ที่เหลือนอกนั้นล้วนมิใช่ชาวจีนที่มีฐานะดี และถือเป็นชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามายังไทย

การศึกษาและอาชีพ

อาชีพในจีนก่อนที่จะเข้ามายังไทยเป็นประเด็นที่สัมพันธ์กับการศึกษาของตัวผู้อพยพเอง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หากเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงวัยกลางคนขึ้นไปแล้วมักจะจบระดับมัธยมศึกษา ระดับนี้รวมทั้งที่จบ

⁶³ ร่มฉัตร จันทรานุกูล, “คนจีนยุคใหม่รวยอยู่จริงหรือ?”, สืบค้นใน:

<https://mgronline.com/china/detail/9630000071060> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2020).

มัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย หากอยู่ในวัยหนุ่มสาวมักจะจบระดับปริญญาตรี กล่าวสำหรับผู้ที่ยังอยู่ในระดับมัธยมศึกษาแล้วหากไม่มีธุรกิจเป็นของตนเอง ก็จะเป็นพนักงานในบริษัทเอกชน โดยผู้ที่มีธุรกิจเป็นของตนเองส่วนใหญ่จะเป็นธุรกิจขนาดเล็ก มีส่วนน้อยมากที่เป็นธุรกิจขนาดกลาง ส่วนผู้ที่ยังอยู่ในระดับปริญญาตรี มักจะเป็นพนักงานในบริษัทเอกชน มีเป็นส่วนน้อยที่สานต่อธุรกิจครอบครัว หรือมีธุรกิจขนาดเล็กเป็นของตนเอง ที่น่าสนใจคือ มีไม่กี่คนที่มีอาชีพนักศึกษาเมื่อครอบครัวส่งมาเรียนที่ไทยจนจบ แต่ไม่คิดกลับไปจีนและตั้งใจปักหลักอยู่ในไทย กรณีนี้จึงไม่นับเป็นอาชีพในทางวิชาชีพขณะที่อยู่ที่จีน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ว่าจะจบการศึกษาระดับใด ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีผู้อพยพคนใดที่รับราชการหรือรับราชการแล้วลาออกมาทำอาชีพอื่น ที่เป็นเช่นนี้ในเบื้องต้นเข้าใจได้ว่าเป็นเพราะอาชีพดังกล่าวมีการแข่งขันสูงมาก และที่น่าสังเกตในประการต่อมาคือ ในบรรดาผู้ที่จบระดับปริญญาตรีไม่มีคนใดที่จบมหาวิทยาลัยชั้นนำ อย่างเช่น มหาวิทยาลัยปักกิ่ง มหาวิทยาลัยชิงหวา หรือมหาวิทยาลัยเจ้อเจียง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มหาวิทยาลัยชั้นนำของจีนมีการแข่งขันสูงเช่นกัน ผู้ที่สอบเข้าได้มักเป็นผู้ที่มีผลการเรียนดี และเมื่อจบการศึกษาแล้วจะมีโอกาสได้งานที่ดีมากกว่าผู้จบจากมหาวิทยาลัยทั่วไป ซึ่งรวมถึงการรับราชการด้วย

ในกรณีอาชีพรับราชการนี้มีประเด็นที่ควรกล่าวด้วยว่า แม้ในปัจจุบันที่เศรษฐกิจจีนเป็นเสรีนิยมแบบจะเต็มตัวแล้วนั้น อาชีพรับราชการก็ยังคงอยู่ในค่านิยมของชาวจีนจำนวนมาก ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะเป็นอาชีพที่เป็นหน้าเป็นตาแก่วงศ์ตระกูลดังในอดีต แต่เป็นเพราะอาชีพนี้มีโอกาสที่จะได้เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้มากกว่าอาชีพอื่น ซึ่งสำหรับชาวจีนแล้วเป็นที่รู้กันว่า การเป็นสมาชิกพรรคเป็นเสมือนใบเบิกทางไปสู่ฐานะทางสังคมที่สูงขึ้น คือสูงทั้งตำแหน่งหน้าที่การงานและสวัสดิการต่างๆ ที่จะสูงตามตำแหน่งไปด้วย ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกพรรคจะไม่มีโอกาสเช่นว่า ถึงแม้คนผู้นั้นจะจบการศึกษาที่สูงกว่าปริญญาตรี หรือมีความรู้ความสามารถมากกว่าคนที่ เป็นสมาชิกพรรคก็ตาม⁶⁴ กรณีนี้ทำให้เห็นว่า การศึกษาที่ควบคู่กับอาชีพของชาวจีนอพยพขณะที่อยู่ในจีนนั้น คือภาพสะท้อนข้อจำกัดในเรื่องของโอกาสที่จะเข้าถึงงานที่ดี งานที่ตนรัก และงานที่สร้างหน้าสร้างตาให้แก่ตนและครอบครัว

ที่สำคัญ การเข้าถึงงานที่ดีมีเงินเดือนสูงส่วนหนึ่งก็เพื่อจะได้เป็นเจ้าของที่พักอาศัย แต่ปัญหามีอยู่ว่า ที่พักอาศัยในจีนมีราคาสูง จะสูงมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับค่าครองชีพของเมืองนั้นๆ ยิ่งเป็นเมืองใหญ่ที่เจริญด้วยแล้วราคาก็ยิ่งสูงเป็นเงาตามตัว และประเด็นที่พึงทำความเข้าใจอย่างยิ่งก็คือว่า ที่พักอาศัยที่กำลัง

⁶⁴ ความสำคัญของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ใน วรศักดิ์ มัทธโนบล, *ครองแผ่นดินจีน: พรรค ผู้นำ อำนาจรัฐ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2554), หน้า 80-93.

กล่าวถึงอยู่นี้คือห้องพักหรือห้องชุด มิใช่บ้านเดี่ยวหรือบ้านแถว (town house) เพราะหากเป็นประเภทหลัง ด้วยแล้วราคาก็ยิ่งสูง ไม่เพียงเท่านั้น หากมันสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นห้องพักหรือ บ้านเดี่ยวหรือห้อง แถว ทั้งหมดนี้กลับอาศัยได้สูงสุดไม่เกิน 90-99 ปีหรือต่ำสุด 70 ปีเท่านั้น เพราะในสังคมจีนถือว่าที่ดินเป็นของ รัฐ เหตุฉะนั้น การเป็นเจ้าของห้องพักของชาวจีนจึงมิได้หมายถึงการเป็นเจ้าของที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในความ เข้าใจของสังคมไทยหรือสังคมอื่น

ในกรณีนี้จึงเท่ากับว่า แม้ชาวจีนจะมีงานที่ดีจนสามารถซื้อห้องพักได้ แต่การที่มีอาจเป็นเจ้าของได้ สมบูรณ์จึงทำให้ชาวจีนตกอยู่ในภาวะที่ไม่มีความมั่นคงทางด้านจิตใจในเรื่องที่พักอาศัย อันเป็นภาวะที่ชาวจีน จะตระหนักและเตือนตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่า ห้องพักหรือบ้านที่ตนอาศัยหลับนอนอยู่นั้นจะตกไปเป็นของรัฐในวันหนึ่งข้างหน้าอย่างแน่นอน และแม้ชาวจีนจะคุ้นชินกับภาวะเช่นนี้ (เพราะเลี่ยงไม่ได้) แต่ความคุ้นชินนี้จะ เปลี่ยนไปทันทีหากมีอีกภาวะหนึ่งให้เปรียบเทียบ นั่นคือ เมื่อชาวจีนรู้ว่านานาประเทศมิได้เป็นอย่างที่จีนเป็น ซ้ำยังมีช่องทางให้คนต่างชาติสามารถเป็นเจ้าของที่พักอาศัยได้โดยสมบูรณ์อีกด้วย อีกทั้งในหลายประเทศก็ มิได้มีราคาสูงอย่างในจีน⁶⁵ ข้อมูลนี้ย่อมทำให้เกิดแรงจูงใจให้ออกไปแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอย่างต่างแดนไม่น้อย ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วจะไม่ทำหรือไม่สามารถทำได้ก็ตาม

สภาพแวดล้อมทางสังคม

ชาวจีนอพยพไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใดต่างก็ให้ข้อมูลตรงกันว่า ไม่ว่าจะมีโอกาสชีพใดก็ตาม แทบทุกอาชีพ ล้วนถูกกดดันจากสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันสูงทั้งสิ้น เช่น ถ้าประกอบอาชีพอิสระก็ต้องแข่งขันกับผู้ที่มี อาชีพเดียวกัน ถ้าเป็นพนักงานในภาคเอกชนก็ต้องแข่งขันกับเพื่อนร่วมงานด้วยตนเอง สภาพเช่นนี้ทำให้ชาว จีนต้องขยันขันแข็งอยู่เสมอ หากความขยันขันแข็งลดกำลังลงอาจหมายถึงการถูกคู่แข่งหรือเพื่อนร่วมงานชิง ตัดหน้าไปก่อน สภาพแวดล้อมเช่นนี้จึงเป็นสภาพที่มีความกดดันสูง เป็นสภาพที่ทำให้ชาวจีนแทบทุกคนต้อง ตื่นตัวอยู่เสมอ ซึ่งควรกล่าวด้วยว่า สภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความกดดันเช่นนี้ในจีนเกิดขึ้นไม่เว้นแม้แต่คนที่

⁶⁵ ที่ว่าที่พักอาศัยในจีนมีราคาสูงนั้น อาจดูราคาเฉลี่ยของสังหาริมทรัพย์ในเมืองใหญ่ของจีนที่คิดเป็นหยวนต่อ 1 ตารางเมตร ดังนี้ ปักกิ่ง 62,957 หยวน, ฉงชิ่ง 10,432 หยวน, กว่างโจว 31,409 หยวน, เซี่ยงไฮ้ 54,615 หยวน, เซินเจิ้น 54,689 หยวน และเทียนสิน 25,116 หยวน ดูใน ร่มฉัตร จันทรานุกูล, “คนจีนยุคใหม่ลงทุนให้เงินงอกเงยกันอย่างไร?” สืบค้นใน <https://mgronline.com/china/detail/9630000058528> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2563). ทั้งนี้อัตราแลกเปลี่ยนเงิน หยวนกับเงินบาทในวันที่ 2 กันยายน 2563 จะอยู่ที่ 1 หยวนเท่ากับ 4.59 บาท

เป็นข้าราชการอย่างเช่น ตำรวจ ทหาร พนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือผู้ที่ทำงานในหน่วยงานที่ให้บริการประชาชน ยิ่งในภาคเอกชนจึงมีพักจะต้องกล่าวถึง

เหตุตั่งนั้น ชาวจีนอพยพที่เคยทำงานในภาคเอกชนจึงตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ว่า สภาพเช่นนี้สะท้อนให้เห็นได้จากการที่ทุกคนมักจะทำงานล่วงเวลา จนเกิดแบบแผนการทำงานที่เรียกว่า 996 ซึ่งมีความหมายว่าทำงานตั้งแต่เก้าโมงเช้าจนสามทุ่ม และทำงานหกวันโดยมีวันหยุดในวันอาทิตย์เพียงวันเดียว แต่แบบแผน 996 นี้กลับขัดแย้งกับผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติจีนที่พบว่า ในปี ค.ศ.2019 ชาวจีนทำงานเฉลี่ย 46 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (เจ็ดวัน) หรือ 6.5 ชั่วโมงต่อวัน ที่ว่าขัดแย้งก็เพราะว่าเมื่อตัวเลขนี้ถูกรายงานออกมา ก็ถูกตอบโต้จากคนทำงานชาวจีนทันที ว่าเป็นตัวเลขที่ถูกต้องจริงหรือ ในเมื่อข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่มิได้เป็นเช่นนั้น ตัวอย่างความเห็นโต้แย้งที่ได้รับการขานรับอย่างกว้างขวางคือความเห็นที่ว่า เจ้าตัวทำงานสัปดาห์ละ 70 ชั่วโมงโดยไม่มียุทธศาสตร์-อาทิตย์ แต่นั่นก็ยังมิใช่เวลาทำงานที่มากที่สุด เพราะบางครั้งต้องทำงานถึงห้าทุ่มหรือเที่ยงคืน ขณะที่บางครั้งก็ไม่ได้พักในวันหยุดประจำชาติ

จากสภาพดังกล่าวทำให้เกิดคำขวัญล้อเลียนการทำงานว่า “กินน้อยกว่าหมู ทำงานหนักกว่าวัว นอนตึกกว่าสุนัข ตื่นเช้ากว่าไก่” ในขณะที่นักวิชาการจะเรียกว่า เศรษฐกิจแบบหยาดเหวี่ยง (ฮั่นส่วยสิงจิงจี้) ที่หมายถึง องค์กรเลือกการเพิ่มเวลาทำงานของบุคลากรเพื่อประสิทธิภาพการผลิต การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มการผลิตยังมีไม่สูงพอเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว การใช้แรงงานด้วยการเพิ่มเวลาทำงานเช่นนี้จึงเป็นเศรษฐกิจที่ใช้หยาดเหวี่ยงโดยแท้⁶⁶ สภาพแวดล้อมที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับการให้ข้อมูลที่นักวิจัยได้รับในไทย ผู้ให้ข้อมูลนี้เป็นพนักงานหญิงชาวไทยที่ทำงานในสถาบันการเงินของจีนในกรุงเทพฯ เธอเล่าว่า องค์กรที่เธอทำงานอยู่มีพนักงานชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ ทุกคนต่างทำงานล่วงเวลาไม่ต่างไปจากที่กล่าวข้างต้น แต่ที่พิเศษคือองค์กรนี้ให้แรงจูงใจแก่พนักงานที่ทำงานล่วงเวลาด้วยการให้บริการอาหารมือเย็นอย่างดี ห้องออกกำลังกาย ห้องนอน และห้องอาบน้ำ เป็นต้น แรงจูงใจนี้ได้ผลตอบรับที่ดี เพราะพนักงานจำนวนมากยอมที่จะทำงานล่วงเวลา ด้วยได้เงินล่วงเวลาและยังไม่ต้องเสียค่าอาหารมือเย็นอีกด้วย อีกทั้งอาหารที่หารับประทานเองอาจมีคุณภาพสู้ขององค์กรไม่ได้ ดังนั้น หากไม่จำเป็นจริงๆ ก็จะไม่มีการทำงานล่วงเวลา

อย่างไรก็ตาม ชาวจีนอพยพต่างกล่าวตรงกันว่า ตอนที่ยังอยู่ที่จีนนั้นตนไม่มีความรู้สึกว่ามันคือความกดดัน เพราะชาวจีนโดยทั่วไปจะคุ้นชินกับสภาพแวดล้อมดังกล่าว และต่างเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่มีมานาน

⁶⁶ ร่มฉัตร จันทรานุกูล, “สังคมคนทำงานจีนกับวัฒนธรรมการทำงานล่วงเวลา,” สืบค้นใน <https://mgronline.com/china/detail/9630000076274> (สืบค้นเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2563).

หลายสิบปีนับจากที่มีการปฏิรูปและเปิดประเทศ ยิ่งย้อนกลับไปยังอดีตที่ยาวนานนับพันปีด้วยแล้วชาวจีนเหล่านี้กลับรู้สึกว่ สภาพแวดล้อมที่ว่าสอดคล้องกับนิสัยขยันขันแข็งของชนชาติจีนมาตั้งแต่อดีตอยู่แล้ว ยิ่งในยุคปัจจุบันนี้หากไม่ขยันแล้วก็จะสู้คนอื่นไม่ได้ ทุกอย่างจึงต้องดิ้นรนไปหมดทุกขณะทุกนาที ชาวจีนอพยพมารู้สึกว่าสภาพเช่นนั้นคือสภาพที่กดดันก็ต่อเมื่อมาอยู่ในไทยแล้ว ประเด็นนี้จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ชีวิตทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง กล่าวในทางแคบจะรวมถึงความคิดความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม จารีต ธรรมเนียมปฏิบัติ ที่ต่างก็สะท้อนคุณค่าทางจริยธรรมและคุณธรรมทั้งสิ้น ซึ่งหากว่าตามความหมายนี้แล้วต้องนับว่าจีนเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเฉพาะตนมายาวนานนับพันปี แต่เนื่องจากในช่วงที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนปกครองประเทศตั้งแต่ ค.ศ.1949 เรื่อยมานั้น วัฒนธรรมหลายด้านถูกปฏิเสธหรือถูกทำลายไป โดยเฉพาะช่วงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม (ดังได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ “ชาวจีนภายใต้การพัฒนาสองกระแส”) ครั้นเมื่อเข้าสู่ยุคปฏิรูปหลัง ค.ศ.1978 การฟื้นฟูและผ่อนคลายให้วัฒนธรรมเดิมได้มีที่ยืนกลับทำไม่ได้ทั้งหมด ที่ทำได้มักเป็นวัฒนธรรมหลักๆ ที่ชาวจีนสืบทอดมาจนดังจะเห็นได้จากเทศกาลฤดูใบไม้ผลิ (ตรุษจีน) เทศกาลชิงหิมิง (เซ็งเม็ง) เทศกาลกลางฤดูสารท (สารทจีนกับวันไหว้พระจันทร์) เป็นต้น แต่ก็ได้โดยไม่มีเงื่อนไข หรือมีแต่น้อยและมีขนาดไม่ใหญ่ (ดังที่เห็นในไทยผ่านชาวจีนโพ้นทะเลหรือชาวไทยเชื้อสายจีน) และโดยการรับประทานอาหารหรือขนมประจำเทศกาล ที่สมาชิกในครอบครัวจะอยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน อันเป็นธรรมเนียมที่ชาวจีนให้ความสำคัญมาแต่อดีต

แม้ชีวิตทางวัฒนธรรมที่ได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง แต่สิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญก็คือ พิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีศพที่เรียกว่า *กงเต๋อ* (*กงเต๊ก*) ที่แม้จะได้รับการฟื้นฟูแล้วก็ตาม แต่ก็มิราคาแพงถึงแม้จะมีขนาดของพิธีที่ไม่ใหญ่นักก็ตาม ยิ่งพิธีที่มีขนาดใหญ่ด้วยแล้วก็จะแพงมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะทางการเงินไม่ส่งเสริมพิธีกรรมที่มีความเชื่อที่เหนือจริง การตั้งราคาพิธีกรรมเอาไว้สูงก็เพื่อมิให้ชาวจีนเข้าถึงได้ง่าย

ส่วนคุณค่าทางจริยธรรมและคุณธรรมนั้น หมายถึง คุณค่าบนพื้นฐานลัทธิขงจื้อ การฟื้นฟูคุณค่านี้ กระตุ้นชาวจีนได้น้อย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะชาวจีนถูกรัฐกระตุ้นให้พัฒนาเศรษฐกิจด้วยเห็นเป็นวาระเร่งด่วนมากกว่า ด้วยเหตุนี้ กิริยาที่หยาบกระด้างของชาวจีนจึงเป็นภาพที่พบเห็นได้เสมอ เช่น การไม่นิยมเข้าคิวเมื่อจะรับการบริการต่างๆ พฤติกรรมที่ไม่น่าดูชมของนักท่องเที่ยวดังที่เคยปรากฏเป็นข่าวไปทั่วโลก การที่ลูกหลานที่ทำงานอยู่ต่างถิ่นไม่กลับมาดูแลบุพการี หรือการถ่มน้ำลายรดพื้น ฯลฯ จนทางการเงินต้องออกมารณรงค์เรื่อง *อารยธรรมทางจิตวิญญาณ* (*เหวินหมิงจิงเสิน, Spiritual Civilization*) เพื่อให้ชาวจีนปรับเปลี่ยน

ตัวเองให้มีวัฒนธรรมเอียงอารยชนสังคมนิยม⁶⁷ โดยอยู่ในการควบคุมดูแลของคณะกรรมการกลางชั้นนำการ
สร้างอารยธรรมทางจิตวิญญาณ (จยังจิงเสินเหวินหมิงเจี้ยนเสื่อจื่อเต๋าเหวยหยวนฮุย, Central Guidance
Commission on Building Spiritual Civilization)⁶⁸ การรณรงค์นี้เริ่มในทศวรรษ 1980 เรื่อยมาและได้ผลดี
ในบางด้าน เช่น ชาวจีนยอมรับการเข้าคิวหรือลดการถ่มน้ำลายรดพื้นมากขึ้น หรือเมื่อมีปัญหาทางพฤติกรรม
เกิดขึ้นก็จะใช้มาตรการต่างๆ เพื่อยุติปัญหา เช่น ปัญหาทางพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ชวนอับอาย ทางการ
จีนจะประกาศมาตรการที่พึงปฏิบัติและมีพึงปฏิบัติให้แก่นักท่องเที่ยวมากกว่า 50 ข้อ หรือไม่ก็ใช้บทลงโทษ
ทางกฎหมายอย่างเด็ดขาด

ชีวิตทางวัฒนธรรมดังกล่าวจึงนับเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และต้องใช้เวลาพอสมควรในการแก้ไขเมื่อ
ปัญหาเกิดขึ้น สิ่งที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งคือ การแก้ปัญหาที่มักเป็นการแก้เฉพาะหน้าและเฉพาะกรณี และ
มักมีพื้นฐานลัทธิชาตินิยมแฝงอยู่ คือแก้ปัญหาเพื่อมิให้ชาวจีนมีพฤติกรรมที่อาจทำให้ประเทศเสียหายหรืออับ
อายขายหน้า หลักคิด (ชาตินิยม) เช่นนี้จึงสวนทางกับวัฒนธรรมในลัทธิขงจื่อ ซึ่งแม้จะเป็นลัทธิที่ได้รับการ
ฟื้นฟูให้มียืนอีกครั้งหนึ่งก็ตาม แต่ในแง่ที่นำหลักคิดนี้มาใช้ดังเช่นอดีตกลับมีน้อยในสมัยนี้ และที่นำมาใช้มัก
เป็นไปในเชิงสัญลักษณ์เพื่อสะท้อนว่าจีนมีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ ดังจะเห็นได้ในกรณีที่รัฐบาลจีนมีการจัดตั้ง
สถาบันขงจื่อไปทั่วโลก เป็นต้น

การอพยพ

การศึกษาถึงการอพยพของชาวจีนในขณะนี้คงไม่มีอะไรให้กล่าวถึงหากไม่มีประเด็นที่น่าสนใจ แต่ใน
ขณะเดียวกัน ประเด็นที่น่าสนใจนี้ก็ไม่สามารถอธิบายด้วยจำนวนหน้ากระดาษหลายหน้าดังประเด็นอื่น เหตุ
ดังนั้น การศึกษาในประเด็นนี้จึงมีเนื้อหาที่ค่อนข้างเฉพาะและมีเนื้อความที่จำกัด อย่างน้อยก็เป็นการบันทึก
เอาไว้ว่า มีชาวจีนอพยพกลุ่มหนึ่งที่มีได้เดินทางเข้ามายังไทยอย่างปกติ ที่โดยมากเข้ามาด้วยการโดยสาร
เครื่องบิน มีเพียงส่วนน้อยอย่างยิ่งที่เดินทางด้วยการโดยสารรถยนต์ และที่ไม่พบเลยก็คือทางเรือ พ้นไปจากนี้

⁶⁷ ดูความหมายโดยสังเขปได้ใน Robert Benjamin, "China's Spiritual Civilization," *The Baltimore Sun* (30
December 1990).

⁶⁸ Available from:

https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Guidance_Commission_on_Building_Spiritual_Civilization (Accessed:
15 August 2020).

แล้วย่อมถือว่าไม่ปกติ การศึกษาในประเด็นนี้จึงขอเริ่มจากมูลเหตุจูงใจหรือแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการอพยพก่อน แล้วจึงเข้าสู่วิธีการอพยพ

แรงจูงใจในการอพยพ

กล่าวโดยรวมแล้ว ชาวจีนอพยพก็ไม่ต่างกับผู้อพยพชาติอื่นๆ ส่วนหนึ่งที่อพยพเพราะต้องการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่ายังต่างแดน แต่กล่าวเฉพาะชาวจีนแล้วแม้จะมีเหตุผลจูงใจไม่ต่างไปจากที่กล่าวมานี้ก็จริง แต่ก็มีแรงขับที่ต่างกันอยู่สองช่วง ช่วงแรก เป็นช่วงหลังจากที่จีนเข้าสู่ยุคปฏิรูปใน ค.ศ.1978 ถึงทศวรรษ 1990 อีกช่วงหนึ่ง เป็นช่วงหลังจากที่จีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกใน ค.ศ.2001 มาจนถึงปัจจุบัน

ที่ว่ามีความขับไม่เหมือนกันก็เพราะชาวจีนที่อพยพในช่วงแรกจะมีแรงขับที่มากกว่า ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะจีนซึ่งปิดประเทศมายาวนานถึงสามทศวรรษ (ค.ศ.1949-1978) นั้น ได้ปิดกั้นชาวจีนจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง เวลานั้นแม้จะมีชาวจีนบางคนบางกลุ่มหลบหนีออกนอกประเทศไปยังฮ่องกง แต่ก็นับว่าน้อยอย่างยิ่ง และเต็มไปด้วยอันตราย⁶⁹ ครั้นพอเปิดประเทศในยุคดังกล่าวที่รัฐบาลจีนไม่ห้ามการออกนอกประเทศของชาวจีนแล้วนั้น ได้เป็นแรงกระตุ้นให้ชาวจีนจำนวนหนึ่งคิดหาทางออกจากจีนไปยังต่างแดนเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า โดยที่ควรกล่าวด้วยว่า ชาวจีนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้คิดที่จะอพยพออกจากจีนนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าไม่คิดจะอพยพ ความจริงแล้วชาวจีนเหล่านี้อพยพเช่นกัน แต่เป็นการอพยพภายในประเทศ คือหากไม่อพยพเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่หรือมณฑลอื่นที่ตนได้ข้อมูลว่ามีงานให้ทำ และเป็นงานที่ให้ค่าตอบแทนดีกว่างานในชนบทที่เป็นภูมิลำเนาของตน ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับต่างกรรมต่างวาระเมื่อกว่า 30 ปีก่อนนั้น ชาวจีนต่างบอกตรงกันว่า หากมีโอกาสที่จะออกนอกประเทศได้ก็ให้รีบออกโดยทันที เพราะไม่มีใครรู้ว่ารัฐบาลอาจจะเปลี่ยนนโยบายที่ว่าในวันใดวันหนึ่งหรือไม่ จากคดีนี้ได้ทำให้ชาวจีนกลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสเช่นนี้รีบคว้าโอกาสนั้นทันที โอกาสที่ว่านี้ก็คือ การมีญาติสนิทมิตรสหายอยู่ต่างแดน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีโอกาส แต่สร้างโอกาสนี้แก่ตนเอง กลุ่มนี้มีทั้งที่ออกนอกประเทศอย่างถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่เศรษฐกิจจีนเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องนับแต่ทศวรรษ 2000 เรื่อยมาแล้ว แรงขับที่จะออกนอกจีนก็ผ่อนคลายลงและถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา ชาวจีนในช่วงนี้คิดว่าการออกนอก

⁶⁹ กรณีที่อันตรายก็คือ การว่ายน้ำจากฝั่งจีนไปยังฮ่องกง ซึ่งเป็นวิธีที่จะรอดพ้นสายตาของเจ้าหน้าที่ได้ดีที่สุด แต่เสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากการว่ายน้ำเป็นระยะทางไกล ดูตัวอย่างกรณีนี้ได้ใน เกรียงไกร พรพิพัฒน์กุล “40 ปีจีนปฏิรูปและเปิดประเทศ: ว่ายน้ำไปยังเป็นหมู่บ้านฯ มองกลับมาเป็น ‘มหานคร’,” สืบค้นใน

<https://mgronline.com/china/detail/9610000050583> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2563).

ประเทศจะกระทำเมื่อไรก็ได้ มิใช่เรื่องของโอกาสที่ต้องรีบคว้าด้วยเกรงว่ารัฐบาลจะปิดประเทศตั้งแต่ก่อนกล่าวอีกอย่าง ชาวจีนในปัจจุบันมีความรู้สึกนึกคิดว่าการเปิดประเทศเป็นนโยบายที่จะไม่วันเปลี่ยนแปลงได้อีกแล้ว และหากตนจะออกนอกจีนก็มีใจเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าด้วยการดิ้นรน แต่ด้วยเห็นว่ามีโอกาสในการสร้างกำไรได้มากกว่าในจีน หรือเห็นว่าต่างแดนคือที่พักพิงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตน หรือเป็นดินแดนในอุดมคติที่ตนใฝ่ฝันอยากไปใช้ชีวิต

วิธีอพยพ

ดังที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้แล้วว่า งานศึกษานี้ได้แบ่งชาวจีนอพยพในไทยออกเป็นสองกลุ่มใหญ่คือกลุ่มที่เข้ามาเมื่อจีนเข้าสู่ยุคปฏิรูปหลัง ค.ศ.1978 กับกลุ่มที่เข้ามาหลังจากที่จีนเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลกใน ค.ศ.2001 ไปแล้ว จากการสัมภาษณ์ชาวจีนทั้งสองกลุ่มนี้พบว่า แทบทั้งหมดต่างเข้ามาด้วยการโดยสารเครื่องบินดังได้กล่าวไปแล้ว แต่มีอยู่กรณีหนึ่งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์เมื่อต้นปี ค.ศ.2006 (ก่อนที่โครงการวิจัยนี้จะเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในปลาย ค.ศ.2018) ด้วยเหตุที่ต้องว่าจ้างชาวจีนรายนี้ให้มาวางระบบไฟฟ้าเพิ่มเติมจากเดิมในบ้านพักของผู้วิจัย เนื่องจากการวางระบบไฟฟ้าต้องทำควบคู่ไปกับงานตกแต่งภายในซึ่งเป็นชาวจีนอีกรายหนึ่ง การวางระบบไฟฟ้าจึงต้องใช้เวลาหลายวันจึงแล้วเสร็จ ระหว่างนี้เองที่ทำให้ผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคยกับชาวจีนทั้งสองรายนี้ แต่ประเด็นการอพยพที่ไม่ปกติที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นข้อมูลของชาวจีนรายแรกที่เป็นช่างไฟฟ้า

ชาวจีนรายดังกล่าวให้ข้อมูลว่า ตนมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่มณฑลไห่หนัน ครั้นจีนเข้าสู่ยุคปฏิรูปใน ค.ศ.1978 ปีถัดมาเขาก็กับเพื่อนชาวจีนจำนวนหนึ่งก็คิดที่จะไปหางานทำยังต่างแดน แต่ทั้งหมดก็ติดด้วยปัญหาสองประการ ประการแรก แม้จีนจะประกาศใช้นโยบายเปิดประเทศ แต่ในระยะแรกที่ใช้นโยบายนี้ยังไม่เปิดให้ชาวจีนออกนอกประเทศได้อย่างเสรีมากนัก การออกนอกประเทศในขณะนั้นจะมีกฎระเบียบที่มีรายละเอียดมากมาย เช่น ต้องมีจดหมายเชิญจากประเทศปลายทางให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงจะได้รับอนุญาตให้ออกได้ และแน่นอนว่า บุคคลในกลุ่มนี้โดยมากแล้วจะเป็นข้าราชการ แต่ชาวจีนกลุ่มนี้เป็นชาวจีนที่อยู่ระดับล่างของสังคม การศึกษาก็ไม่สูง ชาวจีนกลุ่มนี้จึงมีคุณสมบัติที่ห่างไกลเกินกว่าที่จะได้รับอนุญาตประการต่อมา ด้วยความที่เป็นชาวจีนระดับล่าง ชาวจีนกลุ่มนี้จึงมีฐานะไม่สู้จะดีนัก และไม่มีกำลังทรัพย์มากพอที่จะเดินทางไปยังต่างแดนด้วยเส้นทางที่เป็นทางการ

จากปัญหาทั้งสองประการดังกล่าวไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า ชาวจีนกลุ่มนี้ต่างเห็นพ้องต้องกันในอันที่จะออกนอกประเทศอย่างผิดกฎหมาย โดยต่างวางแผนการเดินทางด้วยการโดยสารเรือออกจากเกาะไห่หนันไปยัง

มณฑลกว้างตง และจากกว้างตงก็ต่อรถโดยสารประจำทางเป็นระยะๆ เพื่อเดินทางต่อไปยังมณฑลยูนนาน (ยูนนาน) ครั้นมาถึงคุนหมิงที่เป็นเมืองเอกแล้วจึงเดินเท้ามุ่งลงไปทางใต้ที่ชายแดนจีน-เมียนมา การเดินเท้าของชาวจีนกลุ่มนี้จะพยายามหลีกเลี่ยงเส้นทางสาธารณะอย่างเช่นถนนให้มากที่สุด เพื่อตัดปัญหาจากการถูกถามจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น จนเมื่อมาถึงชายแดนจีน-เมียนมาแล้ว ชาวจีนกลุ่มนี้จำเป็นต้องเดินเท้าต่อไปโดยผ่านป่าเขา คราวนี้จึงเป็นการหลบหนีออกนอกเมืองโดยแท้ จนเมื่อมาถึงท่าซี้เหล็กของเมียนมาก็เป็นอันสิ้นสุดการเดินทาง หากนับตั้งแต่ที่เดินเท้าจากคุนหมิงจนถึงท่าซี้เหล็กที่เป็นเมืองชายแดนเมียนมา-ไทยแล้ว ชาวจีนกลุ่มนี้ได้ใช้เวลาในการเดินทางนานนับเดือนที่เต็มไปด้วยความยากลำบากและอันตราย โดยเฉพาะช่วงที่ต้องเดินเท้าในเขตเมียนมาอย่างที่ชายแดนไทยนั้น ต้องเดินข้ามภูเขาและฝ่าป่าดงแทบจะตลอดเส้นทาง จนเมื่อถึงท่าซี้เหล็กแล้วก็ข้ามมายังฝั่งไทยด้วยเส้นทางธรรมชาติ นั่นคือ ข้ามแม่น้ำแม่สายเข้ามายังอำเภอแม่สายของจังหวัดเชียงราย

ที่น่าสนใจก็คือ ตอนที่ชาวจีนรายนี้เล่ามาถึงตอนที่อยู่ฝั่งไทยแล้วนั้น ผู้วิจัยคาดว่าสิ่งที่ควรจะเป็นต่อไปคือ เขาคงเดินหาใครที่รู้จักกันมาก่อนเพื่อไปขออาศัยพักพิงชั่วคราว แต่การคาดการณ์นี้กลับผิดถนัดเมื่อชาวจีนรายนี้ตอบว่า เขาไม่รู้จักใครในเมืองไทยเลยแม้แต่คนเดียว แต่สิ่งที่เขาทำตอนที่มาเยือนอยู่ที่ฝั่งไทยก็คือ การมองหาร้านค้าที่มีป้ายชื่อเป็นภาษาจีนโดยมีสมมติฐานง่ายๆ ว่า ร้านใดที่มีป้ายชื่อภาษาจีน ร้านนั้นย่อมมีคนพูดภาษาจีนได้ และสมมติฐานของเขาก็ไม่ผิด เมื่อร้านที่เขาเข้าไปนั้นเจ้าของร้านพูดและใช้ภาษาจีนได้จริงๆ ชาวจีนรายนี้เล่าว่า เขาได้เปิดเผยกับเจ้าของร้านว่าตนเป็นใครมาจากไหนและบอกความต้องการของตนว่าอยากจะได้งาน เมื่อทราบความแล้วเจ้าของร้านจึงฝากงานให้เขาได้ทำในฐานะลูกจ้างในที่แห่งหนึ่ง

ชาวจีนรายนี้ทำงานลูกจ้างไประยะหนึ่งจนคุ้นเคยกับเมืองไทย (แม่สาย) และเมื่อทุกอย่างเข้าที่เข้าทางแล้ว เขาก็เดินทางมายังกรุงเทพฯ ซึ่งตอนนั้นเขาได้มีสายสัมพันธ์กับชาวจีนไหหลำมณฑลเดียวกับเขาที่เป็นช่างไม้ และก็คือคนเดียวกันกับช่างตักแต่งภายในที่ผู้วิจัยกล่าวถึงตอนต้น ส่วนตัวเขาก็คือ ช่างไฟฟ้า ในส่วนของเพื่อนชาวจีนที่ร่วมเดินทางมากับเขานั้นใช้วิธีหาร้านค้าที่มีป้ายร้านภาษาจีนเช่นกัน วิธีนี้จึงเป็นวิธีที่ชาวจีนกลุ่มนี้ได้หารือร่วมกันมาก่อนแล้ว โดยหลังจากนั้นเขายังคงพบเห็นบางคนอยู่บ้างเป็นบางครั้งบางครา จนเมื่อเข้ากรุงเทพฯ แล้วก็ไม่เคยพบเพื่อนร่วมทางของเขาอีกเลย ส่วนชาวจีนที่เป็นช่างไม้ผู้นั้นเล่าว่า เขาเข้ามายังไทยก็ด้วยมีญาติที่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่มาจากไหหลำ ซึ่งเป็นวิธีปกติที่ชาวจีนอพยพในรุ่นแรกๆ มักใช้กันดังได้กล่าวไปแล้ว

เมื่อแรกที่ปลายทาง

การที่ชาวจีนอพยพใหม่มีเมืองไทยเป็นจุดหมายปลายทางเป็นประเด็นที่ฟังกล่าวถึงอยู่แล้ว ว่าชาวจีนเหล่านี้คงมีเหตุผลต่างๆ นานาที่จะอธิบายว่าเหตุใดจึงเป็นเมืองไทย แต่เมื่อมาถึงเมืองไทยแล้วจะอย่างไรต่อไปนั้น แม้จะเป็นประเด็นคำถามที่สั้น แต่กลับเป็นประเด็นที่เต็มไปด้วยรายละเอียด เพราะเป็นประเด็นที่ไม่เพียงจะต้องฉายภาพให้เห็นว่าชาวจีนเหล่านี้ดำรงชีวิตอย่างไรเท่านั้น หากแต่ด้วยเหตุที่แต่ละกลุ่มแต่ละคนเข้ามาในช่วงเวลา เงื่อนไข และสถานการณ์ที่ต่างกัน การกล่าวถึงการดำรงชีวิตในเมืองไทยจึงมีรายละเอียดที่ฟังกล่าวถึงอยู่ไม่น้อย เช่น หากจะกล่าวถึงการใช้ชีวิตในระยะแรกที่เข้ามาเมืองไทยแล้ว เพียงประเด็นนี้ก็สามารถแบ่งชาวจีนที่เข้ามาในแต่ละช่วงเวลาออกเป็นกลุ่มๆ ได้มากกว่าหนึ่งกลุ่ม ยิ่งหลังจากที่ทุกอย่างเข้าที่เข้าทางจนชาวจีนเหล่านี้มีอาชีพที่แน่นอนแล้ว ประเด็นที่จะอธิบายก็ยังมีรายละเอียดมากขึ้น การศึกษาในประเด็นนี้จะดำเนินไปตามลำดับโดยอิงกับความเป็นจริงในแต่ละช่วงเวลา เงื่อนไข และสถานการณ์ของชาวจีนแต่ละกลุ่มแต่ละคน

ทำไมจึงเป็นประเทศไทย

การที่ผู้อพยพจะมีปลายทางอยู่ที่ดินแดนใดโดยหลักแล้วมักมาจากการพิจารณาว่า ดินแดนนั้นมีปัจจัยที่เอื้อต่อการอาศัยอยู่ของตนหรือไม่ อย่างไร แต่การพิจารณานี้เป็นเพียงเบื้องต้นเท่านั้น เพราะถึงที่สุดผู้อพยพจะต้องใช้เวลาเรียนรู้ต่อไปว่า ดินแดนนั้นยังมีปัจจัยอื่นที่ไม่ได้ถูกนำมาพิจารณา และบางที่เป็นปัจจัยเชิงลบที่อาจทำให้ตนปรับตัวไม่ได้หรือไม่เหมาะกับวิถีชีวิตของตน ถ้าเป็นเช่นนั้นผู้อพยพอาจตัดสินใจหาจุดหมายปลายทางแห่งใหม่ต่อไป แต่ถ้าปัจจัยอื่นที่ยังไม่ได้ถูกนำมาพิจารณาในตอนแรก แต่เมื่อนำมาพิจารณาแล้วพบว่าปัจจัยที่ไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิต ผู้อพยพก็จะปักหลักอยู่ในดินแดนนั้นต่อไป เหตุดังนั้น การที่ผู้อพยพมีปลายทางอยู่ที่ดินแดนใด การพิจารณาในเบื้องต้นจึงมีความสำคัญมาก และการที่ชาวจีนอพยพใหม่มีปลายทางที่ไทยจึงมาจากการพิจารณาในเบื้องต้นแล้วว่า ไทยมีปัจจัยอะไรบางอย่างที่เหมาะสมที่จะเป็นปลายทางของตน

หากกล่าวโดยรวมแล้ว การที่ชาวจีนอพยพใหม่เลือกไทยเป็นปลายทางนั้นมีอยู่สองปัจจัยหลักคือ ปัจจัยแรก มีญาติสนิทมิตรสหายอยู่ในไทยที่สามารถให้ความช่วยเหลือตนได้ ปัจจัยที่สอง ไม่มีญาติสนิทมิตรสหายในไทย แต่มีข้อมูลและ/หรือประสบการณ์เกี่ยวกับไทยที่ทำให้เห็นว่าเหมาะที่จะใช้เป็นปลายทางของตน แล้วจึงเข้ามาใช้ชีวิตในไทย จะเห็นได้ว่า ปัจจัยแรกเป็นปัจจัยที่มีได้มีกับผู้อพยพทุกคน ปัจจัยนี้จึงถือเป็นกรณีที่ค่อนข้างพิเศษ ในขณะที่ปัจจัยที่สองเป็นปัจจัยที่ปรากฏโดยทั่วไปในหมู่ผู้อพยพ ยิ่งในโลกปัจจุบันที่การเข้าถึงข้อมูลก็ดี การมีประสบการณ์ในดินแดนปลายทางอยู่ช่วงหนึ่งตั้งแต่ที่ยังไม่คิดที่จะเป็นผู้อพยพก็ดี ส่วนหนึ่งมาจากการเอื้ออำนวยของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้การเข้าถึงดังกล่าวเป็นไปได้โดยง่าย

จากปัจจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยแรกจะมีความได้เปรียบมากกว่าปัจจัยที่สอง อย่างน้อยก็ในเรื่องของความสะดวกและความเสี่ยง ที่ผู้อพยพจากปัจจัยแรกสามารถไว้วางใจได้ในระดับหนึ่ง และมีพักต้องกังวลว่าตนจะถูกกระทำในเชิงลบหรือไม่ ผู้อพยพจากปัจจัยแรกจึงเหลือเพียงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่เท่านั้น ในขณะที่ผู้อพยพจากปัจจัยที่สองยังต้องเผชิญกับขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้การอาศัยอยู่ในไทยของตน เข้าที่เข้าทางจนกว่าจะวางใจได้ควบคู่ไปกับการปรับตัว เหตุฉะนั้น ผู้อพยพจากปัจจัยที่สองจึงมีประเด็นที่พังกกล่าวถึงมากกว่าผู้อพยพจากปัจจัยแรก ว่าเหตุใดจึงเลือกประเทศไทยเป็นปลายทางของตน

จากการสัมภาษณ์ผู้อพยพจากปัจจัยที่สองทำให้พบว่า ผู้อพยพจากปัจจัยนี้แบ่งได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่เคยเข้ามายังไทยแล้วได้สัมผัสข้อมูลชุดหนึ่งแล้วเห็นว่า ไทยมีองค์ประกอบที่เหมาะสมที่จะทำให้ตนสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ และที่ว่าเคยเข้ามายังไทยนี้โดยรวมแล้วแยกได้สองลักษณะด้วยกัน ลักษณะหนึ่งเข้ามาในฐานะนักท่องเที่ยวทั่วไป แล้วเกิดความรู้สึกที่ดีกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ตนได้สัมผัส อีกลักษณะหนึ่งเข้ามาศึกษาในไทยที่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นระดับอุดมศึกษา โดยส่วนหนึ่งมาศึกษาภาษาไทยและอีกส่วนหนึ่งศึกษาศาสตร์สาขาอื่นๆ จนเมื่ออยู่ประยะหนึ่งจึงเกิดความรู้สึกที่ดีกับสภาพแวดล้อมต่างๆ แล้วจึงตัดสินใจที่จะอยู่ในไทย ทั้งนี้ผู้ที่เข้ามาศึกษาภาษาไทยมีแนวโน้มที่จะอยู่ในไทยมากกว่าผู้ที่เข้ามศึกษาศาสตร์อื่นๆ ที่สำคัญ ส่วนหนึ่งของลักษณะที่สองนี้ยังมีประเด็นจากที่ตนมีคนรักที่เป็นคนไทยอีกด้วย และเป็นประเด็นที่มีส่วนผลักดันให้ตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ในไทยอย่างมาก

อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่ไม่เคยเข้ามายังไทยแม้แต่ครั้งเดียว แต่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับไทยแล้วเห็นว่า น่าสนใจแล้วจึงตัดสินใจเข้ามายังไทย ผู้อพยพกลุ่มนี้จึงเข้ามาโดยมีเป้าหมายที่แน่นอนว่าจะดำรงชีวิตอยู่ในไทย แต่จะดำรงอยู่อย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละคน เช่น มาหางานทำ มาทำการค้าหรือการลงทุน ในกรณีหลังนี้ผู้อพยพย่อมเตรียมตัวมาอย่างดีตั้งแต่ธุรกิจที่จะทำ พื้นที่ (จังหวัด) กฎระเบียบและขั้นตอนต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติ ผู้อพยพกลุ่มนี้จึงนอกจากจะเป็นนักธุรกิจหรือผู้ประกอบการโดยอาชีพแล้ว การเลือกไทยเป็นปลายทางจึงมาจากการที่เห็นว่าไทยเป็นโอกาสของตน

ประเด็นต่อไปจึงมีว่า ถ้าเช่นนั้นแล้วอะไรคือข้อมูลเกี่ยวกับไทยที่จูงใจให้ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาใช้ชีวิตในไทย เกี่ยวกับประเด็นนี้ในเบื้องต้นพังกกล่าวได้ว่า ชาวจีนได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองไทยในด้านต่างๆ ไม่ต่างกับคนชาติอื่นๆ หากจะมีสิ่งใดที่ต่างไปจากคนชาติอื่นบ้างแล้ว สิ่งนั้นน่าจะเป็นเรื่องที่ว่าไทยมีชาวจีนโพ้นทะเลอาศัยอยู่มากหลายร้อยปี อันเป็นปรากฏการณ์ที่มีได้มิในทุกประเทศ การที่มีชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ในไทยนี้มีผลในเรื่องหนึ่งคือ มีงานเขียนเกี่ยวกับไทยที่ถูกบอกเล่าเป็นภาษาจีนอยู่มากมายแล้วถูกส่งออกไปยังจีน และทำให้

ชาวจีนที่ได้อ่านรู้จักไทยตามสมควร แต่กระนั้น งานเหล่านี้มักให้ภาพรวมมากกว่าที่จะเจาะเข้าสู่ประเด็นใด ประเด็นหนึ่งอันเป็นแก่นเฉพาะ และชาวไทยโดยทั่วไปก็มิอาจทราบได้ว่า ชาวจีนรู้จักไทยในแง่มุมใด

งานศึกษานี้เห็นว่า เรื่องราวที่ค่อนข้างเฉพาะของไทยที่ถูกบอกเล่าไปทั่วโลกอย่างมีนัยสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ การปฏิบัติตนของคนไทยในเหตุการณ์สึนามิ ค.ศ.2004⁷⁰ เรื่องราวนี้เป็นที่รับรู้ของชาวจีนที่ประเทศจีน ด้วยเช่นกัน และมีการอภิปรายผ่านทางสื่อสังคม (social media) ในจีนอย่างกว้างขวาง โดยประเด็นที่มีการถกเถียงกันมากก็คือ ความเป็นไปได้หรือการมีอยู่จริงของน้ำใจของคนไทย ซึ่งชาวจีนในเวลานั้นเห็นว่าเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อว่าจะมีเรื่องเช่นนี้อยู่ในสังคมโลก เพราะหากตนกำลังประสบชะตากรรมที่แสนจะทุกข์ยากในขณะนั้นจริงแล้ว คงไม่มีแก่ใจที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ใครได้อีก แต่คนไทยกลับทำเช่นที่ว่าได้ เรื่องเช่นนี้จึงเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อและไม่น่าเป็นไปได้ในทัศนะของชาวจีน กรณีนี้ทำให้ชาวจีนในเวลานั้นรู้จักไทยในอีกแง่มุมหนึ่งที่ต่างไปจากเดิม และเนื่องจากเป็นแง่มุมในเชิงบวก แง่มุมนี้จึงไม่ต่างกับข้อมูลใหม่ที่เพิ่มเข้ามาในการรับรู้ของชาวจีน

ควรกล่าวด้วยว่า การที่ชาวจีน (ในเวลานั้น) มีทัศนคติเช่นนั้นมิใช่เพราะชาวจีนมีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง แต่เป็นผลมาจากนโยบายต่างๆ นับแต่ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนปกครองเรื่อยมา โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมที่มีการทำลายค่านิยมเก่าๆ (ดังที่งานศึกษานี้ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไปแล้วเมื่อก่อนหน้านี้) และเชิดชูกึ่งบังคับให้ตระหนักในค่านิยมของลัทธิสังคมนิยมหรือลัทธิเหมา โดยค่านิยมเก่าที่ถูกทำลายนั้น ส่วนหนึ่งคือค่านิยมทางจริยธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับการแสดงน้ำใจที่ชาวจีนเองก็มีอยู่แต่เดิม จากเหตุนี้ เมื่อชาวจีนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับน้ำใจของชาวไทยจากเหตุการณ์สึนามิ ชาวจีนจึงรู้สึกประหลาดใจและไม่เชื่อถึงความเป็นไปได้ของเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อชาวจีนอย่างมากเมื่อเข้ามาอยู่ในไทยแล้ว ซึ่งงานศึกษานี้จะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองไทย สังคมไทย หรือชาวไทยดังกล่าวข้างต้นเป็นข้อมูลโดยภาพรวม ยังมีข้อมูลย่อยที่มีรายละเอียดอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง เช่น อาหารไทย ผลไม้ไทย โอกาสในการเข้าถึงแหล่งงานหรือการค้าการลงทุน หรือภูมิอากาศ ที่ชาวจีนส่วนหนึ่งมีความชื่นชอบหรือเห็นว่ามีเหมาะสมกับตน ข้อมูลย่อยเหล่านี้จึง

⁷⁰ เรื่องราวนี้ถูกบอกเล่าในลักษณะที่แตกต่างกันไปและสามารถค้นหาย้อนหลังได้จากเว็บไซต์ทั่วไป ในที่นี้จะไม่ลงไปในรายละเอียด เพราะจะทำให้รู้สึกตอกย้ำภาพเชิงบวกของสังคมไทยมากเกินไปจนเกินงามและดูเชื่อง แต่ที่หยิบยกตัวอย่างนี้ขึ้นมา กล่าวถึงเพราะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง และมีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้เรื่องไทยของชาวจีนที่ประเทศจีน

เป็นข้อมูลรองที่ทำให้ชาวจีนอพยพเห็นว่า หากมาอยู่ในไทยแล้วสิ่งเหล่านี้จะไม่มีปัญหากับตนหรือไม่ก็น้อย และอยู่ในระดับที่ยังรับได้

สถานภาพ

ประเด็นสถานภาพในที่นี้หมายถึง เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในไทยแล้วมีสถานภาพที่อยู่อย่างถูกต้อง ตามกฎหมายหรือผิดกฎหมาย ความหมายนี้มีอาจเข้าใจได้โดยง่ายแบบไม่ขวากัดคำ เพราะในความเป็นจริงแล้ว กลับมีรายละเอียดพอสมควร ความหมายที่ว่าจึงเป็นความหมายโดยกว้าง

เหตุตั้งนั้น การกล่าวถึงสถานภาพของชาวจีนอพยพที่ง่ายที่สุดในเบื้องต้นก็คือ สถานภาพที่ถูกกฎหมาย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมีอยู่สองทาง ทางหนึ่ง อยู่โดยมีใบอนุญาตทำงาน (Work Permit) หรือวีซ่าทำงาน (Work Visa) ในทางนี้ถือเป็นเรื่องที่นานาประเทศถือปฏิบัติกันเป็นปกติ อีกทางหนึ่ง อยู่โดยมีสัญชาติไทย ในทางนี้มีน้อยมากและเป็นไปได้ยากกว่าทางแรก และจะเป็นได้ก็ด้วยการผ่านขั้นตอนและกฎระเบียบการได้รับสัญชาติของทางการไทยอย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้นแล้วขั้นตอนและกฎระเบียบการได้รับสัญชาติจึงมีความสำคัญมาก

จากการศึกษาพบว่า ชาวจีนที่มีสถานภาพถูกกฎหมายในทางแรกจะมีมากกว่าทางที่สอง แต่โดยมากจะเป็นชาวจีนที่เข้ามายังไทยหลังทศวรรษ 2000 เรื่อยมา ในขณะที่ทางที่สองซึ่งมีอยู่น้อยมากนั้นมักจะมีกับชาวจีนที่เข้ามาในปลายทศวรรษ 1970 เรื่อยมาจนถึงทศวรรษ 1990 นอกจากนี้ก็ยังพบว่า ชาวจีนบางกลุ่มบางคนที่มีสถานภาพที่ถูกกฎหมายในทางแรกนั้น มีความพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งสัญชาติไทยในทางที่สองอยู่ด้วย โดยเฉพาะชาวจีนที่แต่งงานกับชาวไทย และปักหลักอาศัยอยู่ในไทยจนมีลูกสืบสกุล ชาวจีนในกรณีนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเพศชาย และมักเป็นกลุ่มที่เข้ามานับแต่ทศวรรษ 2010 เป็นต้นมา กรณีที่หญิงจีนแต่งงานกับชาวไทยมีเป็นส่วนน้อย

สำหรับชาวจีนที่อยู่ในไทยโดยมีสถานภาพผิดกฎหมายนั้นมีรายละเอียดที่ค่อนข้างพิสดาร ทั้งนี้เพราะการมีสถานภาพเช่นนั้นผลักดันหรือกดดันให้ต้องหาวิธีต่างๆ เพื่อเอาตัวรอด โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาหลังจีนเปิดประเทศหลัง ค.ศ.1978 ไม่นานนั้น ส่วนใหญ่จะเข้ามาในรูปของนักท่องเที่ยวแล้วไม่กลับไปจีนอีก และเมื่อเข้ามาแล้วจะไปอยู่ที่ใดต่อไปพบว่า โดยส่วนใหญ่จะมีบริษัทท่องเที่ยวจัดการส่งไปยังแหล่งพักพิงชั่วคราวที่มีเจ้าของเป็นชาวจีน จากนั้นจึงค่อยกระจายชาวจีนเหล่านี้ไปยังแหล่งงานต่างๆ ต่อไป อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาในช่วงเวลาเดียวกันนี้ แต่มิได้ผ่านวิธีดังกล่าวข้างต้น หากแต่เข้ามาด้วยวิธีวิบาก นั่นคือ

เดินทางมาจากพื้นที่ต้นทางในจีนด้วยรถโดยสารสาธารณะพื้นฐาน พอมาถึงชายแดนจีน-เมียนมาหรือจีน-ลาว แล้วก็จะเดินเท้าอย่างหลบซ่อนเข้ามายังไทย ที่ว่าหลบซ่อนนี้หมายถึง การเดินเท้าผ่านป่าเขาเพื่อให้จากปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ (ดังได้กล่าวไปแล้วในประเด็นวีธอพยพ) พ้นไปจากชาวจีนสองกลุ่มนี้แล้วก็จะเป็นกลุ่มที่มีญาติสนิทมิตรสหายในไทย กรณีนี้มีอยู่จำนวนหนึ่งและถือเป็นกลุ่มที่มีข้อได้เปรียบกว่าสองกรณีแรกในแง่ของความปลอดภัย ชาวจีนที่เข้ามาในรูปแบบนักท่องเที่ยวแล้วมีสถานภาพที่ผิดกฎหมายอยู่ในไทยนั้น ยังคงเข้ามาด้วยวิธีนี้ไปจนถึงทศวรรษ 2000 ซึ่งจนถึงเวลานั้นชาวจีนที่เข้ามาในทศวรรษ 1980 ก็ได้สร้างเครือข่ายของตนขึ้นมาเพื่อรองรับคนที่เข้ามาในชั้นหลังเอาไว้อแล้ว

หากพิจารณาจากช่วงเวลาที่ชาวจีนกลุ่มดังกล่าวเข้ามายังไทยแล้วแสดงว่า ทุกวันนี้ชาวจีนกลุ่มนี้ได้อาศัยอยู่ในไทยประมาณ 20-40 ปี ช่วงเวลาที่ยาวนานเช่นนี้ทำให้มีอาชญากรจำนวนมากที่แท้จริงของชาวจีนกลุ่มนี้ได้ แต่จากการให้ข้อมูลของชาวจีนบางคนในกลุ่มนี้ทำให้แยกอธิบายได้ว่า ชาวจีนที่เข้ามาหลังเปิดประเทศใหม่ๆ จนถึงทศวรรษ 1990 จะมีประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างไปจากชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา ชาวจีนกลุ่มนี้จึงมีวุฒิค่อนข้างสูง และมีบุตรหลานอยู่จำนวนหนึ่งที่ได้รับการศึกษาในไทยและมีสัญชาติไทย หลายคนในกลุ่มนี้สามารถพูดภาษาไทยได้ในระดับพอใช้จนถึงระดับดี แต่มีเพียงไม่กี่คนที่ได้สัญชาติไทย ในขณะที่ชาวจีนที่เข้ามาตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เรื่อยมามีสถานภาพที่ถูกกฎหมายโดยมีใบอนุญาตทำงาน (Work Permit) หรือวีซ่าทำงาน (Work Visa) และหวังว่าจะได้สัญชาติไทยในวันหนึ่ง ชาวจีนกลุ่มหลังนี้เข้ามาในขณะที่เศรษฐกิจจีนกำลังเติบโต และรัฐบาลก็ส่งเสริมให้พลเมืองของตนออกไปทำการค้าการลงทุนยังต่างประเทศ ส่วนการจัดระเบียบคนเข้าเมืองกับแรงงานต่างชาติในไทยก็เป็นระบบมากขึ้น สถานภาพของชาวจีนกลุ่มนี้จึงไม่สู้มีปัญหาเท่าชาวจีนกลุ่มแรก แต่ในแง่ประสบการณ์ชีวิตแล้วชาวจีนกลุ่มนี้มีความราบรื่นมากกว่ากลุ่มแรก และมักอยู่ในวัยหนุ่มสาว トラบจนทศวรรษ 2010 เป็นต้นมา การเข้ามาของชาวจีนที่มีสถานภาพแบบกลุ่มหลังก็กลายเป็นภาพที่พบเห็นได้เป็นปกติในไทย

ชีวิตในระยะแรก

ไม่ว่าจะด้วยแรงจูงใจใด หรือด้วยจำนวนมากน้อยเพียงใด แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในไทยแล้ว การใช้ชีวิตในระยะแรกย่อมเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะเป็นประเด็นที่จะเห็นได้ถึงความแตกต่างหลังจากที่ผู้อพยพเหล่านี้ปรับตัวได้แล้ว นอกจากนี้ การอพยพที่มีอยู่หลายช่วง และผู้อพยพในแต่ละช่วงต่างก็ผ่านสถานการณ์ต่างๆ ที่แตกต่างกัน อีกทั้งแต่ละกลุ่มที่อพยพเข้ามาในแต่ละช่วงยังมีฐานะที่แตกต่างกันไปอีกด้วย ภูมิหลังเหล่านี้จึงส่งผลให้การใช้ชีวิตในไทยมีความแตกต่างกันไปด้วย บางกลุ่มมีชีวิตที่ราบรื่นด้วยมีญาติสนิทมิตรสหายคอย

ช่วยเหลือดูแล หรือไม่มีฐานะดีตั้งแต่ครั้งอยู่ที่จีน บางกลุ่มมีชีวิตที่ต่อสู้ดิ้นรนอย่างปากกัดตีนถีบ หรือไม่มี
เสี่ยงต่อการถูกล่อลวง ทำร้าย หรือถูกจับกุมในกรณีที่เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย เป็นต้น การสะท้อนชีวิตเมื่อ
แรกเข้ามายังไทยในที่นี้จึงแยกอธิบายได้หลากหลาย ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวโดยภาพรวม และสอดแทรก
รายละเอียดเป็นตัวอย่างให้เห็นในบางกรณี ดังนี้

กรณีที่มีฐานะยากจน กรณีนี้โดยมากจะเป็นชาวจีนที่เข้ามายังไทยหลังจากจีนเปิดประเทศได้ไม่นาน
จนถึงทศวรรษ 1990 โดยเลือกเข้ามายังไทยในแบบตายเอาดาบหน้าและไม่มีคนที่ตนรู้จักอยู่ในไทย ชาวจีน
กลุ่มนี้จึงใช้ชีวิตเมื่อแรกเข้าในไทยอย่างปากกัดตีนถีบหรือต่อสู้ดิ้นรนค่อนข้างหนัก และเมื่อต้องดำรงชีวิตตาม
ลำพังโดยที่พูดและใช้ภาษาไทยไม่ได้ด้วยแล้ว การใช้ชีวิตในไทยของชาวจีนกลุ่มนี้จึงเป็นกรณีที่น่าสนใจอย่างยิ่ง
ดังตัวอย่างหญิงจีนคนหนึ่งซึ่งเข้ามายังไทยเมื่อปลายทศวรรษ 1970 หรือหลังจากที่จีนเปิดประเทศได้ไม่นาน
เธอเดินทางเข้ามาในรูปของนักท่องเที่ยว แต่ตั้งใจแน่วแน่ที่จะไม่กลับไปจีนอีก และมีเงินติดตัวมาจำกัด โดย
ปักหลักในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีที่เวลานั้นเธอยังไม่รู้ว่าคือจังหวัดใด แต่ด้วยเหตุที่มีการศึกษาเพียงชั้น
ประถมศึกษาและเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย การใช้ชีวิตของเธอจึงมีความเสี่ยงสูง ในขณะเดียวกันก็ต้องหา
อาชีพมาทำให้ได้ ซึ่งเธอพบว่า มีคนไทยกลุ่มหนึ่งไปขุดคู้ยกกองขยะเพื่อหาของเก่ามาขาย เธอจึงไปร่วมกับคน
ไทยกลุ่มนั้น แล้วเรียนรู้วิธีเลือกเก็บของเก่าพร้อมกันไป

เวลาผ่านไปไม่กี่ปี เธอได้พบกับชายจีนที่มีฐานะและชะตากรรมที่ไม่ต่างกับเธอเมื่อแรกเข้ามายังไทย
เธอจึงแนะนำให้เขาทำอาชีพอย่างที่เขาทำและเขาก็ไม่ปฏิเสธ หลังจากนั้นทั้งสองจึงใช้ชีวิตร่วมกันเยี่ยงสามี
ภรรยาทั่วไปโดยเช่าห้องราคาถูกเป็นที่พักอาศัย จนเมื่อมีลูกด้วยกันสามคนแล้วจึงได้ใช้เงินที่เก็บไว้ส่วนหนึ่งซื้อ
รถจักรยานสามล้อหรือซาเล้ง เพื่อนำลูกทั้งสามที่ยังเล็กใส่ไว้ในรถซาเล้งไปเก็บของเก่าด้วยกันกับตน ลูกทั้ง
สามถูกเลี้ยงดูเช่นนี้จนเติบโตพร้อมกับฐานะครอบครัวที่กระตือรือร้นขึ้นกว่าเดิม จนลูกทั้งสามสำเร็จการศึกษาใน
ระดับปริญญาตรี โดยที่เวลานั้นเธอและสามีได้ใช้เงินที่เก็บสะสมมาเปิดร้านรับซื้อของเก่าได้แล้ว และปัจจุบัน
ได้เกษียณตนเองในวัยก่อน 60 โดยทิ้งกิจการให้ลูกคนหนึ่งเป็นผู้ดูแล

แม้กรณีนี้เล่ามานี้จะจบลงด้วยอันปลายชีวิตที่ดี แต่หากพิจารณาชีวิตในระยะแรกที่เข้ามาแล้วจะเห็น
ได้ว่า การเข้ามายังไทยด้วยฐานะที่ยากจนย่อมมีผลทำให้การใช้ชีวิตมีความเสี่ยงสูง ซึ่งชาวจีนรายอื่นที่มีฐานะ
ยากจนต่างก็ต่อสู้ดิ้นรนด้วยลักษณะที่คล้ายกันนี้ ที่โดยส่วนใหญ่แล้วมักเลือกที่จะเป็นลูกจ้างให้กับเจ้าของ
กิจการขนาดกลางหรือต่ำกว่าขนาดกลาง และแน่นอนว่า เจ้าของกิจการย่อมมีเชื้อสายจีนที่อาจรู้ภาษาจีน
หรือไม่ก็ได้ เหตุตั้งนั้น ในด้านหนึ่งจึงเท่ากับชาวจีนเหล่านี้ได้เข้าไปอยู่ในความคุ้มครองของเจ้าของกิจการไป

โดยปริยาย เพราะทั้งหมดนี้ต่างเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย การตกอยู่ในภาวะเช่นว่าจึงเป็นเพราะไม่มีทางเลือก (ซึ่งหากเลือกตั้งหญิงจีนจากกรณีที่แล้วมาจะมีความเสี่ยงสูงมากกว่า) และคงด้วยภาวะนี้เองที่ทำให้มีบางรายที่ถูกเจ้าของกิจการหรือนายจ้างเอาเปรียบ

ชาวจีนกลุ่มนี้ใช้ชีวิตที่มีความเสี่ยงดังกล่าวมานานหลายปีกว่าจะปรับตัวได้ และควบคู่ไปกับการปรับตัว ชาวจีนกลุ่มนี้ก็เริ่มขยับขยายฐานะของตนอย่างช้าๆ จนมีครอบครัวและมีกิจการเป็นของตนเองดังกรณีหญิงจีนรายดังกล่าวในที่สุด อย่างไรก็ตาม นับแต่ทศวรรษ 2000 การเข้ามายังไทยของชาวจีนที่มีฐานะยากจนเริ่มลดน้อยลง และที่มีเข้ามานั้นก็มีเครือข่ายที่จะรับเข้าทำงานอย่างค่อนข้างเป็นระบบ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเศรษฐกิจของจีนที่ดีขึ้นได้ทำให้ชาวจีนมีฐานะที่ดีขึ้น และมีหน้าที่การงานในจีนที่มั่นคงมากขึ้น ความคิดที่จะอพยพมายังไทยหรือประเทศอื่นจึงเป็นไปเพื่อการค้าการลงทุนที่ชัดเจน มิใช่เพื่อไปตายเอาดาบหน้าอีกต่อไป

กรณีที่มีฐานะปานกลาง ชาวจีนกลุ่มที่มีฐานะปานกลางนี้หมายถึง ชาวจีนที่มีการศึกษาดั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปจนถึงระดับปริญญาตรี และมีหน้าที่การงานในจีนอยู่แต่เดิม ซึ่งอาจมีรายได้ในระดับปานกลางหรือต่ำกว่าระดับปานกลางไม่มาก แต่เมื่อได้รับข้อมูลทางสังคมและเศรษฐกิจของไทยก็เกิดแรงจูงใจขึ้นมา ชาวจีนกลุ่มนี้จึงเดินทางเข้ามายังไทย แรงจูงใจที่ว่าจึงคือ โอกาสทางเศรษฐกิจ คำคำนี้เป็นคำสำคัญของชาวจีนกลุ่มนี้ และเป็นคำที่พึงศึกษาทำความเข้าใจ

โอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนที่มีฐานะปานกลางมีความหมายที่ค่อนข้างจะกว้างขวาง เริ่มจากฐานะระดับปานกลางประกอบกับระดับการศึกษาของตนที่ทำให้มีความเสี่ยงน้อย ที่ถ้าหากอยู่ต่างแดนแล้วไม่สามารถปรับตัวได้ หรือทำการค้า การลงทุน หรือแม้แต่การทำงานที่กินเงินเดือนของตนไม่สู้จะประสบความสำเร็จแล้ว ก็ยังสามารถกลับไปตั้งต้นใหม่ที่บ้านเกิดในจีนได้ ซึ่งผิดกับชาวจีนกลุ่มแรกที่มีฐานะยากจนที่ไม่อาจมีทางสำรองให้แก่ชีวิตได้ โอกาสทางเศรษฐกิจในลำดับถัดมาคือ ชาวจีนกลุ่มนี้มีช่องทางทางเศรษฐกิจที่ตนศึกษามาในระดับหนึ่งแล้วว่าจะเข้ามาทำธุรกิจหรือหน้าที่การงานใด ลำดับสุดท้ายของโอกาสทางเศรษฐกิจคือ มีญาติสนิทมิตรสหายในไทยเป็นเครือข่ายที่ไว้วางใจได้ กรณีนี้จะมีไม่มากนัก แต่ถือเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างพิเศษ

จากโอกาสทางเศรษฐกิจดังกล่าว นับว่ามีส่วนไม่น้อยที่ทำให้การใช้ชีวิตเมื่อแรกเข้ามายังไทยมีความกดดันน้อยกว่ากลุ่มแรก ความกดดันที่หากจะมีถือเป็นความกดดันของผู้อพยพทั่วโลก นั่นคือ การที่มีโอกาสสื่อสารด้วยภาษาของเจ้าของประเทศได้ ถึงตรงนี้อาจมีคำถามว่า ความกดดันนี้แตกต่างกับชาวจีนที่มีฐานะยากจนอย่างไร ในเมื่อชาวจีนที่มีฐานะยากจนก็มีปัญหาการสื่อสารด้านภาษาเช่นกัน กรณีนี้นับว่ามีความ

แตกต่างกันอย่างมาก เพราะชาวจีนกลุ่มที่กำลังกล่าวถึงอยู่นั้นนอกจากจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนทางกฎหมาย เพื่อให้การค้าหรือการลงทุนของตนเป็นไปอย่างถูกต้องแล้ว ก็ยังต้องมีปฏิสัมพันธ์กับพลเมืองที่เป็นเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของประเทศอีกด้วย ปฏิสัมพันธ์นี้มิใช่การสื่อสารเพื่อการดำรงชีวิตในแต่ละวัน แต่เป็นการสื่อสารในเรื่องธุรกิจหรือหน้าที่การงานโดยตรง ซึ่งนับเป็นความกดดันที่สำคัญที่ชาวจีนกลุ่มนี้ต่างให้ข้อมูลกับผู้วิจัยตรงกัน เหตุตั้งนั้น ความต้องการชาวจีนหรือชาวไทยที่รู้ภาษาจีนดีจึงมีความสำคัญต่อชาวจีนกลุ่มนี้ไปด้วย

พ้นไปจากปัญหาดังกล่าวแล้ว การใช้ชีวิตในระยะแรกจึงเป็นการปรับตัวทั่วไปอย่างเช่นในเรื่องอาหารการกิน ซึ่งโดยส่วนมากของชาวจีนในกลุ่มนี้จะมีทางเลือกมากกว่ากลุ่มแรก นั่นคือ ในกรณีที่ไม่อาจปรับตัวให้เข้ากับอาหารไทยได้ ชาวจีนกลุ่มนี้บางคนจำเป็นต้องซื้อวัตถุดิบมาทำอาหารเพื่อรับประทานเอง ส่วนชาวจีนในกลุ่มที่แม้จะปรับตัวเข้ากับอาหารไทยได้นั้น ถึงที่สุดแล้วหากมีทางเลือกก็ยังคงเลือกอาหารจีนของตนมากกว่าอยู่ดี ส่วนชาวจีนที่รับประทานอาหารไทยได้ด้วยความชื่นชอบนั้นถือเป็นกลุ่มที่มีน้อยที่สุด มีอยู่ตัวอย่างหนึ่งเป็นหญิงสาวอายุ 20 เศษและจบการศึกษาระดับปริญญาตรีได้ให้ข้อมูลว่า เธอเข้ามายังไทยเพราะชื่นชอบวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ของไทยมาก และเรื่องหนึ่งที่เธอชื่นชอบเป็นพิเศษคือ อาหารไทย ซึ่งในความหมายของเธอหมายถึงทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน ตลอดจนผลไม้ไทย

โดยสรุปแล้ว ชาวจีนที่มีฐานะปานกลางหรือต่ำกว่าระดับปานกลางไม่มากนัก สามารถใช้ชีวิตในไทยเมื่อแรกเข้ามาได้ดีกว่าชาวจีนกลุ่มแรก คือนอกจากจะมีความกดดันน้อยกว่าแล้ว ความกดดันที่มิได้มีใช้ความกดดันในแบบตายเอาดาบหน้า ปากกัดตีนถีบ หรือต่อสู้ดิ้นรนอย่างแสนสาหัส ที่เป็นเช่นนี้ได้นอกจากจะมาจากภูมิหลังทางฐานะและการศึกษาแล้ว สิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในอีกด้านหนึ่งก็คือ ชาวจีนกลุ่มนี้มีทักษะในวิชาชีพสูง ซึ่งนับเป็นประเด็นที่พึงศึกษาพิจารณาสำหรับสังคมเศรษฐกิจไทยอย่างมาก

กรณีที่มีฐานะดี ชาวจีนอพยพที่มีฐานะดีนี้ถือเป็นกรณีที่มีน้อยที่สุด เป็นกลุ่มที่มีฐานะปานกลางหรือสูงกว่าระดับปานกลาง เหตุตั้งนั้น การเข้ามายังไทยจึงเป็นการเข้ามาที่ค่อนข้างพร้อมมากกว่าชาวจีนสองกลุ่มแรก คือพร้อมทั้งข้อมูลและทุนที่มีอยู่ในมือ และเมื่อเข้ามาแล้วก็มาลงทุนในกิจการที่มีขนาดกลางขึ้นไป โดยมีพนักงานที่เป็นชาวไทยและ/หรือชาวจีน หรือทั้งชาวไทยและชาวจีนรวมกัน สุดแต่แต่ลักษณะของกิจการ เช่น ถ้าเป็นธุรกิจในภาคบริการก็อาจมีพนักงานทั้งชาวไทยและจีน แต่ถ้าเป็นกิจการโรงงานก็จะมีพนักงานและแรงงานชาวไทยเป็นหลัก โดยในส่วนพนักงานชาวจีนนั้นโดยมากมักมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับภาษาจีนโดยตรง และหากเป็นชาวไทยก็มักเป็นผู้มีความรู้ภาษาจีนดี อนึ่ง กรณีพนักงานชาวจีนนี้อาจมีบางคนจัดเป็นผู้อพยพคือเป็นผู้อพยพที่มีฐานะปานกลางดังได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ และในประการต่อมา กรณีชาวจีนที่มีฐานะดีในที่นี้

ไม่รวมชาวจีนที่เข้ามายังไทยในฐานะกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และลงทุนในธุรกิจหรือกิจการขนาดใหญ่ เช่น การเงิน การธนาคาร หรือบริษัทข้ามชาติ ที่ไม่รวมก็ด้วยเหตุที่ชาวจีนกลุ่มนี้มีได้ตั้งใจปักหลักอยู่ในไทย โดยส่วนหนึ่งมักเดินทางไปกลับประเทศไทยกับประเทศจีนอยู่เสมอ อีกส่วนหนึ่งที่ประจำอยู่ในไทยก็ด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานในฐานะพนักงานที่ถูกส่งตัวมาปฏิบัติงานในไทย

ชาวจีนกลุ่มนี้มีปัญหาเมื่อแรกที่อยู่ในไทยน้อยมาก เพราะด้วยฐานะที่ดีได้ทำให้ชาวจีนกลุ่มนี้มีที่พักอาศัยที่ดี และสามารถเข้าถึงความเป็นจีนในด้านต่างๆ ได้ง่ายกว่าชาวจีนสองกลุ่มแรก อีกทั้งในส่วนของการใช้ภาษาไทยก็จะมีพนักงานชาวไทยที่รู้ภาษาจีนดีคอยช่วยเหลือเป็นอย่างดี เหตุฉะนั้น การเข้าถึงความเป็นไทยในด้านต่างๆ ของชาวจีนกลุ่มนี้จึงเป็นไปได้โดยอิสระและมีทางเลือกมากมาย ที่จะเข้าถึงในด้านใดสุดแต่แต่ความต้องการก็ได้ ชีวิตเมื่อแรกเข้ามายังไทยจึงมีปัญหาน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับชาวจีนในสองกลุ่มแรก

นานาอาชีวะ

ชาวจีนอพยพที่เข้ามายังไทยล้วนมีอาชีพทุกคนและมีอาชีพที่แตกต่างกันไป แต่ก็มีได้แตกต่างจนหลากหลายมากมายดังอาชีพของคนไทย ถึงกระนั้น อาชีพของชาวจีนอพยพก็สามารถฉายให้เห็นภาพใหญ่ๆ ได้สองภาพ ภาพแรก เป็นอาชีพของชาวจีนที่เข้ามายังไทยหลัง ค.ศ.1978 ไม่นาน หรือเข้ามาเมื่อราว 30-40 ปีก่อน ภาพต่อมา เป็นอาชีพของของชาวจีนที่เข้ามานับแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การที่ทั้งสองภาพมีปฏิสัมพันธ์กับช่วงเวลานี้ก็เพราะมีเงื่อนไขภายในและภายนอกจีนมากำหนด เงื่อนไขที่ว่านี้ก็คือสถานการณ์ภายในและภายนอกจีนดังที่งานศึกษานี้ได้กล่าวถึงในหัวข้อก่อนหน้านี้มาโดยตลอด เงื่อนไขนี้จึงเป็นปัจจัยผลักดัน (push factors) และปัจจัยดึงดูด (pull factors) ไปในตัว จากภาพใหญ่ทั้งสองนี้สามารถนำไปสู่การจัดแบ่งประเภทของอาชีพโดยภาพรวมของชาวจีนเหล่านี้ได้ ดังนี้

แรงงานเข้มข้น

แรงงานเข้มข้น (intensive labor) ในที่นี้หมายถึง แรงงานที่มีต้องใช้ความรู้หรือทักษะสูงในการทำงาน ตามนิยามนี้ชาวจีนที่เข้ามายังไทยแล้วเป็นแรงงานเข้มข้นจะแยกได้เป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่เป็นแรงงานอิสระกับกลุ่มที่เป็นแรงงานมีสังกัด ชาวจีนที่เข้ามาเป็นแรงงานเข้มข้นเริ่มปรากฏตั้งแต่ที่จีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 ไปไม่นาน และยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยตลอดช่วงทศวรรษ 1980 ถึงทศวรรษ 1990 นั้นพบว่า แรงงานอิสระที่มีมากกว่าแรงงานที่มีสังกัดจะค่อยๆ ลดสัดส่วนลง แล้วถูกแทนที่ด้วยแรงงานที่มีสังกัด ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในระยะแรกที่เข้ามาแรงงานจีนยังไม่มีเครือข่ายรองรับในไทย ทำให้ชาวจีนที่เข้ามา

โดยตั้งใจจะไม่กลับไปจีนอีกต้องหาอาชีพเป็นของตนเอง ดังตัวอย่างหญิงจีนที่ยึดอาชีพเก็บของเก่าขายตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้น เป็นต้น จนเมื่อเวลาผ่านไปได้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวของชาวจีนขึ้นในไทย ธุรกิจนี้จึงได้กลายเป็นเครือข่ายรองรับของชาวจีนกลุ่มนี้ โดยเมื่อเข้ามาแล้วชาวจีนกลุ่มนี้จะถูกส่งตัวไปยังแหล่งงานต่างๆ ซึ่งแทบทุกคนไม่มีใครเลือกงานและต่างรู้ดีว่าเป็นแรงงานเข้มข้น สัดส่วนที่เปลี่ยนไปนี้ทำให้เห็นว่า แรงงานอิสระที่เข้ามาในระยะแรกจะมีความเสี่ยงสูงกว่า เพราะนอกจากต้องใช้ชีวิตที่หลีกเลี่ยงการพบเจอของเจ้าหน้าที่แล้ว งานที่ทำได้ยังเป็นงานที่ใช้แรงงานที่ค่อนข้างหนัก แต่จะไม่ถึงขั้นเป็นกรรมกรแบกหามตามโครงการก่อสร้างต่างๆ ในขณะที่ชาวจีนที่เข้ามาในขั้นหลังที่มีเครือข่ายรองรับด้วยสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นจะมีความเสี่ยงน้อยกว่า แม้จะยังจัดเป็นแรงงานเข้มข้นก็ตาม

ส่วนลักษณะงานที่ทำนั้นมีตั้งแต่พนักงานในภัตตาคาร สถานประกอบการขนาดเล็กหรือต่ำกว่าขนาดกลาง แรงงานรับจ้าง หรือแรงงานค้าเร่ เป็นต้น อนึ่ง แรงงานค้าเร่นี้หมายถึง การคล่องแผงสินค้าเบ็ดเตล็ดแล้วเดินเร่ขายเหมือนคนคล่องแผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล ผู้วิจัยเคยพบกรณีนี้ที่บริเวณตลาดสดของจังหวัดปัตตานีเมื่อกว่า 20 ปีก่อน ผู้ค้าเป็นวัยรุ่นหญิงจีน สินค้าบนแผงมีอาทิ ยาต้ม ไม้แคหู่ ไม้ป่นหูก ยาหม่อง ยาแดง ดินสอ ปากกา ยางลบ ลูกกวาด ยาอม เป็นต้น แผงเร่นี้สามารถพบเห็นได้เป็นปกติตามโรงหนิงในอดีต ซึ่งทุกวันนี้ได้หายไปแล้ว นอกจากนี้ ยังมีกรณีหนึ่งที่ต่างไปจากแรงงานทั่วไปคือ เจ้าหน้าที่สมาคมจีนที่หาตใหญ่ เจ้าหน้าที่รายนี้มีหน้าที่เฝ้าสมาคม ดูแลงานบ้านอย่างเช่นความเป็นระเบียบของสำนักงาน หรือความพร้อมต่างๆ เวลาที่มีกิจกรรมของสมาคม เป็นต้น เจ้าหน้าที่รายนี้เข้ามาทำงานนี้หลังจากจีนเปิดประเทศได้ไม่นานหรือเมื่อกว่า 30 ปีก่อน

แรงงานเข้มข้นชาวจีนนี้มีการศึกษาไม่สูง งานที่ทำจึงใช้ความรู้ไม่มากหรือมีทักษะต่ำ แต่ก็เห็นได้ถึง ความขยันและอดทนในแง่หนักเอาเบาสู้ได้ดี คุณสมบัตินี้ต่อมาได้นำพาให้ชาวจีนเหล่านี้เลื่อนฐานะของตนจากแรงงานเข้มข้นแต่เดิม มาเป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็กหรือขนาดกลางในเวลาต่อมา ซึ่งก็หมายความว่า เวลาที่ผ่านไปได้ทำให้แรงงานเหล่านี้สั่งสมทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น พร้อมกันนั้นก็เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยจนใช้ภาษาไทยในระดับพอใช้ พัฒนาการเช่นนี้จึงไม่ต่างกับชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต

แรงงานทักษะ

ชาวจีนที่เป็นแรงงานทักษะ (skilled labor) หรือแรงงานฝีมือนี้มีอาจวัดด้วยวุฒิการศึกษา ด้วยบางคนแม้จะมีการศึกษาไม่สูงเกินกว่าระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่ได้รับการฝึกงานเฉพาะด้านมาตั้งแต่เยาว์วัย ชาวจีนกลุ่มนี้จึงจัดเป็นแรงงานทักษะหรือแรงงานฝีมือสูง ยิ่งเป็นผู้มีการศึกษาถึง

ระดับปริญญาตรีด้วยแล้วก็ยิ่งพบเห็นได้ง่ายในปัจจุบัน ทั้งนี้ควรกล่าวด้วยว่า แรงงานทักษะนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับแรงงานเข้มข้นอีกด้วย กล่าวคือ มีบางคนที่ผ่านมาการเป็นแรงงานเข้มข้นไประยะหนึ่งแล้วก็จะผันตัวเองมาเป็นแรงงานทักษะ ในแง่นี้หมายความว่า แม้ชาวจีนที่เป็นแรงงานเข้มข้นจะมีการศึกษาไม่สูง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีความรู้เฉพาะด้านไปหมดทุกคน เพียงแต่แรกที่เขาเข้ามาในนั้นยังไม่มีทุนมากพอที่จะลงทุนโดยใช้ความรู้ที่ตนมีมาเป็นอาชีพ ต่อเมื่อสะสมเงินทองจากการเป็นแรงงานเข้มข้นจนถึงระดับหนึ่งแล้ว จึงได้เปลี่ยนตนเองมาเป็นแรงงานทักษะ ไม่ต่างกับชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตที่เขาเข้ามาแบบสือฝินหมอนไบ และเริ่มต้นชีวิตด้วยการเป็นแรงงานเข้มข้น ครั้นสะสมเงินทองได้ระดับหนึ่งก็ผันตัวเองมาเป็นแรงงานทักษะ เช่น เปิดร้านอาหาร ตั้งแผงหรือหาบอาหารขาย ทำสวนหรือทำไร่ เปิดโรงแรมขนาดเล็ก หรือร้านกาแฟ ฯลฯ ในขณะที่บางคนประสบความสำเร็จเป็นถึงนักธุรกิจใหญ่หรือเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่⁷¹ ประเด็นในที่นี้จึงคือ อะไรคือความรู้เฉพาะที่ชาวจีนเหล่านี้มีอยู่ หรืออะไรคืออาชีพที่เกิดจากแรงงานทักษะของชาวจีนเหล่านี้

จากการศึกษาพบว่า หากไม่นับผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว ชาวจีนที่จบต่ำกว่านั้นลงมาแล้วเป็นแรงงานทักษะจะมีความรู้ที่หลากหลาย เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างทาสี ช่างปุกระเบื้อง ช่างไม้หรือช่างเฟอร์นิเจอร์ (ที่สามารถทำงานตกแต่งภายในได้ในตัว) ผู้ผลิตเต้าหู้ คนครัว ฯลฯ ความรู้เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นความรู้ที่ไทยขาดแคลน อีกส่วนหนึ่งเป็นอาชีพที่เป็นความรู้ที่ชาวจีนมีอยู่เป็นปกติ เช่น การทำเต้าหู้ การทำเกี๊ยว หรืองานครัวอื่นๆ ซึ่งในที่นี้จะยกตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้พบโดยตรงมาสองกรณี

กรณีแรก เป็นกรณีที่พบในโครงการหมู่บ้านจัดสรรประเภทบ้านเดี่ยวแห่งหนึ่ง โดยแรกเริ่มของการก่อสร้างจะพบว่า แรงงานที่ใช้แรงงานหนัก (manual labor) ที่ชนฮั่นหิ้นปุนทรายหรือตอกเสาเข้มจะเป็นแรงงานชาวลาว เมียนมา หรือกัมพูชา ครั้นโครงสร้างของบ้านแล้วเสร็จก็จะเป็นงานภายในที่มีตั้งแต่งงานทาสีไฟฟ้า ปุกระเบื้อง ติดตั้งสุขภัณฑ์ ตกแต่งภายใน เป็นต้น งานภายในนี้จะเป็นแรงงานจีน จากที่ได้สนทนาทำให้รู้ว่า แรงงานจีนที่มีทักษะหรือฝีมือเหล่านี้ (สี่คน) เข้ามาในไทยหลายปีแล้ว และอยู่โดยมีสถานภาพที่ผิดกฎหมาย ทั้งยังให้ข้อมูลด้วยว่า นอกจากเขาสี่คนแล้วยังมีอีกจำนวนหนึ่งที่กระจายตัวทำงานเดียวกันนี้ที่บ้านหลังอื่น ทั้งหมดนี้ทำงานของตนด้วยความชำนาญ แต่ด้วยเหตุที่มีสถานภาพผิดกฎหมาย แรงงานเหล่านี้จึงได้รับค่าแรงที่ถูกกว่าปกติเล็กน้อย แต่สูงกว่าแรงงานไร้ทักษะ

⁷¹ ไทยเรามีคำเรียกขานชาวจีนโพ้นทะเลกลุ่มนี้ว่า *เจ้าสัว* คำคำนี้ฟังดูแล้วอาจเข้าใจว่าเป็นคำจีน ด้วยมีตัวเขียนจีนคือคำว่า *จ้าวฮวน* แต่ผู้รู้อธิบายว่า คำจีนดังกล่าวเพี้ยนมาจากคำไทยที่เรียกชาวจีนกลุ่มนี้ว่า *เจ้าฮั่ว* หรือ *เจ็ฮั่ว* และมีตัวเขียนโดยให้มีความหมายที่สอดคล้องกับความหมายในภาษาไทยที่หมายถึง ผู้มั่งมีชาวจีน ดูใน เฉลิม ยงบุญเกิด, *ภาษาไทย-ภาษาจีน* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนายแผน ยงบุญเกิด ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 14 มีนาคม 2513, หน้า 79.

กรณีที่สอง เป็นช่างไม้ในปัจจุบัน ช่างไม้ผู้นี้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่มณฑลไห่หนัน (ไหหลำ) และเข้ามายังไทยในขณะที่เป็นวัยรุ่นโดยมีเครือญาติที่อยู่ในไทย (ชาวจีนโพ้นทะเล) เป็นผู้ดูแล ความรู้เรื่องในงานช่างไม้เป็นความรู้ที่มีมาจากเมืองจีน แต่มาฝึกฝนความชำนาญกับเครือญาติที่อยู่ในไทยซึ่งมีอาชีพนี้อยู่แล้ว จนย่างเข้าสู่วัยหนุ่มจึงได้แยกตัวออกมาเปิดร้านเฟอร์นิเจอร์เป็นของตัวเอง และมีชาวไทยเป็นแรงงานรายวัน ต่อมาช่างไม้ผู้นี้ได้อยู่กินกับหญิงไทยที่เป็นลูกจ้างของตนจนมีลูกด้วยกันหนึ่งคน เด็กคนนี้จึงใช้สิทธิ์ต่างๆ ผ่านผู้เป็นแม่ที่มีสัญชาติไทย⁷² เช่น การศึกษา ปัจจุบันฐานะของช่างไม้ผู้นี้จัดอยู่ในระดับต่ำกว่าปานกลาง

แรงงานทักษะช่างต้นนี้เป็นกรณีของชาวจีนที่มีฐานะไม่สู้ดีและการศึกษาไม่สูง แต่ได้รับการฝึกงานมาอย่างดี แรงงานกลุ่มนี้เข้ามายังไทยก่อนช่างมากนับแต่ทศวรรษ 1980 เรื่อยมาจนถึงทศวรรษ 1990 แต่หลังจากทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา การศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งของไทยและจีน โครงการครูอาสาสมัครสอนภาษาจีนในไทย หรือโครงการแลกเปลี่ยนนักเรียนไทยกับจีน เป็นต้น ได้ทำให้แรงงานทักษะจีนมีความแตกต่างไปจากที่กล่าวมาข้างต้น แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งเข้ามายังไทยเพื่อทำงาน บางคนสำเร็จการศึกษาในไทยก็มีการทำงานในไทย การเปลี่ยนแปลงของลักษณะอาชีพเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานทักษะจีนในไทยจะมีทักษะที่สูงขึ้น และลักษณะอาชีพก็แตกต่างไปจากก่อนหน้านี้ ขณะเดียวกันก็สะท้อนด้วยว่า เฉพาะแรงงานทักษะที่ใช้ภาษาจีนไม่เพียงเป็นที่ต้องการเท่านั้น หากยังเท่ากับว่า ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีทางด้านภาษาจีนอาจมีคุณสมบัติไม่เข้าเกณฑ์ที่ต้องการ ปัญหานี้นับเป็นประเด็นที่พึงศึกษาเป็นการต่างหาก เพราะเป็นประเด็นที่กระทบต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง⁷³

ผู้ประกอบการ

ชาวจีนที่เข้ามาเป็นผู้ประกอบการในไทยเริ่มปรากฏขึ้นในทศวรรษ 2000 การเข้ามาในช่วงนี้มีปฏิสัมพันธ์กับการก้าวอย่างทางเศรษฐกิจของจีนอย่างน้อยก็ในสองประการด้วยกัน ประการแรก เป็นช่วงที่จีน

⁷² ผู้วิจัยพบและรู้จักช่างไม้ผู้นี้มาตั้งแต่ ค.ศ.2006 จนถึงปัจจุบัน โดยเมื่อ ค.ศ.2017 ช่างไม้ผู้นี้เล่าว่า คืบวันหนึ่งเขาจับได้ว่าภรรยาได้ลักลอบมีชู้กับลูกจ้างชาวไทยในร้าน เขาจึงขับภรรยาออกจากบ้านพร้อมชายชู้ แล้วเป็นผู้เลี้ยงดูชายด้วยตนเอง โดยที่หลังจากนั้นไม่นานเขาก็ได้ภรรยาใหม่ที่เป็นชาวจีนจากไห่หนันเช่นเดียวกับเขาโดยการแนะนำของเครือญาติ ภรรยาใหม่ของเขาคือเป็นชาวจีนอพยพใหม่โดยปริยาย

⁷³ โครงการครูอาสาสมัครสอนภาษาจีนเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีน โครงการนี้เริ่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2549 และมีมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่นับความร่วมมือในระดับกระทรวงศึกษาธิการกับทางการเงินที่มีมาก่อนหน้านั้น เช่น โครงการครูอาสาสมัครสอนภาษาจีนในโรงเรียนเอกชนที่เริ่มเมื่อ พ.ศ.2546 เป็นต้น

สืบค้นใน <https://www.bic.moe.go.th/index.php/component/k2/item/2657-2013-10-14-23-08-53>;

<https://m.facebook.com/opecoffice/posts/1553105561389263/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2563).

ได้เป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกใน ค.ศ.2001 ไปแล้ว ประการที่สอง เป็นช่วงที่จีนมุ่งสู่การทำข้อตกลงการค้าเสรีกับนานาประเทศ โดยหลังจากจีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกแล้ว จีนได้ทำข้อตกลงการค้าเสรีกับไทยใน ค.ศ.2003 ซึ่งเวลานั้นเป็นข้อตกลงที่มุ่งไปที่สินค้าเกษตรเป็นหลัก⁷⁴ โดยหลังจากนั้นต่อมาจึงได้ขยายไปสู่มิติเศรษฐกิจการค้าอื่นๆ ที่ครอบคลุมทั่วด้านตามข้อตกลง ปฏิสัมพันธ์ทั้งสองประการนี้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของชาวจีน และมีผลทำให้ชาวจีนส่วนหนึ่งมุ่งมาทำการค้าการลงทุนในไทย (โดยชาวจีนที่มาเป็นแรงงานก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม) นับแต่นั้นมาการเข้ามาเพื่อทำการค้าการลงทุนก็เพิ่มขึ้นเรื่อยมาตลอดทศวรรษ 2010 และชาวจีนที่เข้ามาในไทยเหล่านี้ส่วนหนึ่งตั้งใจลงหลักปักฐานถาวร ซึ่งก็คือเป็นชาวจีนอพยพใหม่ที่มีฐานะเป็นผู้ประกอบการ

การเป็นผู้ประกอบการของชาวจีนอพยพเหล่านี้มีผู้ประกอบการขนาดใหญ่ แต่เป็นขนาดเล็กโดยส่วนใหญ่ ที่ใหญ่กว่าขนาดเล็กจะต่ำกว่าขนาดกลางและยังมีไม่มาก ส่วนกิจการหรือธุรกิจที่ชาวจีนเหล่านี้ลงทุนมีตั้งแต่โรงแรม หอพัก ร้านอาหาร ร้านกาแฟและเครื่องดื่ม การท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าทั่วไป (เช่น เครื่องนอน อะไหล่ ผ้าผ่าน เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น) ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ โรงงานขนาดเล็ก (ที่มีคนงานไม่ถึง 20-30 คน) โรงเรียนสอนภาษา เป็นต้น กิจการเหล่านี้มีการว่าจ้างแรงงานหรือพนักงาน ซึ่งมีทั้งที่เป็นชาวไทยล้วนและชาวจีนกับชาวไทย ในกรณีหลังจะมีสัดส่วนของชาวไทยกับชาวจีนอย่างไรรู้้น ย่อมขึ้นอยู่กับประเภทของกิจการหรือธุรกิจ เช่น หากเป็นธุรกิจภาคบริการซึ่งมีชาวจีนเป็นลูกค้าหลักอย่างการท่องเที่ยว ร้านอาหาร หรือภัตตาคาร จะมีพนักงานชาวจีนอยู่จำนวนหนึ่งเพื่อปฏิบัติงานที่ต้องใช้ภาษาจีน ส่วนชาวไทยจะเป็นพนักงานบริการทั่วไปที่ไม่ต้องใช้ภาษาจีน เป็นต้น พนักงานชาวจีน (และชาวไทย) เหล่านี้ย่อมจัดเป็นแรงงานเข้มข้น อย่างไรก็ตาม ในบรรดาผู้ประกอบการที่งานศึกษานี้ได้สัมภาษณ์นั้น มีอยู่รายหนึ่งที่แต่งงานกับหญิงไทย กรณีนี้จะทำให้ชาวจีนผู้นี้มีพันธะมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับชาวจีนที่มีได้แต่งงานกับชาวไทย (ยังมีอีกกรณีหนึ่งที่เป็นอาจารย์สอนภาษาจีนที่แต่งงานกับชาวไทย ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า)

ควรกล่าวด้วยว่า พนักงานที่ใช้ภาษาจีนดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเป็นชาวจีนเสมอไป เพราะมีบางกรณีที่ผู้ประกอบการว่าจ้างพนักงานชาวไทยที่ใช้ภาษาจีนได้ดีก็มีเช่นกัน กรณีเช่นนี้เกิดกับกิจการที่ต้องอาศัยการ

⁷⁴ “การเร่งลดภาษีศักรและผลไม่ระหว่างไทย-จีนภายใต้กรอบ FTA อาเซียน-จีน,”

สืบค้นใน

https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconMakhongCaneArea/Yunnan/DocLib_YNArticle/FTA.pdf

(สืบค้นเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2563).

สื่อสารสองภาษาไปมา คือภาษาจีนกับภาษาไทย ซึ่งพนักงานชาวจีนมีอาจทำได้ พนักงานชาวไทยที่มีคุณสมบัติ เช่นนี้จึงเป็นที่ต้องการของผู้ประกอบการบางประเภทอย่างมาก

แต่มีอยู่กรณีหนึ่งที่น่าสนใจคือ โรงงานขนาดเล็กแห่งหนึ่งมีแรงงานเป็นชาวจีนทั้งหมดแทนที่จะเป็นชาวไทย แต่ทั้งหมดนี้เป็นแรงงานไร้ทักษะ ชาวจีนผู้เป็นเจ้าของให้ข้อมูลว่า เดิมทีโรงงานนี้ตนมีแต่แรงงานไทย แต่ตนพบว่าแรงงานไทยมักเกียจงานและเกียจคร้าน พอเลิกงานก็ล้อมวงดื่มสุรา ครั้นรุ่งขึ้นก็ทำงานโดยมีอาการเมาค้าง จนเจ้าของต้องเลิกจ้างแรงงานไทยและหันมาจ้างแรงงานจีนแทน แรงงานจีนเหล่านี้ก็คือผู้อพยพที่มีฐานะไม่สู้ดีและการศึกษาไม่สูง (ตั้งที่งานศึกษานี้ได้กล่าวไปแล้ว) แต่มีความขยันขันแข็งแบบหนักเอาเบาสู้อ ที่ว่ากรณีนี้น่าสนใจก็เพราะว่า ทักษะที่มองชาวไทยเช่นนี้ไม่เพียงเกิดกับชาวจีนที่เป็นเจ้าของโรงงานนี้เท่านั้น หากยังเกิดขึ้นกับชาวจีนอพยพที่เป็นเจ้าของกิจการประเภทอื่นๆ อีกด้วย แต่หลังจากเวลาผ่านไปนานนับปี ทักษะเช่นนี้จึงเปลี่ยนไปเป็นเข้าใจชาวไทยหรือแรงงานไทยมากขึ้น ประเด็นนี้จะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

กล่าวโดยรวมแล้วผู้ประกอบการชาวจีนเหล่านี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ความสำเร็จนี้มาจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ ลูกค้า ตลาด หรือกลุ่มเป้าหมายของผู้ประกอบการเหล่านี้จะเป็นชาวจีนเป็นหลัก ยิ่งในช่วงปลายทศวรรษ 2010 ที่ตัวเลขนักท่องเที่ยวจีนที่เข้ามายังไทยสูงถึงหลักสิบล้านด้วยแล้วความสำเร็จนี้ก็ยิ่งเพิ่มพูนขึ้น ดังนั้น ปัจจัยชาวจีนจึงมีนัยสำคัญต่อผู้ประกอบการเหล่านี้เป็นอย่างสูง ทั้งนี้หมายความว่า หากขาดชาวจีนแล้วผู้ประกอบการเหล่านี้จะได้รับผลกระทบทันที

เพื่อนเรียน

คำว่า *เพื่อนเรียน* ในที่นี้เป็นคำที่แปลจากศัพท์ที่ใช้กันในหมู่ชาวจีนอพยพใหม่ในคำว่า *ผยตุ้มามา* คำในพยางค์แรกคือ *ผย* หมายถึง อยู่เป็นเพื่อน ติดตามเป็นเพื่อน ร่วม ช่วยเหลืออยู่ข้างๆ คำในพยางค์ที่สองคือ *ตุ้ม* หมายถึง อ่าน เรียน ส่วนคำพยางค์ที่สามคือ *ามา* หมายถึง แม่หรือมารดา เหตุตั้งนั้น หากแปลคำว่า *ผยตุ้มามา* ตรงๆ แล้วจะหมายถึง แม่ที่อยู่เป็นเพื่อนเรียน คำถามต่อไปคือ อยู่เป็นเพื่อนให้แก่ใคร คำตอบคือ ลูก เพราะฉะนั้นแล้ว คำว่า *ผยตุ้มามา* จึงหมายถึง แม่ที่อยู่เป็นเพื่อนลูกที่มาศึกษาต่ออย่างต่างแดน แต่ความหมายนี้ก็มีประเด็นที่ฟังกล่าวด้วยว่า การมายังต่างแดนซึ่งในที่นี้คือไทยนั้น ผู้ที่มาไม่จำเป็นต้องเป็นแม่เสมอไป ผู้เป็นพ่อก็มีให้เห็นเช่นกัน หรือมาทั้งพ่อและแม่ เป็นอยู่แต่ว่าส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นแม่ ด้วยเหตุนี้ในชั้นหลังจึงมีคำอื่นที่ลูกใช้เรียกแทน *ผยตุ้มามา* เพิ่มเข้าอีกสองคำคือ *ผยตุ้มู่หมู่* ที่แปลตรงตัวว่า พ่อแม่ที่อยู่เป็นเพื่อนเรียน และคำว่า *ผยตุ้มูเจียจั้ง* ที่แปลว่า ผู้ปกครองที่อยู่เป็นเพื่อนเรียน จากทั้งสามคำดังกล่าวมาน

ศึกษานี้จึงเรียก (แปล) เป็นคำไทยว่า *เพื่อนเรียน* โดยตั้งอยู่บนฐานที่คำคำนี้ใช้เรียกอาชีพหนึ่งของชาวจีนอพยพโดยเฉพาะ และมีนิยามที่ครอบคลุมมากขึ้นว่าหมายถึง ผู้ปกครองที่ติดตามลูกที่มาศึกษาต่อ

ในฐานะที่เพื่อนเรียนเป็นอาชีพหนึ่ง ในระยะแรกอาชีพนี้ตกเป็นของผู้เป็นแม่ จนชั้นหลังต่อมาจึงปรากฏผู้เป็นพ่อหรือทั้งพ่อและแม่ก็มาเป็นเพื่อนเรียนด้วย แต่จนถึงปัจจุบันนี้ (ค.ศ.2021) แม้ส่วนใหญ่จะยังคงเป็นแม่ ในฐานะที่เป็นอาชีพหนึ่งแล้วนับว่ามีผลต่อการศึกษาในที่นี้ไปด้วยว่า เมื่อสัมภาษณ์ชาวจีนอพยพใหม่ ว่า มีอาชีพอะไร คำตอบที่ได้คือ เพื่อนเรียน (เผยตุ้มมา มา เผยตุ้มฟู หมู่ หรือเผยตุ้มเจียจ้ง คำใดคำหนึ่ง) คำตอบนี้ ทำให้เห็นว่าไม่ต่างกับเวลาที่บุคคลกรอกข้อมูลส่วนตัวลงในเอกสารตรงช่องอาชีพว่า นักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือแม่บ้าน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอาชีพที่ไม่มีเงินเดือนประจำหรือรายได้ที่มาจากการทำงานโดยตรง แต่สังคมเศรษฐกิจทั่วไปต่างยอมรับว่าเป็นอาชีพหนึ่ง

เมื่อจัดเป็นอาชีพหนึ่งแล้วประเด็นคำถามต่อไปจึงมีว่า อาชีพเพื่อนเรียนทำอะไรบ้าง ในเบื้องต้นพบว่า คล้ายกับอาชีพแม่บ้าน กล่าวคือ นอกจากอยู่เป็นเพื่อนลูกที่มาศึกษาต่ออย่างต่างแดนแล้วก็ยังต้องดูแลในเรื่องอื่น ประกอบไปด้วย เช่น การกินอยู่หลับนอน การทำความสะอาด หรือค่าใช้จ่ายต่างๆ ในแต่ละวันหรือแต่ละเดือน เป็นต้น แต่สิ่งที่ทำให้เพื่อนเรียนแตกต่างจากแม่บ้านก็คือ เพื่อนเรียนจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลยหากมิใช่เพราะผู้เป็นลูกต้องศึกษาต่ออย่างต่างแดน กล่าวอีกอย่างคือ หากผู้เป็นลูกศึกษาที่จีนแล้ว ผู้ปกครองก็อาจมีอาชีพแม่บ้านหรืออาชีพอื่นที่ไม่ใช่เพื่อนเรียนทำอยู่ที่จีน ในแง่นี้จึงทำให้เห็นไปโดยปริยายว่า ลูกที่มาศึกษาต่ออย่างต่างแดนนี้ย่อมอยู่ในวัยเด็กที่ยังต้องการการดูแลหรือเฝ้าระวัง มิใช่ได้แก่วัยรุ่นที่โตพอที่จะดูแลตัวเองได้แล้ว

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวทำให้เห็นต่อไปว่า ผู้ที่จะเป็นเพื่อนเรียนได้ย่อมมีฐานะดีพอสมควร ด้วยผู้ที่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้แก่เพื่อนเรียนคือครอบครัวที่อยู่ที่จีน และในกรณีที่เพื่อนเรียนเป็นพ่อหรือเป็นทั้งพ่อและแม่ก็พบว่า มีอาชีพที่มีเงินเดือนหรือรายได้สูง โดยสถานศึกษาที่ลูกเรียนอยู่นั้นมักเป็นโรงเรียนนานาชาติ ซึ่งมีค่าเล่าเรียนสูงกว่าโรงเรียนที่มีโรงเรียนนานาชาติ แต่ในเวลาเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นด้วยว่า การที่ผู้ปกครองต้องมาเป็นเพื่อนเรียนนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสถานศึกษาที่ว่ามิใช่โรงเรียนกึ่งนอน อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมก็แตกต่างไปจากจีน เช่น ภูมิอากาศ อาหาร หรือภาษา เป็นต้น ย่อมทำให้การมาเป็นเพื่อนเรียนเป็นความจำเป็นที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ยิ่งจีนเป็นชาติที่มีนโยบายให้มีลูกไม่เกินสองคนด้วยแล้ว ความหวังใหลูกยอมมีสูงกว่าปกติจนรู้กันว่า หากครอบครัวใดสูญเสียลูกจากเหตุใดก็ตาม ย่อมเป็นความเจ็บปวดอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในครอบครัวที่ผู้เป็นพ่อหรือแม่มีอายุมากจนมีอาจมีลูกได้ต่อไป ด้วยเหตุนี้เมื่อครั้งที่จีนยังใช้นโยบายลูกคนเดียวอยู่นั้น ได้มีคำเรียกลูกในจีนเชิงเปรียบเปรยว่า จักรพรรดิน้อย

(เสี้ยวว่างตัว) เพราะคนที่เป็นลูกมักได้รับการเลี้ยงดูประคบประหงมจากครอบครัวไม่ต่างกับจักรพรรดิตัวน้อยๆ ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่ค่อยได้เห็นในสังคมที่ไม่มีนโยบายจำกัดจำนวนการมีลูกมากนัก ยกเว้นครอบครัวที่มีลูกน้อย (ด้วยเหตุผลต่างๆ) อยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม กล่าวเฉพาะอาชีพเพื่อนเรียนของชาวจีนอพยพในไทยแล้วย่อมมีองค์ประกอบเชิงเหตุผลอยู่ด้วย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ทำให้รู้ว่า บางครอบครัวมีอาชีพเพื่อนเรียนในไทยก็เพราะค่าครองชีพในไทยไม่สูง ค่าเล่าเรียนไม่สูงเท่าบางประเทศที่เป็นเพื่อนบ้านของไทย คุณภาพการเรียนการสอนที่ไม่ด้อยกว่าเพื่อนบ้าน ไทยมีที่ตั้งไม่ไกลจากจีนซึ่งสามารถเดินทางไปกลับภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง หรือผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวมีงานประจำอยู่ในไทย เป็นต้น จะเห็นได้ว่า เพื่อนเรียนมิใช่อาชีพที่เกิดขึ้นอย่างลอยๆ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นอาชีพที่เกิดขึ้นด้วยสาเหตุหลายประการ เพื่อนเรียนจึงเป็นอาชีพที่ค่อนข้างเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากอาชีพอื่น

พนักงาน

อาชีพพนักงานในที่นี้หมายถึง การเป็นพนักงานของบริษัท ธนาคาร ห้างสรรพสินค้า องค์กรพัฒนาเอกชน (ในที่นี้แตกต่างจากเจ้าหน้าที่สมาคมจีนที่ได้กล่าวไปในกรณีแรงงานเข้มข้น เพราะเป็นพนักงานที่ทำหน้าที่บริหาร โดยมีอยู่กรณีหนึ่งที่เป็นผู้อำนวยการสมาคม) เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นกิจการสัญชาติจีน ยกเว้นห้างสรรพสินค้าที่มีเจ้าของเป็นคนไทย พนักงานเหล่านี้มีการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี และมีเงินเดือนประจำและสวัสดิการในระดับหนึ่ง

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า มีพนักงานจำนวนหนึ่ง (เฉพาะที่พบจากการสัมภาษณ์) ทำหน้าที่เป็นล่ามให้แก่ห้างสรรพสินค้าโดยเฉพาะ ที่ว่าน่าสังเกตนี้มีได้อยู่ตรงที่ห้างนั้นมีลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวจีนเป็นจำนวนมาก (จึงต้องว่าจ้างพนักงานให้มาเป็นล่าม) หากตรงที่ห้างดังกล่าวมิได้ว่าจ้างพนักงานที่เป็นคนไทยที่รู้ภาษาจีนซึ่งในด้านหนึ่งย่อมสะท้อนให้เห็นว่า บัณฑิตที่จบการศึกษาด้านภาษาจีนมาโดยตรงอาจมีคุณสมบัติทางภาษาจีนที่ยังไม่ตรงกับความต้องการ จนห้างดังกล่าวต้องว่าจ้างพนักงานที่เป็นชาวจีน ข้อสังเกตนี้ผู้วิจัยได้ตั้งเอาไว้ก่อนหน้าแล้วจากหัวข้อแรงงานทักษะในกรณีครูอาสาสมัคร

การเป็นพนักงานแล้วปักหลักอยู่ในไทยนี้ถือเป็นส่วนน้อย เพราะมีชาวจีนที่มีอาชีพพนักงานจำนวนมากที่มีได้คิดที่จะปักหลักอยู่ในไทย และต่างตั้งใจว่าจะได้ย้ายกลับไปยังจีนในวันหนึ่ง หรือไม่ก็ย้ายไปยังประเทศอื่นที่ต้นสังกัดมีสาขที่ตั้งอยู่ (เช่น ธนาคาร) อย่างไรก็ตาม พนักงานเหล่านี้มีอายุตั้งแต่ 20 ปลายๆ

จนถึงมากกว่า 40 ปีขึ้นไป เหตุฉะนั้น ในกรณีที่มีอายุ 20 ปลายๆ ที่ตั้งใจปักหลักอยู่ในไทยจึงมีแนวโน้มว่าจะยังเร็วเกินไปที่จะระบุนความตั้งใจเช่นนั้น เพราะด้วยวัยดังกล่าวยังมีทางเลือกที่อิสระและมีเวลาอยู่อีกมาก ซึ่งล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความตั้งใจในปัจจุบันได้ทั้งสิ้น ยกเว้นเสียแต่ว่ามีเงื่อนไขบางประการมากำหนดให้ไม่เปลี่ยนความตั้งใจ เช่น การมีคนรักเป็นชาวไทย เป็นต้น

ครูบาอาจารย์

นับแต่ที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่องตลอดทศวรรษ 2000 ถึงทศวรรษ 2010 ยังผลให้ชาวไทยมีความสนใจที่จะเรียนภาษาจีนมากขึ้น ซึ่งมีทั้งที่เรียนกับผู้สอนชาวไทยและผู้สอนชาวจีน ในกรณีหลังนี้มีผู้สอนชาวจีนเข้ามามากขึ้นในทศวรรษดังกล่าว แต่ก็มิใช่ทุกคนที่ตั้งใจจะปักหลักปักฐานในไทย และที่งานศึกษานี้ได้สัมผัสโดยตรงนั้นเป็นครูจีนในระดับมัธยมศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัย ในจำนวนนี้มีอยู่หนึ่งคนที่ปักหลักอยู่ในไทยเพราะได้แต่งงานกับหญิงไทย ส่วนที่เหลือออกนั้นให้เหตุผลว่า เมื่อแรกที่เข้ามาสอนภาษาจีนในไทยนั้นคิดแต่เพียงว่าจะอยู่ในไทยเพียงชั่วคราวหรือตามวาระในสัญญา แต่เมื่ออยู่ไปกลับมีความรู้สึกว่าคุณสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของไทยได้ จึงตัดสินใจอยู่ในไทยนับแต่นั้นมา

กล่าวเฉพาะกรณีที่ตั้งงานกับหญิงไทยนับเป็นตัวอย่งที่น่าสนใจ เพราะการแต่งงานดังกล่าวมีผลต่อการตัดสินใจอยู่ในไทยค่อนข้างสูง ทั้งคู่ได้รู้จักกันเพราะฝ่ายหญิงเรียนภาษาจีนโดยฝ่ายชายเป็นผู้สอน และเมื่อรักกันแล้วก็แต่งงานกันหลังจากที่ฝ่ายหญิงจบการศึกษา อีกทั้งการแต่งงานก็ยังจัดขึ้นในไทย หลังจากนั้นฝ่ายชายจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่กับฝ่ายหญิงและอยู่กันเป็นครอบครัวจนมีลูกด้วยกัน กรณีเช่นนี้พบได้ไม่มากนัก แต่เป็นกรณีที่น่าสนใจตรงที่ว่า การแต่งงานกับหญิงไทยในด้านหนึ่งย่อมส่งผลให้ฝ่ายชายมีโอกาสกลับไปจีนน้อยลง ผิดกับชาวจีนอพยพอื่นๆ ที่มีได้แต่งงานกับชาวไทยที่มีอิสระในการตัดสินใจกลับไปยังจีนได้ง่ายกว่า และยังมีลูกด้วยกันด้วยแล้วอิสระที่ว่านั้นก็ลดน้อยลง

นักเรียน-นักศึกษา

การระบุนว่านักเรียนหรือนักศึกษาเป็นอีกอาชีพหนึ่งของชาวจีนอพยพใหม่ในที่นี้ย่อมแสดงว่า ผู้ที่มีอาชีพนี้ย่อมมาเรียนในไทยโดยไม่กลับจีน กรณีเช่นนี้พบจากการสัมภาษณ์สองตัวอย่าง แต่น่าเชื่อว่าคงมีอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้ก็เพราะสองตัวอย่างดังกล่าวมีเหตุผลที่น่าสนใจ โดยตัวอย่างหนึ่งให้ข้อมูลว่า การที่ตนได้มาเรียนในไทยก็เพราะมีญาติอยู่ในไทย และเข้ามาเรียนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาเรื่อยมาจนจบระดับปริญญาตรี ครั้นจบแล้ว

ก็มีได้กลับเงิน แต่อยู่กับญาติของตนจนทุกวันนี้ อีกตัวอย่างหนึ่งมาเรียนด้วยในระดับปริญญาตรีจนจบ แล้วจึงต่อระดับปริญญาโทพร้อมกับหางานทำโดยตั้งใจที่จะไม่กลับเงิน

จะเห็นได้ว่า ทั้งสองกรณีดังกล่าวมีเหตุผลที่มาเรียนในไทยแตกต่างกัน แต่เป็นเงินอพยพด้วยเหตุผลที่เหมือนกันคือ ต่างตั้งใจที่จะหางานทำในไทยและใช้ชีวิตอยู่ในไทย ส่วนที่ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีนี้น่าจะมีอยู่ไม่น้อยก็เพราะหากย้อนกลับที่อาชีพเพื่อนเรียนแล้วจะพบว่า นักเรียน (ที่ยังเยาว์วัย) จนต้องมีผู้ปกครองติดตามมาดูแลเป็นเพื่อนเรียนนั้น มีแนวโน้มที่จะเรียนระดับมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษาในไทยต่อไป ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยเหตุผลสองประการคือ ประการแรก ผู้ปกครองมีอาชีพถาวรอยู่ในไทยและเป็นชาวจีนอพยพใหม่พร้อมกันไป ประการที่สอง ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาในไทยถูกกว่าที่จีน ประการนี้เป็นที่รู้กันมานานแล้วว่า สาเหตุที่มีนักเรียนหรือนักศึกษาจีนมาที่ไทยจำนวนมาก (โดยส่วนใหญ่ไม่ได้มีความประสงค์ที่จะอยู่ในไทย คือเรียนจบแล้วก็กลับจีน) ในแต่ละปีก็เพราะค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าที่จีน อีกทั้งมีไม่น้อยที่มีค่านิยมว่า เมื่อมาเรียนในไทยแล้ว ก็ไม่ต่างกับได้ศึกษาต่อต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากกรณีมหาวิทยาลัยเกริกซึ่งเป็นเอกชนได้ขยายกิจการให้แก่ักลงทุนจีนเมื่อ ค.ศ.2019 หลังจากนั้นนักลงทุนผู้่นสามารถนำศึกษาจีนเข้ามาเรียนยังมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้นับพันคนต่อปี⁷⁵ เป็นต้น

อาชีพของชาวจีนอพยพใหม่ในไทยจากที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นว่า อาชีพเหล่านั้นมีพัฒนาการในตัวของมันเอง พัฒนาการนี้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ภายในทั้งของจีนและไทย ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อจีนเปิดประเทศมากขึ้นในทศวรรษ 1990 ชาวจีนก็จะเข้ามายังไทย (หรือประเทศอื่นๆ) มากขึ้น หรือเมื่อความต้องการรู้ภาษาจีนของชาวไทยมีมากขึ้น ก็จะมีชาวจีนที่สอนภาษาจีนเข้ามาไทยมากขึ้น แต่ที่ดูจะสำคัญเหนืออื่นใดก็คือ การที่ไทยได้บรรลุข้อตกลงการค้าเสรีกับจีนในทศวรรษ 2000 โดยข้อตกลงนี้ทำให้การค้าการลงทุนระหว่างไทยกับจีนมีขอบเขตที่กว้างขึ้น และส่วนหนึ่งก็คือการเปิดโอกาสให้ชาวจีนได้เข้ามาในไทยมากขึ้นและง่ายขึ้น ชาวจีนเหล่านี้เป็นผู้นำพาเอาภาคเศรษฐกิจรูปแบบต่างๆ เข้ามาจนเห็นได้ถึงความหลากหลาย บางรูปแบบจัดอยู่ในข่ายของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากการเข้ามาของร้านอาหารจีน อาหารจีนเหล่านี้มีโชอาหารที่ชาวไทยเคยสัมผัสมาแต่เดิมที่ทั้งหมดเป็นอาหารจากจีนตอนใต้ หากแต่เป็นอาหารจีนจากทั่วทุกภาคของจีน การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้อาหารจีนในไทยมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น ดังร้านอาหารจีนแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ที่นำเข้าแป้งที่ผลิตจากเมืองซีอัน (มณฑลส่านซี) เป็นการเฉพาะ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของอาหารประเภทเส้นของตนเอาไว้ เป็นต้น ที่ควรกล่าวด้วยก็คือว่า อาชีพจากที่กล่าวมานี้มีเพียงรายเดียวที่มี

⁷⁵ ผู้วิจัยรับทราบเรื่องนี้เพราะเป็นอาจารย์พิเศษในมหาวิทยาลัยแห่งนี้

อาชีพอิสระเป็นนักตกแต่งภายใน ซึ่งแตกต่างไปจากอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิง เป็นไปได้ว่าอาชีพในลักษณะนี้อาจมีมากขึ้นในอนาคต

ชีวิต ความคิด และความหวัง

ชาวจีนอพยพใหม่ในไทยนอกจากจะมีเหตุจูงใจในการอพยพ การปรับตัว และการมีอาชีพดังผู้อพยพชาติอื่นๆ แล้วก็ยังมีความรู้สึกนึกคิดต่อภาวะแวดล้อมใหม่ของพื้นที่ปลายทางอีกด้วย ความรู้สึกนึกคิดนี้คงมีทั้งที่เหมือนและต่างจากผู้อพยพชาติอื่นเป็นธรรมดา และอาจไปด้วยกันได้หรือไม่ได้กับกฎกติกา ระเบียบ หรือกฎหมายของพื้นที่ปลายทางเช่นกัน กล่าวเฉพาะชาวจีนอพยพที่เข้ามาในไทยโดยแบ่งเป็นสองช่วงด้วยแล้ว (คือช่วงหลังเปิดประเทศไม่นานกับช่วงที่เปิดอย่างเต็มที่) ความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนสองกลุ่มสองช่วงนี้ก็ย่อมมีความแตกต่างกันในรายละเอียด การศึกษาในที่นี้จึงแยกอธิบายความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนเหล่านี้ออกเป็นประเด็นๆ ไป ดังนี้

เรื่องกินเรื่องใหญ่

สิ่งที่ผู้อพยพทุกชาติทุกภาษาต้องเผชิญเป็นครั้งแรกเมื่อไปถึงดินแดนปลายทางก็คือ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ในดินแดนปลายทาง แต่การปรับตัวของชาวจีนในดินแดนไทยที่สำคัญก็คือ อาหาร ซึ่งสำหรับชาวจีนอพยพแล้วประเด็นเรื่องอาหารมิได้อยู่ตรงการเข้าถึงอาหารหรือไม่อย่างไร หากแต่อยู่ตรงพื้นฐานวัฒนธรรมที่แตกต่างกันค่อนข้างมากระหว่างไทยกับจีน ประเด็นปัญหานี้มีอยู่สองประการด้วยกัน ประการแรก ชาวจีนเป็นชนชาติที่บริโภคอาหารค่อนข้างมากในแต่ละมื้อ ในขณะที่ชาวไทยมิได้บริโภคมากเท่าชาวจีน ประการต่อมา ลักษณะของอาหารไทยที่มีรสชาติจัดจ้านเป็นพื้นไม่เป็นที่คุ้นเคยของชาวจีน จนยากที่จะรับประทานอาหารได้โดยง่าย ความแตกต่างของวัฒนธรรมอาหารนี้ทำให้ชาวจีนให้ข้อมูลตรงกันว่า เป็นเพียงเรื่องเดียวที่ชาวจีนมีอาจปรับตัวให้เข้ากับอาหารไทยได้ ซึ่งหากเทียบกับเรื่องที่อยู่อาศัยแล้ว เรื่องหลังกลับไม่สู้เป็นปัญหามากนัก ที่สำคัญ ชาวจีนไม่ต้องเผชิญอากาศที่หนาวเย็นแบบที่ต้องเผชิญเป็นปกติในจีน ถึงแม้จะมีเสียงบ่นอยู่บ้างว่าอากาศเมืองไทยร้อน แต่ถึงที่สุดแล้วก็ไม่เป็นอุปสรรคหรือปัญหาในการปรับตัวเท่าเรื่องอาหาร

การที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการปรับตัวในเรื่องอาหารของชาวจีนนี้ก็เพราะว่า จีนเป็นชนชาติที่ให้ความสำคัญกับเรื่องอาหารจนเป็นที่กล่าวขานกันว่า สำหรับชาวจีนแล้ว “เรื่องกินเรื่องใหญ่” แต่การให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ของชาวจีนก็มีประเด็นที่ฟังแยกอธิบายด้วยว่า การที่ชาวจีนบริโภคอาหารปริมาณ

ค่อนข้างมากนั้นเป็นเพราะภูมิอากาศในจีนค่อนข้างหนาว ทำให้ร่างกายต้องการความอบอุ่นจากอาหารค่อนข้างมาก โดยเฉพาะความอบอุ่นที่มีปฏิสัมพันธ์กับการทำงานที่ต้องใช้พลังงาน แต่การบริโภคอาหารในปริมาณมากนี้ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะในการทำอาหารของชาวจีน ที่อาหารจีนได้รับการยกย่องว่ามีรสชาติเป็นเลิศชาติหนึ่งของโลก ที่ต้องแยกอธิบายเช่นนี้ก็เพราะว่า การบริโภคอาหารในปริมาณมากไม่จำเป็นจะต้องเป็นอาหารเลิศรสเสมอไป เพราะอาหารในชีวิตประจำวันของชาวจีนมักเป็นอาหารพื้นๆ ที่มีได้พิสดารหรือปรุงอย่างประณีตดูอาหารชั้นเลิศในภัตตาคาร ส่วนการบริโภคอาหารเลิศรสนั้นย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสพิเศษต่างๆ ซึ่งแน่นอนว่า การบริโภคอาจจะมีปริมาณมากกว่าปกติ (ซึ่งมากอยู่แล้ว) ก็ได้

จากเหตุที่ยากจะปรับตัวให้เข้ากับอาหารไทยดังกล่าว ชาวจีนในไทยจึงจำต้องเลือกซื้ออาหารจีนเท่าที่มีมารับประทานหรือไม่ก็ปรุงอาหารด้วยตนเอง ซึ่งทั้งสองทางเลือกนี้ล้วนมีข้อจำกัดในเรื่องวัตถุดิบที่ใช้ประกอบหรือปรุงอาหารทั้งสิ้น เพราะมีวัตถุดิบบางชนิดที่ไทยไม่มี หรือมีคุณสมบัติไม่เหมือนกับที่จีนมี ด้วยเหตุนี้ การปรับตัวในเรื่องอาหารจึงเป็นเรื่องที่โดดเด่นที่สุดของชาวจีนอพยพในไทย ซึ่งหากปรับตัวได้จริงคงใช้เวลายาวนานไม่น้อย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พบกรณีหนึ่งที่น่าสนใจไม่น้อยคือ เมื่อกว่า 20 ปีก่อน ขณะที่ผู้วิจัยกำลังเข้าแถวเพื่อตักอาหารกลางวันในงานสัมมนางานหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า ชายหนุ่มจีนที่อยู่ข้างหน้าผู้วิจัยตักอาหารใส่ภาชนะของตนในปริมาณที่น้อย (หรืออีกนัยหนึ่งเท่ากับที่คนไทยตัก) ผิดกับชาวจีนรายอื่นที่อยู่ในงานเดียวกัน จึงถามไปว่า เหตุใดจึงรับประทานน้อย ชาวจีนผู้นี้ตอบว่า ตนอยู่เมืองไทยนานนับสิบปีแล้ว จนปรับตัวเข้ากับสภาพอากาศของไทยที่เป็นเมืองร้อนได้เป็นปกติ จากนั้นก็พบว่า อากาศที่ร้อนทำให้ไม่อาจรับประทานอาหารในปริมาณมากดังที่เคยรับในจีนได้อีกต่อไป (โดยใช้คำจีนที่แปลได้ว่า กินไม่ลง หรือ ซือปู้เซียะ) คำตอบนี้ทำให้เห็นว่า ชาวจีนผู้นี้ได้ปรับตัวในเรื่องปริมาณอาหารจนเท่ากับปริมาณที่คนไทยรับประทานเป็นปกติ แต่กว่าจะปรับตัวหรือรู้ตัวก็ใช้เวลานานหลายปี จากกรณีนี้ทำให้มีความเป็นไปได้ว่า กล่าวเฉพาะปริมาณอาหารแล้วชาวจีนที่อยู่ในไทยปัจจุบันอาจปรับตัวได้เมื่อถึงเวลาหนึ่ง แต่ในแง่ของรสชาติอาหารแล้วคงยากที่จะปรับตัวให้รับประทานอาหารไทยได้

บ้านเมืองและภูมิอากาศ

กล่าวในแง่เหตุจูงใจแล้ว ชาวจีนที่ตั้งใจอยู่ในไทยอาจแบ่งได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่เห็นช่องทางหรือโอกาสในทางธุรกิจ การค้า หรือการลงทุน อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่นิยมชมชอบเมืองไทยในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพบ้านเมือง วัฒนธรรม อธิปไตยของคนไทย ภูมิอากาศ หรือภูมิประเทศ เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดในสองกลุ่มนี้ก็ตาม เมื่อตัดสินใจมาอยู่ในไทยแล้วต่างต้องยอมรับสภาพบ้านเมืองหรือ

ภูมิอากาศของไทยในที่สุด การยอมรับเช่นนี้จึงมาพร้อมกับการปรับตัว ซึ่งก็คงปรับตัวได้ในบางเรื่องและไม่ได้ในบางเรื่อง ในกรณีที่ปรับตัวไม่ได้นั้นไม่เกี่ยวกับเรื่องอาหารดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ เพราะเป็นเรื่องที่ชาวจีนยังมีทางออกด้วยการทำอาหารจีนรับประทานเอง แต่เป็นเรื่องที่มีอยู่แต่เดิมและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ (เช่น ภูมิอากาศ) ชาวจีนจำต้องยอมรับสถานเดียวไม่ว่าจะชอบหรือไม่ก็ตาม

กล่าวในแง่สภาพบ้านเมืองแล้วไทยมีความแตกต่างไปจากจีนในหลายเรื่อง ซึ่งหากเป็นอดีตเมื่อราว 20-30 ปีก่อนไทยจะเจริญกว่าจีน แต่ปัจจุบันจีนมีความเจริญกว่าไทย เหตุตั้งนั้น ชาวจีนที่เข้ามายังไทยในอดีตจึงไม่สู้จะมีปัญหามากเท่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาในชั้นหลัง เช่น ชาวจีนที่เข้ามาในชั้นหลังบางคนบางกลุ่มจะไม่สບอารมณ์กับเทคโนโลยีการสื่อสารของไทย ที่ไม่สะดวกรวดเร็วหรือทันสมัยเท่าจีน แต่ถ้าเป็นเรื่องของกฎระเบียบหรือกฎหมายแล้ว ชาวจีนย่อมต้องปรับตัวให้เข้ากับของไทยให้ได้ ที่เห็นได้ชัดง่าย ๆ เรื่องหนึ่งคือกฎจราจรที่ไทยขับรถชิดซ้าย แต่จีนขับรถชิดขวา ซึ่งไม่ว่าจะอย่างไรชาวจีนจำต้องปรับตัวให้คุ้นเคยกับการขับรถชิดซ้ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นต้น แต่ความจริงก็คือว่า เรื่องบ้านเมืองนี้ยังมีอะไรที่มากกว่ากฎระเบียบหรือกฎหมาย อย่างเช่นบ้านเรือนที่พักอาศัย ถนนร่นแควม วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม ฯลฯ ที่ต่างไปจากจีนเช่นกัน แต่โดยมากแล้วชาวจีนจะปรับตัวจนอยู่ในสังคมไทยได้ด้วยดี

ส่วนในเรื่องของภูมิอากาศนั้นชาวจีนยอมรับว่ามีปัญหาเฉพาะฤดูร้อน ซึ่งในไทยจะมีอุณหภูมิที่สูงและยาวนานกว่าจีน ยิ่งเวลาที่มีปัญหาหมอกควัน (ภาคเหนือ) ด้วยแล้วจะมีปัญหาไม่ต่างกับคนไทยเช่นกัน พ้นไปจากอากาศที่ร้อนในฤดูร้อนแล้วชาวจีนส่วนใหญ่จะปรับตัวได้ดีกับฤดูอื่น จะดีมากหรือน้อยอย่างไรนั้น ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับว่าชาวจีนแต่ละคนมีภูมิลำเนาเดิมในจีนอยู่ที่ใด แล้วอยู่ที่ภาคใดในไทย หากภูมิลำเนาเดิมอยู่ทางภาคเหนือของจีนอย่างปักกิ่งหรือซันตง อันเป็นภาคที่มีฝนน้อยมาก และอาศัยอยู่ทางภาคใต้ของไทย ชาวจีนกลุ่มนี้จ้ะรู้สึกแปลกที่ได้เห็นฝนตกหนักและยาวนานประมาณครึ่งปีในภาคใต้ เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวจีนโดยส่วนใหญ่จะรู้สึกว่าคุณภาพมลพิษทางอากาศของไทยมีน้อยกว่าจีน เพราะตามเมืองใหญ่ของจีนมักมีค่ามลพิษสูงกว่าปกตินับสิบหรือนับร้อยเท่า มีชาวจีนหลายคนที่ทำให้เหตุผลว่าที่มาอยู่ในไทยเพราะปัญหามลพิษในจีน ชาวจีนกลุ่มนี้จึงเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ของจีน และด้วยเหตุแห่งมลพิษนี้เอง ที่ทำให้ชาวจีนในกลุ่มนี้บางคนซื้อที่พักอาศัยอยู่ในไทยอย่างถาวร

บ้านพักชายคา

สังคมจีนในปัจจุบันที่มีความแตกต่างจากสังคมอื่นในเรื่องหนึ่งคือ ที่พักอาศัย ซึ่งในจีนนั้นไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไรต่างสามารถเป็นเจ้าของที่พัก (ซึ่งรวมถึงที่ดิน) ได้สูงสุดไม่เกิน 99 ปี ต่ำสุดไม่เกิน 70 ปี หลังจาก

นั่นจะตกเป็นของรัฐ นโยบายนี้ตั้งอยู่บนฐานคิดลัทธิสังคมนิยมและยากที่จะเปลี่ยนแปลง เหตุผลประการหนึ่งคือ เป็นเพราะประชากรจีนมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนกระทบต่อความมั่นคงทางที่พักอาศัย จากเหตุนี้ชาวจีนโดยทั่วไปจึงไม่มีความมั่นคงทางจิตใจในเรื่องที่พักอาศัย ด้วยต่อให้เป็นมหาเศรษฐีที่สามารถมีที่พักอาศัยหรูหราระดับคฤหาสน์ แต่ทุกคนก็พำนักอยู่ด้วยสำนึกตลอดว่าสามารถอยู่ได้ไม่เกิน 99 ปี ที่สำคัญคือ มีชาวจีนไม่น้อยเข้าใจว่าสังคมอื่นต่างก็เป็นเช่นเดียวกับจีน ส่วนชาวจีนที่รู้ว่าสังคมอื่นมิได้เป็นแบบจีนก็ยอมหาทางเป็นเจ้าของที่พักอาศัยให้ได้ และหากหาได้ก็จะเกิดความมั่นคงทางจิตใจในเรื่องที่พักอาศัยขึ้นทันที อันเป็นความรู้สึกที่ประมาณค่ามิได้

ไทยก็เหมือนกับอีกหลายสังคมที่บุคคลสามารถเป็นเจ้าของที่พักอาศัยหรือที่ดินได้ แต่ก็แบ่งการเป็นเจ้าของออกเป็นหลายประเภทเช่นกัน เช่น ถ้าเป็นห้องชุด (condominium) ผู้ซื้อทุกคนจะเป็นเจ้าของร่วม และมีความรับผิดชอบร่วมกันในทางกฎหมาย และชาวต่างชาติมีสิทธิ์ซื้อได้ไม่เกินร้อยละ 49 ของจำนวนห้องพักทั้งหมด ในขณะที่หากเป็นบ้านเดี่ยวหรือบ้านแถวในเมือง (town house) ชาวต่างชาติมีโอกาสเป็นเจ้าของได้ เว้นเสียแต่ว่าจะได้สัญชาติไทย

ในกรณีห้องชุดนั้นพบว่า ได้มีชาวจีนเข้ามาซื้อห้องชุดในไทยอย่างต่อเนื่อง แต่กรณีนี้มีข้อมูลที่น่าสนใจเช่นกัน ข้อมูลนี้ได้รับจากอดีตลูกศิษย์ของผู้วิจัย ซึ่งหลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้วก็ได้เข้าทำงานในสถาบันการเงินของจีนในกรุงเทพฯ ด้วยงานนี้ทำให้ครั้งหนึ่งเธอถูกส่งไปปฏิบัติงานที่เชียงใหม่ ที่นั่นทำให้เธอได้รู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่สังกัดสถาบันการเงินเดียวกันจนเป็นที่คุ้นเคยกัน จนคราวหนึ่งที่มีโอกาสสนทนากับเพื่อนชาวจีนกลุ่มนี้ในเรื่องการซื้อห้องชุดในไทย ว่าผู้ซื้อสามารถเป็นเจ้าของได้ตลอดไป ปรากฏว่าเพื่อนชาวจีนต่างไม่เชื่อ และเชื่อว่าสามารถเป็นเจ้าของได้ 99 ปีเหมือนในจีน จนเธอต้องให้เพื่อนชาวจีนที่ทำงานในเมืองไทยยืนยัน ทุกคนจึงเชื่อด้วยความประหลาดใจ หลังจากนั้นไม่นาน เพื่อนชาวจีนของเธอต่างพากันเดินทางมาซื้อห้องชุดในไทย

ส่วนกรณีบ้านเดี่ยวหรือบ้านแถวพบว่า ชาวจีนที่เป็นเจ้าของแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ได้เป็นเจ้าของเพราะแต่งงานกับหญิงไทย กรณีเช่นนี้มีบางรายซื้อที่ดินโดยผ่านภรรยาชาวไทยด้วย แต่ก็มีหลายรายที่ซื้อโดยจ้างหญิงไทยแต่งงานโดยมิได้อยู่ด้วยกันฉันทามีภรรยา แล้วใช้หญิงไทยเป็นผู้ซื้อบ้านหรือที่ดิน การว่าจ้างหญิงไทยแต่งงานนี้มีสนนราคาอยู่ที่ 30,000 ถึง 50,000 บาท ทั้งนี้เป็นตัวเลขที่เกิดในจังหวัด

นครนายก⁷⁶ แต่ก็มีชาวจีนบางคนที่ให้ชาวไทยเป็นผู้ซื้อแทนโดยไม่ต้องว่าจ้าง กรณีนี้จะเกิดขึ้นบนฐานของความสนิทสนมกันจนไว้นื้อเชื่อใจกัน อีกกลุ่มหนึ่ง ได้เป็นเจ้าของเพราะได้สัญชาติไทย ซึ่งถือเป็นกรณีที่มีน้อยมาก โดยกลุ่มนี้รวมถึงชาวจีนอพยพรุ่นแรกๆ ที่อยู่ในไทยมานานจนมีครอบครัวและมีลูก ครั้นเมื่อลูกโตเป็นผู้ใหญ่ก็ให้ลูกเป็นผู้ซื้อแทน

กล่าวเฉพาะกรณีที่ชาวจีนซื้อโดยผ่านตัวแทน (nominee) ชาวไทยดังกล่าวแล้ว ถึงแม้จะเห็นได้ถึง ความไม่เหมาะสมหรือความไม่ชอบมาพากลก็จริง แต่ในขณะเดียวกันก็เห็นปมของความเสี่ยงปรากฏอยู่ด้วยเช่นกัน นั่นคือ การที่ตัวแทนชาวไทยเป็นเจ้าของบ้าน (หรือที่ดิน) ในทางนิตินัยนั้นทำให้คิดได้ต่อไปว่า หากชาวจีนที่เป็นเจ้าของในทางพฤตินัยเสียชีวิตไปในวันหนึ่ง บ้านเหล่านี้จะถูกจัดการอย่างไรระหว่างทายาทของชาวจีนกับเจ้าของในทางนิตินัยที่เป็นชาวไทย สิ่งที่เห็นได้ชัดในกรณีนี้ก็คือ แม้การเป็นตัวแทนจะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้องในทางจริยธรรมก็จริง แต่ก็เป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงที่จะมีปัญหาการถือครองเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัยนี้มีประเด็นที่ควรกล่าวด้วยว่า หลายปีที่ผ่านมามีเศรษฐีจีนจำนวนไม่น้อยที่หาซื้อที่พักอาศัยในสหรัฐอเมริกาและยุโรป จนรัฐบาลจีนวิตกกังวลว่ากรณีนี้จะสะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำในจีน ว่าในขณะที่ชาวจีนส่วนใหญ่ของประเทศไม่มีกำลังพอที่จะซื้อได้ แต่ชาวจีนกลุ่มหนึ่งกลับมีโอกาสและมีกำลังที่จะเสวยสุขอยู่ต่างแดน เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำนี้ ทางรัฐบาลจีนจึงได้ออกกฎหมายอนุญาตให้ชาวจีนโอนเงินออกนอกประเทศได้ปีละไม่เกิน 50,000 เหรียญสหรัฐฯ ต่อคน การแก้ปัญหาเช่นนี้เป็นที่รู้กันว่าไม่ได้ผล เพราะถึงที่สุดแล้วชาวจีนกลุ่มนี้ก็ใช้วิธีโอนเงินผ่านตัวแทน (nominee) ที่ไว้วางใจได้เป็นทางออก⁷⁷ อันเป็นวิธีง่ายๆ ที่ไม่ว่าใครก็คิดได้ไม่เว้นแม้แต่รัฐบาลจีนเอง วิธีที่ว่าจึงให้คำตอบได้ว่า กฎหมายดังกล่าวแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้หรือไม่

ปฏิสัมพันธ์กับสังคมไทยและคนไทย

⁷⁶ จากคำบอกเล่าของคุณอวี๋ไห่ซิวหรือ “คุณแก้ว” อดีตนักวิจัยรับเชิญประจำศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนกันยายน 2556 ถึงเดือนสิงหาคม 2557 (หนึ่งปี) โดยคุณแก้วได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่ที่จังหวัดนครนายก

⁷⁷ ข้อมูลนี้ได้จากการสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเรื่องชาวจีนอพยพใหม่ระหว่างนักวิจัยของศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ กับ ดร.กงเฮ่าฉวิน รองศาสตราจารย์ประจำสถาบันชาติพันธุ์วิทยาและมานุษยวิทยาสากล (Institute of Global Ethnology and Anthropology, IGEA) จากมหาวิทยาลัยชนชาติแห่งประเทศจีน (Minzu University of China, MUC) เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2561 ณ ห้องประชุมสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ

จีนกับไทยมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่หากเปรียบเทียบจีนก่อนและหลัง ค.ศ.1949 แล้วก็มีประเด็นที่พึงพิจารณาอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ จีนก่อน ค.ศ.1949 เป็นจีนที่มีได้ปฏิเสธหลักคำสอนทางศาสนาและหลักคิดเชิงปรัชญาอันเป็นภูมิปัญญาของจีนเอง เช่น ลัทธิขงจื้อหรือลัทธิเต๋า ในแง่นี้ทำให้จีนกับไทยมีจุดร่วมในทางวัฒนธรรม เพราะไทยเป็นสังคมที่มีศาสนาเป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิต อีกทั้งหลักคิดทางคุณธรรมและจริยธรรมของลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ก็มีได้แตกต่างจากหลักคิดทางศาสนามากนัก ชาวไทยกับชาวจีนจึงอยู่ร่วมกันมาได้ตั้งแต่อดีต แต่จีนหลัง ค.ศ.1949 เป็นจีนที่ปฏิเสธศาสนาและหลักคิดอื่นใดที่มีใช้ลัทธิคอมมิวนิสต์ บางช่วงการปฏิเสธนั้นก็เต็มไปด้วยความรุนแรง ชาวจีนจึงจำต้องละทิ้งศาสนาและหลักคิดลัทธิขงจื้อหรือลัทธิเต๋า และยังผลให้ชาวจีนโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ได้เป็นศาสนิกชน หรือชาวจีนที่ยึดถือหลักคิดเดิมในการดำเนินชีวิต เหตุดังนั้น ชาวจีนหลัง ค.ศ.1949 จึงมีวัฒนธรรมที่ต่างไปจากชาวจีนก่อน ค.ศ.1949 และในขณะที่ชาวจีนก่อน ค.ศ.1949 หรืออีกนัยหนึ่งคือชาวจีนโพ้นทะเลเลมิ้จุดร่วมกับชาวไทยในทางวัฒนธรรม ชาวจีนหลัง ค.ศ.1949 ที่เข้ามายังไทยหลังจีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1979 จึงไม่มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมกับชาวไทย ดังนั้น การมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่ต่างกันย่อมส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ที่ชาวจีนมีกับสังคมไทยและชาวไทย

ชาวจีนอพยพแทบทุกคนให้ข้อมูลตรงกันว่า ตนไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมไทยเลยแม้จะอยู่ในไทยมาหลายปีแล้วก็ตาม ชาวจีนเหล่านี้จึงไม่เคยเข้าร่วมในพิธีกรรมหรือประเพณีไทย และในส่วนตัวที่เข้าร่วมมักเป็นกิจกรรมมากกว่าพิธีกรรม เช่น การสาดน้ำในเทศกาลสงกรานต์ที่ชาวจีนบางคนเข้าร่วมด้วยรู้สึกสนุก มากกว่าที่จะเข้าใจสาระของเทศกาล กล่าวเฉพาะการเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาก็ดี พิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ก็ดี หรือพิธีกรรมในประเพณีไทย (เช่นพิธีกรรมในงานแต่งงาน) ก็ดี กลับมีกรณีหนึ่งที่น่าสนใจคือ กรณีที่ชาวจีนที่มีอาชีพเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยแต่งงานกับหญิงไทย โดยฝ่ายหญิงเคยเป็นลูกศิษย์และเรียนจบปริญญาตรีเอกภาษาจีน ฝ่ายหญิงจึงสามารถสื่อสารภาษาจีนได้ ชาวจีนผู้เป็นสามีให้ข้อมูลว่า แม้จะแต่งงานมาหลายปีแล้วก็ตาม แต่ตนก็ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา (พุทธ) ที่ครอบครัวภรรยา นับถืออยู่ได้ ถึงแม้ตนจะไม่เคยปฏิเสธและเปิดใจเข้าร่วมแทบทุกครั้งก็ตาม จนชั้นหลังต่อมาจึงเข้าร่วมน้อยลงหรือหากเข้าร่วมแต่จะนั่งสงบ โดยครอบครัวภรรยาให้ความเข้าใจเป็นอย่างดี

แต่ความจริงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมดังกล่าวมิได้มีอยู่เฉพาะในทางศาสนาหรือประเพณีเท่านั้น หากยังปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันอีกด้วย อีกทั้งยังมีรายละเอียดมากมาย บางเรื่องก็มีความละเอียดอ่อน ซึ่งบางเรื่องผู้เป็นสามีก็ไม่เข้าใจ ดังครั้งหนึ่งตนพูดขึ้นมาลอยๆ ว่า ภรรยาของตนเป็นคนผิวดำ ผลคือ คำพูดนี้ทำให้ภรรยาโกรธ และที่โกรธก็เพราะหญิงไทยโดยทั่วไปมีค่านิยมที่จะมีผิวขาว การกล่าวว่ามีผิวสีดำจึงดูเหมือนตำหนิผิวของภรรยา ข้าคนที่กล่าวยังเป็นสามีอีกด้วย ฝ่ายสามีกล่าวว่า ตนไม่เข้าใจว่าทำไมต้องโกรธ เพราะตนพูดไป

โดยมิได้มีความรังเกียจในสีผิวของภรรยาแต่อย่างไร ซึ่งหากรังเกียจตนก็คงไม่แต่งงานด้วยอย่างแน่นอน ตัวอย่างทำนองนี้เกิดขึ้นเสมอ แต่มิได้ขยายเป็นเรื่องใหญ่โตจนถึงขั้นที่ทำให้ทั้งสองต้องแตกหัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะภรรยาตระหนักดีว่าสามีเป็นชาวจีนที่วัฒนธรรมต่างกับตน

กรณีข้างต้นถือเป็นตัวอย่างที่เกิดขึ้นเฉพาะกับชาวจีนที่แต่งงานกับชาวไทย ซึ่งมีอยู่ไม่กี่กรณีที่งานศึกษานี้ประสบพบเจอ โดยที่ส่วนใหญ่แล้วมิได้มีฐานะเช่นนั้น เหตุตั้งนั้น ชาวจีนส่วนใหญ่จึงมิได้นำตนเข้าร่วมกับวัฒนธรรมไทยโดยตรง ได้แต่เฝ้าดูหรือสัมผัสอย่างมีระยะห่าง แต่แม้เพียงแค่นี้ต่างพากันยอมรับว่ายากที่จะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยได้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับว่า หลังจากใช้เวลาอยู่ในไทยนานนับปี ชาวจีนต่างก็พบว่า โดยทั่วไปแล้วชาวไทยมีอัธยาศัยไมตรีและมีน้ำใจ บ่อยครั้งที่ชาวจีนจะได้รับความเอื้อเฟื้อในเรื่องต่างๆ จากนิสัยเช่นนั้น และต่างก็สรุปตรงกันว่า ที่ชาวไทยเป็นเช่นนั้นส่วนหนึ่งมาจากการกล่อมเกลาศาสนา อันเป็นเรื่องที่ชาวจีนไม่เคยได้สัมผัส และเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นเยี่ยงอย่าง

นอกจากนี้ ในแง่ชีวิตความเป็นอยู่ก็มีความแตกต่างกันในหมู่ชาวจีนและชาวไทย แรกที่ชาวจีนเข้ามายังไทยแล้วมีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทย ชาวจีนพบว่า ชาวไทยมิได้กระตือรือร้นกับงานที่ทำเท่าชาวจีน และออกจะเฉื่อยชาจนดูเป็นคนเกียจคร้าน ผิดกับชาวจีนที่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอโดยเฉพาะเรื่องงานที่รับผิดชอบ ความตื่นตัวเช่นนี้ติดตัวชาวจีนมาแต่อดีต เพราะจีนมีภูมิประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยอย่างยิ่ง อีกทั้งยังเป็นดินแดนที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติอยู่บ่อยครั้ง การดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดจึงทำให้ชาวจีนต้องตื่นตัวจนกลายเป็นชนชาติที่มีความขยันขันแข็ง ส่วนไทยซึ่งมีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์อยู่มาก ทำให้ชาวไทยมีชีวิตที่ไม่ต้องดิ้นรนมากเท่าชาวจีน จนทำให้ดูเหมือนใช้ชีวิตให้ผ่านไปวันๆ โดยไม่คิดถึงชีวิตในวันข้างหน้า

จากความแตกต่างดังกล่าว ชาวจีนมีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยในสองกรณีด้วยกัน กรณีแรก เป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงด้วยการทำงานร่วมกับชาวไทย หรือมีชาวไทยเป็นแรงงาน ลูกจ้าง หรือพนักงาน ในกรณีที่ชาวจีนเป็นผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการ ในกรณีนี้ชาวจีนเห็นว่าชาวไทยยังขยันขันแข็งน้อยกว่าชาวจีน และมีอยู่กรณีหนึ่งที่พบว่า พอเลิกงานในตอนเย็น แรงงานหรือลูกจ้างชาวไทยมักจะตั้งวงดื่มสุรากัน ครั้นรุ่งขึ้นจะมีบางคนที่เมาค้างจนทำงานได้ไม่เต็มที่ ขณะที่ในยามปกติก็มักจะเกียจงาน จากเหตุนี้ ชาวจีนในฐานะนายจ้างจึงจำต้องว่าจ้างชาวจีนด้วยตนเอง ชาวจีนที่ถูกลูกจ้างจึงเห็นว่าจ้างกลุ่มนี้เองที่เป็นแรงงานเข้มข้นอยู่ในไทย

กรณีต่อมา เป็นปฏิสัมพันธ์โดยอ้อมผ่านการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งมีบางครั้งที่มีกิจธุระทำให้ต้องติดต่อกันและมีทั้งที่สัมพันธ์กันฉับคนรู้จักกลายเป็นเพื่อนบ้าน กรณีนี้ชาวจีนเห็นคล้ายกับกรณีแรกตรงที่ว่าชาวไทยใช้ชีวิตประจำวันไปเรื่อยๆ หากเป็นการงานก็ไม่กระตือรือร้นเท่าชาวจีน อีกทั้งไม่ได้มีความรู้สึกที่

จะต้องแข่งขันกับใคร ผิดกับชาวจีนที่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอในการทำงาน หากอยู่ที่จีนด้วยแล้วก็จะถูกกระตุ้นให้รู้สึกว่าจะต้องแข่งขันในการทำงานกับคนรอบข้าง ชาวจีนมองชาวไทยด้วยความรู้สึกเช่นนี้ตั้งแต่แรกที่เข้ามาในไทย และรู้สึกว่ายากที่จะเข้ากันได้โดยเฉพาะเวลาที่มีกิจกรรมที่ต้องติดต่อกันให้ยาวนาน ชาวจีนรายหนึ่งถึงกับกล่าวว่า ตนแทบทนรอไม่ไหวกับความไม่กระตือรือร้นของชาวไทย แต่ครั้นเวลาผ่านไปนานนับปีหลังจากที่ชาวจีนปรับตัวเข้ากับสังคมรอบข้างได้แล้ว ชาวจีนจำนวนไม่น้อยเริ่มที่จะเปลี่ยนความรู้สึกที่มีต่อชาวไทย คือเปลี่ยนมาตั้งคำถามกับตนเองว่า ทำไมตนต้องรู้สึกตื่นตัวหรือขยันอยู่เสมอ ทั้งๆ ที่ตนก็ไม่ได้อยู่ที่จีนที่ต้องแข่งขันกับคนรอบข้าง ความรู้สึกนี้เป็นความรู้สึกที่กดดันจนเสียสุขภาพจิตโดยใช้เหตุ ผลคือ มีชาวจีนจำนวนไม่น้อยที่คิดว่าการใช้ชีวิตของชาวไทยเป็นการใช้ชีวิตตามความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ หากใช้เพราะชาวไทยเกียจคร้านไม่ และแน่นอนว่า ความอุดมสมบูรณ์ของไทยก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยเป็นเช่นนั้น เมื่อความรู้สึกเปลี่ยนไป ชาวจีนในกลุ่มนี้ก็เริ่มคุ้นชินและเริ่มใช้ชีวิตแบบชาวไทย และกล่าวสรุปว่า เป็นชีวิตที่ดีอย่างที่ไม่เคยรู้สึกมาก่อน

ควรกล่าวด้วยว่า การที่ชาวจีนส่วนหนึ่งเปลี่ยนการใช้ชีวิตของตนดังกล่าวนี้ มิได้หมายความว่าเปลี่ยนวัฒนธรรมของตนไปด้วย วัฒนธรรมจีนที่เคยเป็นอยู่อย่างไรก็ยังคงเป็นอยู่ต่อไป ไม่ว่าจะในเรื่องอาหาร การกิน การอยู่อาศัย การเสพความบันเทิง การพบปะสังสรรค์ในหมู่ชาวจีนด้วยกัน ฯลฯ ยังคงอิงอยู่กับวัฒนธรรมจีนเช่นเดิม แต่หากจะมีวัฒนธรรมไทยอันใดที่ชาวจีนรับมาด้วยแล้ว สิ่งนั้นก็น่าจะเป็นอธยาศัยไมตรี และความมีน้ำใจของชาวไทย อันเป็นเรื่องที่ชาวจีนเห็นว่าเป็นผลจากอิทธิพลทางศาสนาโดยตรง ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวจีนชื่นชมและทำให้ชาวจีน (ซึ่งโดยมากไม่นับถือศาสนาใด) เริ่มเห็นความสำคัญของศาสนา

ปลายทางที่ไผ่ฝืน

ไม่มีชาวจีนอพยพคนใดหรือชาติใดที่ไม่มีความไผ่ฝืน และความไผ่ฝืนที่มีนั้นก็แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มแต่ละคน แต่โดยรวมแล้วมักไผ่ฝืนถึงชีวิตที่ดีกว่าทั้งสิ้น ชาวจีนอพยพก็มีความไผ่ฝืนเป็นของตนเองเช่นกัน แต่จะมีที่ต่างไปจากผู้อพยพชาติอื่นก็ตรงที่ว่า ความไผ่ฝืนของชาวจีนถูกแบ่งไปตามภูมิหลังฐานะและระยะเวลาที่อพยพเข้ามา อย่างหลังนี้หมายถึงกลุ่มที่เข้ามาหลังจากที่จีนเปิดประเทศหลังปี ค.ศ.1978 ได้ไม่นานกลุ่มหนึ่งกับกลุ่มที่เข้ามาในช่วงทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา อันเป็นช่วงที่เศรษฐกิจจีนกำลังเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

กล่าวคือ หากเป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาหลังจีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 ได้ไม่นาน จะเป็นชาวจีนที่มีฐานะไม่สู้ดีเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อเข้ามายังไทยแล้วมักทำงานเป็นแรงงานเข้มข้น ความไผ่ฝืนของชาวจีนกลุ่มนี้

จะมีแนวโน้มไปในทางที่จะทำให้ตนมีฐานะที่ดีขึ้น ซึ่งจากเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาได้เป็นที่ปรากฏว่า ชาวจีนกลุ่มนี้ทำได้สำเร็จเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าเป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาหลังจากเศรษฐกิจจีนดีขึ้นนับแต่ทศวรรษ 2000 ซึ่งเป็นชาวจีนที่มีฐานะปานกลางเป็นส่วนใหญ่แล้ว ความใฝ่ฝันของคนกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะให้หน้าทีการทำงานหรือธุรกิจของตนเจริญก้าวหน้าและมั่นคง เป็นต้น

แต่ความใฝ่ฝันที่กล่าวไปข้างต้นนี้ถือเป็นเรื่องธรรมดา เป็นความใฝ่ฝันพื้นฐานที่ผู้อพยพทุกคนพึงมีเป็นปกติ เหตุฉะนั้น ความใฝ่ฝันที่มากกว่าที่กล่าวมาต่างหากจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาค้นหา และจากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า ความใฝ่ฝันของชาวจีนมีความหลากหลาย มีทั้งที่เหมือนและต่างกัน มีทั้งที่เป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้

ความใฝ่ฝันที่สำคัญที่ชาวจีนอพยพแทบทุกคนปรารถนา ก็คือ สัญชาติไทย แต่ทุกคนก็รู้เช่นกันว่าไม่ใช่เรื่องง่าย ในบรรดาชาวจีนทั้งหมดที่งานศึกษานี้ได้สัมภาษณ์พบว่า มีเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่ได้สัญชาติไทย และที่ได้ก็เพราะมีสายสัมพันธ์กับบุคคลที่สามารถจะทำให้ได้ ซึ่งแน่นอนว่า การได้สัญชาติไทยมานี้ย่อมมีค่าใช้จ่ายที่สูง อย่างไรก็ตาม การที่ชาวจีนส่วนใหญ่ต้องการสัญชาติไทยก็เพราะนั่นเป็นหนทางแรกที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า แต่เนื่องจากเป็นหนทางที่ยากจะเข้ามา ชาวจีนจึงละที่จะไม่กล่าวถึงความใฝ่ฝันนี้ในทางที่มุ่งมั่น และหันไปกล่าวถึงความใฝ่ฝันในเรื่องอื่นๆ

ความใฝ่ฝันที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดก็คือ โอกาสทางธุรกิจที่พึงได้จากกฎหมายของไทย ที่ชาวจีนเห็นว่ามีธุรกิจหลายประเภทที่กฎหมายยังไม่เอื้ออำนวยต่อความต้องการของตน เหตุฉะนั้น ความใฝ่ฝันในเรื่องนี้จึงมีขึ้นกับชาวจีนที่มีฐานะปานกลางขึ้นไปที่มีทุนที่จะลงทุนในธุรกิจต่างๆ มิใช่ชาวจีนที่มีฐานะไม่สู้ดี และทำงานเป็นแรงงานเป็นหนทางแรกดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น (ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนฐานะของตนเป็นผู้ประกอบการรายย่อยหรือขนาดกลาง) ส่วนโอกาสที่พึงได้จากกฎหมายไทยนั้นหมายความว่า ยังมีกฎหมายที่จำกัดการลงทุนของชาวต่างชาติที่ห้ามลงทุนในธุรกิจบางประเภท หรือลงทุนได้ไม่เกินร้อยละ 49 ในบางประเภท เป็นต้น และชาวจีนกลุ่มนี้ต้องการให้ไทยยกเลิกข้อจำกัดนี้เพื่อที่ตนจะได้ลงทุนได้อย่างเต็มที่

เป็นที่ทราบกันดีว่า ข้อจำกัดดังกล่าวมิใช่มีแต่ประเทศไทยเท่านั้นที่มี แต่เป็นกฎหมายที่ประเทศต่างๆ ใช้กันทั่วไป โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ที่เป็นเช่นนี้เพื่อสงวนธุรกิจที่ไว้ให้กับประชาชนของประเทศนั้นๆ เนื่องจากเป็นธุรกิจที่มีช่องทางที่จะเจริญเติบโตได้ง่าย หากอนุญาตให้ชาวต่างชาติลงทุนได้แล้วอาจนำไปสู่การครอบงำทางเศรษฐกิจ หรือในบางกรณีอาจกระทบต่อความมั่นคงของชาติได้ (เช่นธุรกิจอสังหาริมทรัพย์) ด้วย

เหตุนี้ ข้อจำกัดนี้จึงเป็นอุปสรรคในการลงทุนของชาวจีนที่มีทุนหนาในระดับหนึ่ง และทำให้เกิดความปรารถนาที่จะให้ไทยยกเลิกข้อจำกัดนี้

แต่การยกเลิกข้อจำกัดดังกล่าวเป็นไปได้ยาก ชาวจีนบางคนจึงใช้วิธีให้ชาวไทยให้เป็นผู้ลงทุนแทน (nominee) โดยแลกกับการว่าจ้างชาวไทยรายนั้นให้มีตำแหน่งบริหารในธุรกิจนั้น โดยตั้งเงินเดือนเอาไว้สูง เป็นผลประโยชน์จูงใจ โชคร้ายก็คือว่า มีชาวไทยบางรายที่ทำเช่นนั้น ไม่ต่างกับที่หญิงไทยบางคนรับจ้างแต่งงานกับชาวจีน เพื่อที่ชาวจีนซึ่งเป็นสามีเทียมจะได้นำเงินมาซื้อที่ดินดังได้กล่าวไปแล้ว แต่โชคร้ายก็คือว่า ชาวไทยและชาวจีนที่ทำเช่นนี้ยังมีไม่มาก ถึงกระนั้น ประเด็นคำถามในที่นี้มีได้อยู่ที่โชคร้ายหรือโชคร้าย หากอยู่ที่ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิใช่เรื่องที่ดี และเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ควรเกิดขึ้นไม่ว่าจะในประเทศใดก็ตาม

ในขณะที่ชาวจีนที่รอคอยความหวังในเรื่องนี้นั้นให้เหตุผลว่า หากตนได้ลงทุนในธุรกิจเหล่านี้ได้อย่างเสรีแล้ว ตนก็จะมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจไทยดีขึ้น โดยเฉพาะกับการจ้างงานชาวไทย ตนจึงไม่เข้าใจว่า ในเมื่อตน (ชาวจีน) มาช่วยให้เศรษฐกิจไทยดีขึ้นเช่นนี้ ทำไม (รัฐบาล) ไทยจึงไม่ยกเลิกข้อจำกัดที่เวลานี้เสีย เหตุผลนี้ของชาวจีนมีทั้งที่โชคร้ายและโชคร้ายเช่นกัน โชคร้ายก็คือว่า เหตุผลดังกล่าวของชาวจีนไม่ต่างกับที่กรณีที่เกิดในลาว เมื่อชาวจีนถูกวิจารณ์ว่ากำลังครอบงำเศรษฐกิจลาว⁷⁸ เหตุผลที่ว่าเป็นเหมือนการโอตครวญด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจในทำนองทำดีแล้วไม่ได้ดี และแฝงไว้ด้วยน้ำเสียงลำเลิกบุญคุณอยู่หลายๆ ส่วนโชคร้ายก็คือว่า งานศึกษานี้พบชาวจีนที่คิดเห็นเช่นนี้เพียงไม่กี่ราย ส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมายไทย และเข้าใจด้วยว่าข้อจำกัดดังกล่าวมีขึ้นด้วยเหตุผลใด ชาวจีนกลุ่มนี้จึงมิได้เรียกร้องในเรื่องนี้อย่างจริงจัง คิดเพียงว่าถ้ายกเลิกได้ก็เป็นเรื่องที่ดี ถึงแม้มันจะเป็นไปได้ยากก็ตามที

ความไฝฝืนจากที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องที่ตั้งอยู่บนความเป็นจริงที่ชาวจีนอพยพได้สัมผัส และไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้หรือไม่ได้ก็ตาม ความไฝฝืนนั้นก็ยังมีเหตุผลอยู่ตัว ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะยังมีชาวจีนอยู่กรณีหนึ่งที่มีความไฝฝืนที่เกินจริง ซึ่งจะกล่าวอีกอย่างว่าเป็นความเพ้อฝันก็คงไม่ผิดนัก กรณีนี้เป็นความคิดหรือความหวังของหญิงจีนสองรายที่ใช้ชีวิตอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสองกล่าวว่า การที่เธอใช้ชีวิตอยู่ในไทยนั้น ในด้านหนึ่งได้นำเงินมาใช้ในเมืองไทยด้วย เหตุฉะนั้น ทางกรมไทยควรดูแลเธอในเรื่องสวัสดิการอื่นๆ เหมือนกับ

⁷⁸ ปัจจุบันเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่า จีนได้เข้าไปทำการค้าการลงทุนในลาวในแทบทุกธุรกิจ โดยได้รับอนุญาตจากทางการลาว จากเหตุนี้ ได้ทำให้เกิดชุมชนจีนในลาวขึ้นมาในหลายพื้นที่จนดูเป็นพื้นที่เฉพาะของชาวจีน จนกลายเป็น “นิคม” ของชาวจีนไป และเป็นที่มาของเสียงวิพากษ์วิจารณ์ และตามมาด้วยการให้เหตุผลดังกล่าวของชาวจีน

ที่ดูแลพลเมืองไทยด้วย แน่แน่นอนว่า สิ่งที่เราต้องการนั้นแม้แต่เพื่อนชาวจีนของเธอเองก็ไม่เห็นด้วย แต่ที่นำมาบอกเล่าในที่นี้ก็เพื่อจะบันทึกไว้ว่า มีชาวจีนที่คิดเช่นนี้อยู่จริง

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วความใฝ่ฝันมักเป็นเรื่องที่ยังไม่เกิดขึ้นจริง แต่บุคคลปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นจริง แต่สำหรับชาวจีนอพยพแล้วก่อนที่จะเข้ามาใช้ชีวิตในไทยนั้น ชาวจีนเหล่านี้มีความใฝ่ฝันมาตั้งแต่ต้นทางแล้ว นั่นคือ ใฝ่ฝันที่จะมีชีวิตที่ดีกว่า ดังนั้น หากกล่าวในแง่นี้ก็พบว่า ชาวจีนในกลุ่มที่เข้ามายังไทยหลังจีนเปิดประเทศได้ไม่นานได้บรรลุซึ่งความใฝ่ฝันของตนแล้ว เพราะแทบทุกคนต่างพบกับชีวิตที่มีกินมีใช้และมั่นคง มีชีวิตอยู่ท่ามกลางลูกหลานที่เติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาวที่มีการศึกษาสูง หรือมีหน้าที่การงานที่มั่นคง การบรรลุความใฝ่ฝันเช่นนี้ไม่ได้อยู่ในความคิดความเชื่อของชาวจีนเมื่อ 40-50 ปีก่อนแม้แต่น้อย

ที่นาศึกษาสำหรับชาวไทยก็คือว่า ชาวจีนเหล่านี้เลี้ยงดูลูกโดยที่ตนใช้ภาษาไทยไม่ได้เลยแม้แต่น้อย เมื่อลูกเข้าโรงเรียนผู้เป็นพ่อแม่จึงไม่อาจสอนการบ้านให้ลูก หรือให้คำแนะนำเรื่องการศึกษาแก่ลูกได้ แต่ลูกๆ ของชาวจีนเหล่านี้กลับสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีได้ด้วยดี และมีไม่น้อยที่จบจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ คงไม่มีการบรรลุความใฝ่ฝันใดที่จะดีเท่านี้อีกแล้วสำหรับผู้อพยพที่แสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในต่างแดน

ไม่เพียงเท่านั้น ในยามที่ชีวิตมีความมั่นคงแล้วนั้น ชาวจีนเหล่านี้ยังมีกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการในการพบปะสังสรรค์กับคนชาติเดียวกันและมีหลายรูปแบบ เช่น รับประทานอาหารเย็นด้วยกัน ร้องรำทำเพลง (คาราโอเกะ) ดื่มสุรา หรือสนทนาแลกเปลี่ยนกันในเรื่องทั่วไปและเรื่องธุรกิจ เป็นต้น กิจกรรมนี้ทำให้รู้ว่า ชาวจีนมีการรวมตัวกันหลวมๆ โดยมีจุดร่วมทางวัฒนธรรมเป็นหลัก มีชาวจีนกลุ่มหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า เวลาที่ตนได้ข่าวคราวเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างจีนกับเพื่อนบ้าน เช่น ปัญหาหมู่เกาะเตี้ยอีวี่หรือเซ็นกะกุกกับญี่ปุ่น หรือปัญหาทะเลจีนใต้กับมาเลเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ และเวียดนามนั้น ตนจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการแสดงความเห็นหรือเคลื่อนไหวใดๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอยู่ในดินแดนไทยที่ไทยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว อีกส่วนหนึ่งคิดว่าปล่อยให้ทางการจีนเป็นผู้แก้ปัญหาไปเองจะดีกว่า คำตอบนี้ทำให้เห็นว่า ชาวจีนกลุ่มนี้ไม่มีความรู้สึกชาตินิยมดังชาวจีนที่ยังอยู่ที่แผ่นดินใหญ่ กรณีนี้จึงชวนให้น่าประหลาดใจไม่น้อย เพราะผิดวิสัยชาวจีนที่มักขึ้นชื่อในเรื่องชาตินิยม และทำให้เห็นว่า ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะชาวจีนเหล่านี้ถือตนเป็นผู้อพยพที่ตัดใจจากแผ่นดินเกิดแล้วจริงๆ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ชีวิตที่ปลายทางของชาวจีนอพยพมีทั้งที่เหมือนและที่ต่างกับผู้อพยพชาติอื่นๆ ที่เหมือนก็คือ ต่างปรารถนาชีวิตที่ดีกว่าในประเทศปลายทาง คือดีกว่าเมื่อครั้งอยู่ที่ประเทศต้นทาง (จีน) ส่วนที่ต่างก็คือ หากกล่าวโดยภาพรวมแล้วชาวจีนมีพื้นฐานหลายอย่างที่ดีกว่าผู้อพยพชาติอื่น

ตรงที่ว่า ชาวจีนมิได้อพยพจากความขัดแย้งหรือสงครามภายในประเทศ ส่วนปัญหาความยากจนอาจเป็นเหตุผลหนึ่งก็จริง แต่ตอนที่เริ่มอพยพหลังจากเปิดประเทศใน ค.ศ.1978 ได้ไม่นานเพราะนโยบายดังกล่าวเปิดช่องทางส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะนโยบายดังกล่าวมีความหมายที่มากกว่าการเปิดช่องทางที่ว่า นั่นคือเป็นนโยบายที่เปิดรับเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากที่ต่างๆ ทั่วโลกมาพัฒนาประเทศ จนเศรษฐกิจเจริญเติบโตดังที่เห็นในทุกวันนี้

หลังจากที่ปรับตัวเข้ากับประเทศปลายทางได้แล้ว ชาวจีนก็ทำให้เห็นว่าตนยังมีข้อจำกัดในบางด้านดำรงอยู่ โดยเฉพาะพื้นฐานทางวัฒนธรรม ในแง่นี้ชาวจีนจึงไม่ต่างกับผู้อพยพชาติอื่น และด้วยเหตุนี้ ชาวจีนจึงมีความคิดต่อสังคมไทยและชาวไทยค่อนข้างเฉพาะ คือมีความเข้าใจวัฒนธรรมไทยมากขึ้นกว่าเมื่อครั้งอยู่ที่จีน แต่ก็มีอาจนำตนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยได้ ได้แต่รักษาระยะห่างเอาไว้ตามสมควร แต่ความต่างทางวัฒนธรรมนี้เป็นคนละเรื่องกับสิ่งที่ชาวจีนคาดหวัง ด้วยความคาดหวังเป็นเรื่องที่ตั้งอยู่บนฐานคิดทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ชีวิตที่ดีกว่าที่ชาวจีนคาดหวังจึงเป็นไปได้ในบางเรื่องที่มีข้อจำกัดทางกฎหมาย แต่บางเรื่องก็คาดหวังได้และทำได้สำเร็จ กล่าวโดยรวมแล้วชีวิต ความคิด และความหวังของชาวจีนแม้จะไม่สมบูรณ์เพราะตนเป็นผู้อพยพก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการมีชีวิตที่ต้องตื่นตัว และอยู่ท่ามกลางการแข่งขันกับคนรอบข้างขณะอยู่ที่จีนแล้ว ชาวจีนจึงรู้สึกว่าคุณชีวิตในไทยผ่อนคลายเป็นมากกว่าในจีน

พิจารณา พิเคราะห์ และพินิจ

ชาวจีนอพยพใหม่ถือเป็นการปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ 20 ช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดคลื่นการอพยพของผู้คนในหลายพื้นที่ทั่วโลก โดยที่ก่อนหน้านี้หลายศตวรรษก็เกิดมาตลอด แต่กล่าวเฉพาะผู้อพยพชาวจีนแล้ว การอพยพในช่วงดังกล่าวถือได้ว่าเป็นช่วงที่สงครามเย็นยังไม่สิ้นสุด แต่ก็ยังเป็นช่วงที่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญขึ้นในจีน นั่นคือ เป็นช่วงที่จีนได้ประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศในปลายเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 เพื่อแก้ปัญหาภายในของตนอย่างเป็นทางการ มิได้ใช้เพราะจีนสามารถพยากรณ์ได้ว่า สงครามเย็นจะยุติลงและโลกสังคมนิยมจะล่มสลายในอีกสิบปีข้างหน้า จนราวสี่ทศวรรษต่อมาเมื่อจีนประสบความสำเร็จในนโยบายดังกล่าว จีนจึงกลายเป็นประเทศสังคมนิยมที่ยังไม่ล่มสลาย ซึ่งดูไปแล้วเหมือนกับเป็นความบังเอิญที่จีนใช้นโยบายที่ว่าแล้วอยู่รอดมาได้ ที่สำคัญ นับแต่ที่จีนใช้นโยบายนั้นแล้วก็ให้ปรากฏด้วยว่า ชาวจีนได้อพยพออกนอกประเทศอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์นี้ปฏิเสธไม่ได้ว่านโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศเอื้ออำนวยให้เกิดการอพยพด้วย

ปรากฏการณ์ของชาวจีนอพยพใหม่จึงมีอาจแยกพิจารณาสถานการณ์ภายในและภายนอกจีนไปได้ และมีอาจแยกพิจารณาโดยละเอียดการอพยพโดยรวมในที่อื่นๆ ได้เช่นกัน หากไม่แล้วการคิดคำนึงถึงประเด็น ปัญหาชาวจีนอพยพใหม่จะไม่ครอบคลุมรอบด้าน ดังที่งานศึกษานี้จะได้พยายามนำเสนอต่อไปโดยลำดับที่ละ ประเด็น

ผู้อพยพกับเศรษฐกิจการเมืองโลก

องค์การสหประชาชาติได้ประเมินว่า มีผู้คนกว่าหนึ่งพันล้านคนหรือ 1 ใน 7 ของมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ใน ปัจจุบันกำลังอพยพย้ายถิ่นฐานภายในประเทศตัวเอง หรือข้ามพรมแดนไปยังประเทศอื่น ผู้คนนับล้านหนีตาย จากความรุนแรง ทั้งสงคราม การกดขี่บีฑา อาชญากรรม ปัญหาทางการเมือง และความยากจนขั้นแค้น มูลเหตุแห่งการอพยพของผู้คนจำนวนมากสาละสลวยใหม่ มีตั้งแต่การตลาดที่ผันไปสู่ระดับโลกอย่างเป็น ระบบ ส่งผลให้โครงข่ายธุรกิจท้องถิ่นที่เคยเลี้ยงดูผู้คนมาช้านานพังทลายลง สภาพอากาศกลายเป็นมลพิษ ไป จนถึงแรงปรารถนาอยากได้ใคร่มีของมนุษย์ที่กล้าแข็งมากขึ้นเพราะสื่อสังคมออนไลน์⁷⁹ การอพยพจากเหตุ ที่ว่านี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่มาหลายทศวรรษแล้ว โดยเฉพาะหลังสงครามเย็นยุติลงและโลกก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์

กล่าวเฉพาะการอพยพภายในประเทศหรือการอพยพจากชนบทสู่เมืองแล้วได้กวาดต้อนผู้คนราว 139 ล้านคนในอินเดีย และอีกราว 250 ล้านคนในจีน ในขณะที่บราซิล อินโดนีเซีย ไนจีเรีย เม็กซิโก และประเทศ อื่นๆ ล้วนมีแนวโน้มไปในทิศทางนี้ จนทำให้ทุกวันนี้ร้อยละ 75 ของมนุษย์อยู่ในระหว่างการย้ายถิ่นหรืออพยพ ภายในประเทศตนเอง ชนชั้นกลางรุ่นใหม่กำลังเกิดขึ้น ผู้ครองอำนาจทางการเมืองรุ่นเก่าและทายาทกำลัง สิ้นคลอน มหานครต่างๆ เติบโตอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยปัญหา ระบบความรู้อย่างเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ที่สั่งสมมานับพันปีถูกรื้อทิ้ง การแปรสภาพเป็นเมืองฉีกชนบเดิมๆ ว่าด้วยเพศสภาพและบรรทัดฐานทางศาสนา ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอลงจนควบคุมไม่ได้⁸⁰ ในขณะที่ธนาคารโลกประเมินว่า เมื่อถึง ค.ศ.2050 อาจมี ผู้คนกว่า 140 ล้านคนในภูมิภาคซัสสะฮาราของแอฟริกา เอเชียใต้ และลาตินอเมริกา ถูกผลักดันให้เคลื่อนย้าย ถิ่นฐานเพราะผลกระทบระดับหายนะจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ⁸¹ ข้อมูลเพียงสังเขปของย่อหน้านี้ บอกระยะหลายอย่างเกี่ยวกับผู้อพยพก็จริง แต่ในขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของผู้อพยพมีเงื่อนไข

⁷⁹ พอล ซาล์เวท, “ก้าวเดินไปกับผู้อพยพ,” *National Geographic* (ปีที่ 19, สิงหาคม 2562), หน้า 91.

⁸⁰ พอล ซาล์เวท, “ก้าวเดินไปกับผู้อพยพ,” *National Geographic*, หน้า 109.

⁸¹ พอล ซาล์เวท, “ก้าวเดินไปกับผู้อพยพ,” *National Geographic*, หน้า 94.

ปัจจัยที่รวมศูนย์อยู่ตรงการสะสมทุนของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และเป็นการรวมศูนย์ที่มีความสลับซับซ้อนในตัว
ของมันเองดังจะเห็นได้จากย่อหน้าถัดไป

ค.ศ.2013 องค์กรออกซ์แฟม (Oxfam)⁸² ได้แถลงข่าวต่อสื่อมวลชนว่า ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาความ
ไม่เท่าเทียมได้ขยายตัวอย่างน่าตระหนก ส่วนแบ่งของรายได้ประชาชาติในสหรัฐอเมริกาที่ไหลเข้าสู่กลุ่มคนรวย
สูงสุดร้อยละ 1 ได้เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 20 ตั้งแต่ ค.ศ.1980 โดยกลุ่มคนที่รวยที่สุดที่
มีอยู่ร้อยละ 0.01 ส่วนแบ่งจะเพิ่มเป็นสี่เท่าจนถึงระดับที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน ส่วนในระดับโลก คนรวยสูงสุด
ร้อยละ 1 (จำนวน 60 ล้านคน) โดยเฉพาะกลุ่มคนหยิบมือเดียวที่อยู่บนสุดที่มีอยู่ร้อยละ 0.01 (600,000 คน –
ทั่วโลกมีอภิมหาเศรษฐีประมาณ 1,200 คน) ช่วง 30 ปีที่ผ่านมาจึงคือช่วงเวลาของการกอบโกยอย่างบ้าคลั่ง
และมันไม่ได้จำกัดเฉพาะสหรัฐอเมริกาหรือกลุ่มประเทศที่ร่ำรวยเท่านั้น ในสหราชอาณาจักร ความไม่เท่า
เทียมพุ่งสูงจนถึงระดับเดียวกับยุคชาร์ลส์ ดิกเก้นส์⁸³ ส่วนในจีน คนรวยสูงสุดที่มีอยู่ร้อยละ 10 กอบโกย
รายได้ให้ครอบครัวของตัวเองเกือบร้อยละ 60 ของรายได้ประชาชาติ ความไม่เท่าเทียมของจีนตอนนี้อยู่ใน
ระดับใกล้เคียงกับแอฟริกาใต้ [ประเทศที่มีความไม่เท่าเทียมมากที่สุดในโลก ซึ่งรายได้-] มีความไม่เท่าเทียม
เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญยิ่งกว่าในช่วงปลายยุคแบ่งแยกสีผิว ยิ่งหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ค.ศ.2007-2009 เป็น
ต้นมาก็ยิ่งเลวร้ายลงเมื่ออภิมหาเศรษฐีที่รวยที่สุด 100 คน มีความมั่งคั่งเพิ่มขึ้นถึง 240 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ
ซึ่งมากพอที่จะขจัดความยากจนทั่วโลกได้ถึงสี่ครั้ง⁸⁴ ความไม่เท่าเทียมหรือความเหลื่อมล้ำดังกล่าวบอกให้รู้ว่า
หากโลกยังคงสภาพการณ์นี้ต่อไป มันไม่เพียงจะสร้างผู้อพยพให้เพิ่มมากขึ้นดังที่สหประชาชาติคาดการณ์ไว้
เท่านั้น หากยังจะเร่งให้โลกเข้าสู่วิกฤตที่หนักหน่วงมากขึ้นและล่มสลายเร็วขึ้นอีกด้วย

ข้อมูลข่าวสารจากสองย่อหน้าข้างต้นนี้ทำให้เห็นว่า การสะสมทุนของกลุ่มทุนขนาดใหญ่แยกไม่ออก
จากสาเหตุของการเกิดผู้อพยพ และแยกไม่ออกจากปัญหานานาประการ ไม่ว่าจะเป็นมลพิษในเมืองใหญ่ การ

⁸² ออกซ์แฟม (Oxfam) เป็นชื่อย่อของคณะกรรมการบรรเทาทุกข์ภิกขภัยแห่งออกซ์ฟอร์ด (Oxford Committee for Famine Relief) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ.1942 ที่ประเทศอังกฤษ ดูรายละเอียดขององค์การพัฒนาเอกชนแห่งนี้ได้ใน Available from: <https://en.wikipedia.org/wiki/Oxfam> (Accessed 23 November 2020).

⁸³ ชาร์ลส์ ดิกเก้นส์ (Charles John Huffam Dickens, ค.ศ.1812-1870) เป็นนักคิดนักเขียนชาวอังกฤษ ผลงานของเขามัก
สะท้อนปัญหาสังคมและความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ ผลงานวรรณกรรมของเขาเคยถูกสร้างเป็นหนังหลายเรื่อง และเรื่อง
หนึ่งที่ถูกนำมาสร้างมากกว่าหนึ่งครั้งคือ *Oliver Twist* (ค.ศ.1837) ดูรายละเอียดได้ใน Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Twist (Accessed 24 November 2020).

⁸⁴ Oxfam, “The Cost of Inequality: How Wealth and Income Extremes Hurt Us All,” *Oxfam Media Briefing*,
18 January 2013 อ้างถึงใน เดวิด ฮาร์วี, *ความขัดแย้งลึบเจ็ดประการกับจุดจบของระบบทุนนิยม*, ภัควดี วีระภาสพงษ์ แปล
(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2562), หน้า 257-258.

ขาดแคลนอาหาร การเสื่อมของดินเพื่อการเกษตร การตัดไม้ทำลายป่า ภัยธรรมชาติทั้งสี่อย่างอุทกภัย ทุพภิกขภัย วาตภัย และกัมภัย การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และสภาวะโลกร้อน ฯลฯ เหตุตั้งนั้น ปรากฏการณ์ ชาวจีนอพยพใหม่ก็ย่อมแยกไม่ออกจากการสะสมทุนของกลุ่มทุน และปัญหาความเหลื่อมล้ำดังที่เห็นใน ย่อหน้าข้างต้น แต่ในฐานะที่เป็นผู้อพยพแล้ว ชาวจีนได้สะท้อนให้เห็นว่า การอพยพของตนมีความแตกต่างไป จากการอพยพในที่อื่นๆ เช่นกัน และความแตกต่างนี้ย่อมทำให้ชาวจีนอพยพมีบทบาทเฉพาะของตน อันเป็น บทบาทที่ส่งผลกระทบต่อประเทศปลายทางที่ตนไปอาศัยอยู่ไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง

ชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศอื่นและไทย

การศึกษาเกี่ยวกับการอพยพของชาวจีนโดยบุคคลและองค์กรต่างๆ มีมาโดยตลอด โดยใน ค.ศ.2019 ได้มีรายงานชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึงชาวจีนอพยพซึ่งเป็นของทางการสหรัฐฯ รายงานนี้ได้รวบรวมข้อมูลและตัวเลข ชาวจีนอพยพจากที่ต่างๆ ซึ่งมีทั้งจากการศึกษาของบุคคลและองค์กรต่างๆ กล่าวเฉพาะกรณีหลังที่สำคัญก็คือ สหประชาชาติ องค์กรเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD) สภากิจการชุมชนโพ้นทะเล (เป็นหน่วยงานหนึ่งของไต้หวัน) ธนาคารโลก และบางกระทรวงที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลจีน รายงานนี้ได้รวบรวมและแยกแยะเปรียบเทียบให้เห็น ตัวเลขที่ต่างกันของแต่ละองค์กร พร้อมกับให้เหตุผลถึงความแตกต่างดังกล่าวว่าเพราะเหตุใดจึงแตกต่างกัน ถึงแม้ตัวเลขดังกล่าวจะต่างกันไม่มากก็ตาม จะมีก็แต่ของทางการไต้หวันที่แตกต่างกันกับรายงานทั้งหมด เพราะเป็นรายงานที่รวมตัวเลขชาวจีนโพ้นทะเลตั้งแต่ ค.ศ.1948 และรวมเอาตั้งแต่รุ่นที่ 1 กับรุ่นลูกหลาน เข้าไว้ด้วย ตัวเลขชาวจีนจึงสูงมาก นอกจากนี้ รายงานนี้ยังได้แยกเพศ อายุ วัฒนธรรม (ความคิดความเชื่อ ทางศาสนาหรือลัทธิ) อาชีพ สถานะทางการเงิน (รวมทั้งการส่งเงินกลับประเทศ) ตลอดจนการตั้งครอบครัว ของชาวจีนอพยพในที่ต่างๆ อีกด้วย โดยตัวเลขทั้งหมดนี้ยึดเอาเฉพาะชาวจีนที่มีถิ่นกำเนิดในจีนแผ่นดินใหญ่ แล้วไปใช้ชีวิตยังต่างแดน⁸⁵ หากจะมีที่น่าสังเกตอันใดในตัวเลขเหล่านี้แล้ว สิ่งที่น่าจะอยู่ตรงที่รายงานนี้ไม่มี ข้อมูลชาวจีนที่อยู่ในลาวและกัมพูชา ทั้งๆ ที่ราวสองทศวรรษที่ผ่านมา มีชาวจีนเข้าไปทำการค้าการลงทุนในทั้งสองประเทศนี้มากมาย เป็นไปได้หรือไม่ว่าชาวจีนในสองประเทศนี้มีได้อยู่ถาวร หรือเดินทางเข้าออกระหว่าง จีนกับสองประเทศนี้เป็นประจำ

⁸⁵ ดูรายละเอียดใน Daniel Goodkind, *The Chinese Diaspora: Historical Legacies and Contemporary Trends* (U.S.A.: U.S. Census Bureau, 2019), pp. 2-14.

อย่างไรก็ตาม หลังจากรวบรวมและแยกแยะตัวเลขชาวจีนอพยพดังกล่าวให้เห็นแล้ว รายงานนี้ก็สรุปจำนวนชาวจีนอพยพตั้งแต่ ค.ศ.1990 จนถึง ค.ศ.2017 อยู่ที่ 9,962,058 คนทั่วโลก โดยประเทศที่มีชาวจีนอพยพมากที่สุด ณ ค.ศ.2017 คือ สหรัฐฯ และฮ่องกง โดยมีเกือบสองล้านห้าแสนคน ซึ่งห่างจากอันดับสามคือ ญี่ปุ่น ที่มีชาวจีนอยู่ที่ 741,022 คน และที่น้อยที่สุดคือ บราซิล อยู่ที่ 23,769 คน ทั้งนี้เป็นการสำรวจจาก 25 ประเทศทั่วโลก โดยไทยมีชาวจีนอพยพอยู่ที่ 76,595 คน จัดเป็นอันดับที่ 16 สิ่งที่น่าสังเกตในเบื้องต้นก็คือ เมื่อดูจาก 25 ประเทศที่ชาวจีนอพยพไปอยู่แล้วจะพบว่า ส่วนใหญ่มักจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยในภูมิภาคที่พัฒนามากแล้ว (More developed regions) จะมี 5,537,168 คนหรือมากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนชาวจีนอพยพทั้งหมด ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (Least developed countries) มีเพียง 246,610 คน จากตัวเลขดังกล่าวรายงานนี้ได้ให้หมายเหตุไว้ว่า แม้จะใช้เกณฑ์เฉพาะชาวจีนที่ถือกำเนิดในจีนแล้วมาใช้ชีวิตยังต่างแดนก็ตาม แต่เมื่อแยกเป็นรายประเทศแล้วก็ยังพบว่า นิยามของชาวจีนอพยพยังผันแปรไปตามแต่ละประเทศ และตัวเลขของประเทศโดยส่วนใหญ่จะประมาณการจากชาวจีนที่เกิดในจีน (โดยไม่คำนึงถึงการได้รับการยอมรับให้เป็นพลเมืองของประเทศปลายทางนั้น) ส่วนประเทศที่เหลือจะประมาณการจากที่ชาวจีนอ้างว่าตนเป็นพลเมืองจีนและมีถิ่นพำนักอยู่ที่จีน ที่สำคัญ ตัวเลขเหล่านี้มาจากฝ่ายประชากรของกองกิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.2017 (United Nation, Department of Economic and Social Affairs. Population Division, 2017)⁸⁶

แต่ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ทางการไต่ห้วงก็จัดทำตัวเลขของตนขึ้นมาด้วยเช่นกัน โดยจัดทำตั้งแต่ปี ค.ศ. 1948 (หนึ่งปีก่อนที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนจะยึดอำนาจการปกครองจีนแผ่นดินใหญ่ จนรัฐบาลเดิมต้องย้ายสาธารณรัฐจีนมาที่ไต้หวันตั้งแต่ ค.ศ.1949 จนถึงปัจจุบัน) จนถึง ค.ศ.2016 ที่รายงานที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้ นำมาใช้อ้างอิง (ใน ค.ศ.2019) ทั้งนี้ตัวเลขของไต้หวันได้รวมชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นที่ 1 และบรรดาลูกหลานเข้าด้วยกัน ตัวเลขของไต้หวันจึงสูงมาก กล่าวคือ ตัวเลขรวมจนถึง ค.ศ.2016 มีชาวจีนอพยพประมาณ 44,623,000 คน และกล่าวเฉพาะตัวเลขที่อยู่ในไทยแล้ว ไต้หวันได้ให้ไว้เมื่อ ค.ศ.2014 ว่ามีอยู่ประมาณ 7,000,000 คน (ในขณะที่ตัวเลขทั่วโลกประมาณ 42,500,000 คน)⁸⁷ การที่ไต้หวันรวมเอาชาวจีนโพ้นทะเลและเชื้อสายเข้าด้วยกันนี้ทำให้เห็นว่า ไต้หวันใช้ความเป็นจีน (Chineseness) เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการรวบรวม เกณฑ์นี้ในด้านหนึ่งเท่ากับสะท้อนว่า ไต้หวันให้ความสำคัญกับความเป็นจีนค่อนข้างสูง และเนื่องจาก

⁸⁶ ดูรายละเอียดจากตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ที่ Daniel Goodkind, *The Chinese Diaspora: Historical Legacies and Contemporary Trends*, (ไม่ระบุเลขหน้า). นำมาอ้างในท้ายรายงานของตน

⁸⁷ ดูรายละเอียดจาก ตารางที่ 3 และตารางที่ 4 ที่ Daniel Goodkind, *The Chinese Diaspora: Historical Legacies and Contemporary Trends*, (ไม่ระบุเลขหน้า). นำมาอ้างในท้ายรายงานของตน

เกณฑ์นี้ถูกใช้ตั้งแต่ยุคสงครามเย็น ต่อกับยุคที่สาธารณรัฐจีนสูญเสียอำนาจในจีนแผ่นดินใหญ่ ความเป็นจีนจึงมีความสำคัญต่อรัฐบาลสาธารณรัฐจีนที่ไต้หวันเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสิ่งที่ไต้หวันนำมาใช้เพื่อหาแนวร่วมในการต่อสู้กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในแผ่นดินใหญ่ และชาวจีนที่กระจายอยู่ทั่วโลกนับเป็นพลังแนวร่วมที่สำคัญยิ่งถึงแม้ทุกวันนี้ความหวังของไต้หวันในอันที่จะยึดคืนจีนแผ่นดินใหญ่กลับมาจะริบหรี่เต็มทีแล้วก็ตาม

กล่าวสำหรับจีนแผ่นดินใหญ่ที่ซึ่งปัจจุบันนี้มีความมั่นคงมากพอแล้วนั้น จีนไม่ต้องพะว้าพะวงกับการหาความยอมรับดังไต้หวัน หลายปีมานี้จีนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่อง และเกี่ยวกับปัญหาผู้อพยพจีนมีความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (International Organization for Migration, IOM)⁸⁸ จากความร่วมมือดังกล่าวจีนและองค์กรนี้ได้ศึกษาพบว่า มีชาวจีนอพยพใหม่ประมาณสิบล้านคนทั่วโลก ซึ่งตรงกับตัวเลขของสหประชาชาติ และมีผู้อพยพชาวต่างชาติอยู่ในจีนประมาณหนึ่งล้านคน⁸⁹ จากตัวเลขที่ตรงกันนี้ย่อมมีความน่าเชื่อถืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ก็เป็นตัวเลขที่อาจมีข้อจำกัดในบางประการดังที่จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ถึงกระนั้นก็ตามที่ ตัวเลขของไต้หวันเฉพาะที่ให้ไว้กับไทยที่ประมาณ 7,000,000 คนก็น่าสนใจยิ่ง ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่เป็นตัวเลขที่ห่างไกลกันลิบลับกับตัวเลขที่สหประชาชาติได้ให้ไว้ที่ 76,595 คน (เป็นตัวเลขใน ค.ศ. 2017) ที่ว่าน่าสนใจก็เพราะได้ทำให้ตัวเลขของสหประชาชาติแคบลงมาที่ชาวจีนอพยพใหม่ โดยเฉพาะกับเกณฑ์ของสหประชาชาติที่ให้ความสำคัญกับถิ่นเกิดของชาวจีนเป็นสำคัญ ซึ่งก็คือมีถิ่นเกิดที่จีนแผ่นดินใหญ่จากเหตุนี้ เมื่อย้อนกลับไปดูตัวเลขของสหประชาชาติที่เริ่มที่ ค.ศ.1990 แล้วก็แบ่งเป็นช่วงๆ ไล่ห้าปีก่อนที่จะมาจบลงที่ ค.ศ.2017 จะพบว่า ตัวเลขของชาวจีนอพยพในไทยจะไล่เรียงตามลำดับ ดังนี้ ค.ศ. 1990 ประมาณ 58 คน ค.ศ.1995 ประมาณ 116 คน ค.ศ.2000 ประมาณ 200 คน ค.ศ.2005 ประมาณ 33,311 คน ค.ศ. 2010 ประมาณ 68,811 คน ค.ศ.2015 ประมาณ 74,411 คน และ ค.ศ.2017 ประมาณ 76,595 คน⁹⁰ ในเบื้องต้นตัวเลขเหล่านี้อาจชวนให้สงสัยได้ว่า เป็นตัวเลขของชาวจีนโพ้นทะเลหรือชาวจีนอพยพใหม่ เพราะมี

⁸⁸ องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานถือกำเนิดขึ้นเมื่อ ค.ศ.1951 โดยภารกิจเมื่อแรกก่อตั้งมีเป้าหมายอยู่ในพื้นที่ยุโรป องค์กรนี้มีการเปลี่ยนภารกิจและเปลี่ยนชื่อองค์กรไปตามกระแสปัญหาผู้อพยพอยู่เป็นระยะๆ จนมาเป็นชื่อปัจจุบันเมื่อ ค.ศ.1989 ปัจจุบันมีบุคลากรกระจายกันปฏิบัติภารกิจขององค์กรอยู่ตามประเทศต่างๆ มากกว่าร้อยประเทศ ดูรายละเอียดใน “IOM History,” Available from <https://www.iom.int/iom-history> (Accessed 30 November 2020).

⁸⁹ Available from: <https://www.iom.int/countries/china> (Accessed 30 November 2020).

⁹⁰ ดูตารางที่ 1 ที่ Daniel Goodkind, *The Chinese Diaspora: Historical Legacies and Contemporary Trends*, (ไม่ระบุเลขหน้า). นำมาอ้างอิงในท้ายรายงานของตน

ความเป็นไปได้ว่าจำนวนชาวจีน 58 คนเมื่อ ค.ศ.1990 นั้นอาจเป็นจีนโพ้นทะเลหรือจีนอพยพใหม่ก็ได้ เช่น เป็นไปได้ที่จะเป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่มีถิ่นเกิดอยู่ในจีนยังหลงเหลืออยู่ แต่อยู่ในวัยชราและเหลือน้อยแล้ว หรือ เป็นไปได้ที่จะเป็นชาวจีนอพยพใหม่ดังชาวจีนที่งานศึกษานี้ได้พบเพื่อสัมภาษณ์

แต่เมื่อพิจารณาตัวเลขที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับในแต่ละช่วงแล้วจะพบว่า ชาวจีนเหล่านี้น่าจะเป็นชาวจีนที่ เพิ่งเข้ามาใหม่และมีถิ่นเกิดอยู่ที่จีนแผ่นดินใหญ่ และตัวเลขที่แตกต่างกันอย่างมากจะบอกได้ดี โดยตัวเลขใน ค.ศ.2000 กับ ค.ศ.2005 ที่ก้าวกระโดดจากประมาณ 200 คนมาเป็น 33,311 คนนั้น ตัวเลขนี้เกิดในช่วงที่จีน เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (ค.ศ.2001) และส่งผลให้ชาวจีนหลั่งไหลกันออกนอกประเทศกันอย่าง มากมาย เพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าผ่านการทำงานหรือทำการค้าการลงทุน ซึ่งช่วงเวลานั้นชาวจีนมีฐานะที่ดีขึ้น แล้ว ดังที่งานศึกษานี้ได้กล่าวถึงประเด็นนี้เมื่อก่อนหน้านี้ แต่ถึงที่สุดแล้วตัวเลขนี้ก็ยังมีข้อจำกัด เพราะยังมีชาว จีนจำนวนไม่น้อยที่เข้ามาหลังจีนเปิดประเทศได้ไม่นานที่ไม่ยอมเปิดเผยตัว และเราก็มีอาจรู้ได้ว่า ตัวเลขที่ แท้จริงน่าที่จะประมาณเท่าไร เมื่อเป็นเช่นนี้ตัวเลขที่ศึกษาโดยองค์การระหว่างประเทศต่างๆ ในที่นี้ จึงเป็นตัว เลขที่จะใช้อ้างอิงโดยละเอียดไว้ในฐานที่เข้าใจถึงข้อจำกัดดังกล่าว

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะอย่างไรหรือด้วยเหตุผลกลใดก็ตาม ชาวจีนอพยพใหม่ได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของผู้อยู่อาศัยในสังคมโลกไปแล้ว บทบาทของชาวจีนอพยพใหม่ย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม พลเมือง เศรษฐกิจ การเมืองหรือการปกครอง และวัฒนธรรมของรัฐปลายทาง และมีกับสังคมโลกที่มีผู้อยู่อาศัย ชาติอื่นๆ ปรากฏอยู่ บทบาทของชาวจีนอพยพใหม่ในที่หนึ่งจึงอาจส่งผลกับชาวจีนอพยพในที่อื่นหนึ่ง ไม่ว่าจะ ทางตรงหรือทางอ้อม

ชาวจีนกับวัฒนธรรมพันทาง

ไทยเป็นสังคมหนึ่งที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งแต่อดีตกาลนานหลายร้อยปีก่อน และอาจกล่าวได้ว่ามี จำนวนมากในอันดับต้นๆ ของโลกและของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และใช้แต่ชาวจีนเท่านั้น แม้แต่ชาวต่างชาติ อื่นๆ ก็เข้ามายังไทยเช่นกัน เป็นอยู่แต่น้อยกว่าชาวจีนจนเทียบกันแทบไม่ได้ การที่ไทยเป็นพื้นที่ปลายทาง ของผู้อยู่อาศัยหลายชาติหลายภาษานั้น ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะไทยจัดเป็นรัฐนานาชาติ (cosmopolitan state)⁹¹ ไทยเป็นรัฐแบบนี้มาหลายร้อยปีแล้ว กล่าวเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์จะเห็นได้ว่า ชาวต่างชาติที่

⁹¹ คำว่า รัฐนานาชาติ (cosmopolitan state) นี้เป็นศัพท์ที่ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากศุภมิตร ปิติพัฒน์ รอง ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยท่านอธิบายว่า คำนี้ มาจากคำในศาสนาพุทธที่ว่า วิสสาสปรมา ญาตี หรือ วิสาสา ปรมา ญาตี อันหมายถึง ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อ

อพยพเข้ามายังไทยนั้น ชาวจีนจัดเป็นชาติที่เข้ามามากที่สุดในฐานะชาวจีนโพ้นทะเล และทำให้รู้ว่า รัฐใดจะเป็นรัฐนาวิสาสะได้ส่วนหนึ่งย่อมมาจากอุปนิสัยใจคอของคนในชาตินั้นด้วย นั่นคือ คนในชาติเป็นผู้มี อัยาศัยไมตรีที่ดีเป็นพื้นฐาน หาไม่แล้วก็คงวิสาสะกับชนชาติอื่นไม่ได้

แต่การปรากฏขึ้นของชาวจีนอพยพใหม่มีความแตกต่างกับชาวจีนโพ้นทะเลในเรื่องหนึ่งคือ ชาวจีนอพยพใหม่โดยส่วนใหญ่มีได้นับถือศาสนาหรือลัทธิใดๆ ในขณะที่ชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ และใช้ชีวิตตามกรอบของลัทธิขงจื้อ การที่ชาวจีนอพยพใหม่มีได้นับถือศาสนาในขณะที่ชาวไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธนั้น ในด้านหนึ่งย่อมทำให้ชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ของสองฝ่ายแตกต่างกันโดยพื้นฐาน ในแง่นี้ ย่อมหมายความว่า ชาวไทยมีจุดร่วมทางวัฒนธรรมกับชาวจีนโพ้นทะเลมากกว่าชาวจีนอพยพใหม่ แต่ก็เป็นที่ น่าสังเกตว่า ชาวไทยส่วนใหญ่จะไม่รู้ว่าชาวจีนมิได้เป็นศาสนิกชน แต่ที่อยู่ในสังคมไทยได้น่าจะเป็นเพราะ อัยาศัยไมตรีของชาวไทย

อย่างไรก็ตาม การที่ชาวจีนอพยพใหม่มิใช่ศาสนิกชน แต่อยู่ร่วมกับชาวไทยได้จึงเป็นเพราะไทยเป็นรัฐนาวิสาสะนั่นเอง กรณีนี้ชาวจีนที่งานศึกษานี้ได้สัมภาษณ์ต่างกล่าวตรงกันว่า ตนรู้สึกดีเมื่อชาวไทยแสดง อัยาศัยไมตรีกับตน และทำให้การดำรงชีวิตในไทยง่ายขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชาวไทย เพราะชาวจีนอพยพใหม่แทบทุกคนหากไม่ปลื้มตัวอยู่คนเดียวแล้ว ก็มักใช้เวลาว่างรวมกลุ่มพบปะสังสรรค์ในหมู่ชาวจีนด้วยกันเอง ซึ่งแตกต่างกับชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตที่มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมเดิมกับชาวไทย และทำให้สามารถมีกิจกรรมร่วมกันได้อย่างสนิทสนม ความแตกต่างนี้ทำให้เห็นว่า ชาวจีนอพยพใหม่มีวัฒนธรรมพันทาง คือเป็นวัฒนธรรมที่เข้ากับวัฒนธรรมไทยไม่ได้ แต่ก็มีใช้วัฒนธรรมจีน (เดิม) หรือวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมพันทางเป็นผลผลิตจากยุคสังคมนิยมอย่างแท้จริง อันเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิเสธศาสนาหรือลัทธิความเชื่ออื่นๆ ถึงแม้ในปัจจุบันจีนจะไม่ได้ห้ามนับถือศาสนาหรือลัทธิต่างๆ แล้วก็ตาม ส่วนการยกย่องวัฒนธรรมในอดีตดังที่เห็นในสังคมจีนปัจจุบันนั้นมุ่งที่จะสร้างความภาคภูมิใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ มากกว่าที่จะให้ชาวจีนหันกลับไปนับถือเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตดังในอดีต เนื่องจากแบบแผนการดำเนินชีวิตมีคำเรียกอีกคำว่า ริด ชาวจีนอพยพใหม่จึงไม่มีริดแบบเดิม แต่มีริดแบบใหม่ที่ตั้งอยู่บนวัฒนธรรมพันทาง

ถือว่า รัฐนั้นเป็นรัฐที่มีไมตรีกับชาวต่างชาติจนสามารถสนทนากันได้อย่างสนิทสนมดุจญาติมิตร และทำให้ชาวต่างชาติไปมาหาสู่กับรัฐนั้นกันมาก ผู้วิจัยจึงขอพระขอบคุณท่านอาจารย์มา ณ ที่นี้ด้วย

วัฒนธรรมพันทาง (hybrid culture) มิได้ปรากฏเฉพาะชาวจีนอพยพใหม่ในไทยหรือในประเทศอื่นเท่านั้น หากยังปรากฏแก่ชาวจีนที่แผ่นดินใหญ่เช่นกัน และสำหรับชาวจีนอพยพใหม่แล้ววัฒนธรรมพันทางจะปรากฏมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับ การปรับตัวของแต่ละคน และจะปรับตัวได้หรือไม่ได้ มากหรือน้อย ในด้านหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมปลายทางที่ชาวจีนอพยพใหม่ไปอาศัยอยู่ด้วย

ความรู้สึกรักนึกคิดกับพฤติกรรม

บนพื้นฐานของวัฒนธรรมพันทาง ได้ทำให้ชาวจีนอพยพใหม่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดเฉพาะตนที่แตกต่างไปจากชาวไทยหรือชาวต่างชาติอื่นๆ ความแตกต่างนี้อาจเป็นที่ยอมรับหรือไม่ก็ได้ หรือแม้แต่มีปฏิกิริยาตอบโต้ในบางกรณี ความรู้สึกนึกคิดที่ชาวจีนสะท้อนให้เห็นในด้านหนึ่งจึงเป็นประเด็นที่พึงกล่าวถึงเพื่อทำความเข้าใจ หากเข้าใจแล้วก็จะสามารถตั้งรับ ป้องกัน และอยู่ร่วมกันได้

แม้ชาวจีนอพยพไปยังประเทศต่างๆ เพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าก็จริง แต่ชาวจีนเหล่านี้ก็เลือกที่จะไปประเทศที่พัฒนาแล้วหรือมีความเจริญ มากกว่าที่จะไปในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือมีความเจริญน้อยกว่าจากเหตุนี้ ชาวจีนอพยพใหม่ในไทยจึงมีไม่มากเท่าประเทศที่พัฒนาแล้วหรือมีความเจริญ แต่ที่ไม่ต่างกันก็คือความรู้สึกนึกคิดบนพื้นฐานวัฒนธรรมพันทาง ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวกับการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในไทยจึงถูกสะท้อนผ่านพฤติกรรมต่างๆ พฤติกรรมที่เห็นได้เสมอก็คือ การพูดจาเสียงดัง การรับประทานอาหารในปริมาณมาก การไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ การแข่งคิว การถ่มน้ำลายหรือขับเสมหะรดพื้น กิริยามารยาทที่แข็งกระด้าง การใช้ห้องน้ำที่ไม่ถูกสุขลักษณะ การไม่เคารพสถานที่ การไม่ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมอื่น เป็นต้น ทั้งที่วัฒนธรรมเดิมของจีนหรืออีกนัยหนึ่งคือวัฒนธรรมขงจื้อนั้น ก็เสนอแนะในเรื่องเหล่านี้และชาวจีนในอดีตก็ถือปฏิบัติมากกว่าสองพันปีแล้ว และที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะวัฒนธรรมขงจื้อได้ถูกทำลายไปในยุคคอมมิวนิสต์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกนึกคิดที่ถูกแสดงผ่านพฤติกรรมต่างๆ ข้างต้นนั้น เป็นพฤติกรรมที่ชาวจีนก็ทำเป็นปกติในบ้านเมืองของตน มิใช่มาแสดงออกเฉพาะในต่างแดน ครั้นเมื่ออยู่ต่างแดนชาวจีนก็นำพฤติกรรมนั้นมาใช้ด้วยความเคยชิน จนบางกรณีก็เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันไปทั่วโลก ทั้งนี้ควรกล่าวด้วยว่า แม้ชาวจีนอพยพใหม่จะมีวัฒนธรรมพันทางก็ตาม แต่พอเวลาผ่านไป ชาวจีนก็สามารถปรับตัวจนลดทอนพฤติกรรมของวัฒนธรรมพันทางลงได้หลายเรื่อง จะยกเว้นก็แต่เรื่องการนับถือศาสนาเท่านั้นที่ชาวจีนส่วนใหญ่ไม่นับถือศาสนาใด แต่เรื่องที่ยกเว้นนี้ก็กลับเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง เพราะศาสนามีอิทธิพลต่อการกลมเกลียวให้บุคคลมีรீติในการดำเนินชีวิต เหตุตั้งนั้น วัฒนธรรมพันทางจึงยังคงอยู่กับชาวจีนโดยทั่วไป ปัจจุบันนี้แม้ทางการจีนจะมีได้

ห้ามการนับถือศาสนาแล้ว ทั้งยังยกย่องขงจื้อด้วยความภูมิใจอีกด้วย (จนมีการนำเอาชื่อของปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ท่านนี้มาตั้งเป็นชื่อองค์กรว่า *สมาพันธ์ขงจื้อ*) แต่ชาวจีนก็ยังคงวัฒนธรรมพันทางเอาไว้

เนื่องจากงานศึกษานี้ไม่อยู่ในวิสัยที่จะเข้าไปคลุกอยู่กับชาวจีนเพื่อสังเกตชีวิตประจำวัน ว่าชาวจีนได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยอย่างไรบ้าง ได้แต่สัมภาษณ์หรือสนทนาตามโอกาสหรือวาระเท่านั้น จึงรู้ว่าชาวจีนปรับตัวกันอย่างไร แต่ในที่นี้จะยกตัวอย่างหนึ่งมาบอกเล่าเพื่อให้เห็นถึงวิธีการปรับตัว แต่เป็นตัวอย่างของนักท่องเที่ยวจีน มิใช่ผู้อพยพชาวจีน กล่าวคือ ใน ค.ศ.2017 ขณะที่ผู้วิจัยกำลังรอกลับไทยอยู่ที่สนามบินนานาชาติปักกิ่งอยู่นั้นได้พบว่า ห่างไปไม่กี่เมตรจากที่ผู้วิจัยยืนอยู่นักท่องเที่ยวจีนกลุ่มหนึ่งกำลังฟังผู้นำเที่ยวบรรยายบางเรื่องอยู่ และเมื่อตั้งใจฟังจึงได้รู้ว่าผู้นำเที่ยวกำลังบรรยายว่า เมื่อไปถึงไทยแล้ว มีอะไรที่นักท่องเที่ยวจีนพึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติพร้อมให้เหตุผลประกอบ นอกจากนี้ ก็ยังเปรียบเทียบกับจีนด้วยว่าแตกต่างกันอย่างไร โดยตอนหนึ่งยังได้กล่าวถึงนิสัยและอัธยาศัยของชาวไทยอีกด้วย จากที่ฟังก็รู้สึกได้ว่า ผู้นำเที่ยวชาวจีนนี้รู้จักเมืองไทยและวัฒนธรรมไทยดีมาก และตลอดการบรรยายของเขานั้น ผู้วิจัยพบว่านักท่องเที่ยวจีนต่างตั้งใจฟังอย่างมาก หลายคนพยักหน้ารับทราบด้วยสีหน้าที่จริงจัง จากตัวอย่างนี้ทำให้เห็นว่าชาวจีนเองก็เปิดใจรับฟังและพร้อมที่จะปรับตัวเช่นกัน และคงด้วยเหตุนี้ที่ทำให้ในระยะหลังมานี้ชาวคราวพลัดกรรมที่ไม่ดีได้ลดน้อยลงจนแทบหายไป เช่นนี้แล้วชาวจีนอพยพใหม่ที่อยู่ในไทยมานานหลายปีก็ย่อมเปิดใจเรียนรู้ด้วยตนเองจนปรับตัวได้เช่นกัน

ทัศนคติต่องานและชีวิตในไทย

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ชาวจีนอพยพที่เข้ามายังไทยนั้น มีอยู่สองกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มที่เข้ามาหลังจีนเปิดประเทศใน ค.ศ.1979 ได้ไม่นาน กับกลุ่มที่เข้ามาหลังจากเศรษฐกิจจีนดีขึ้นนับแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา กลุ่มแรกจะเป็นกลุ่มที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนมากกว่ากลุ่มหลัง เพราะส่วนใหญ่เข้ามายังไทยขณะที่มีฐานะยากจน ในขณะที่กลุ่มหลังซึ่งมีฐานะดีกว่าจะมีความคิดหรือทัศนคติต่อการค้าเสรีค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่ากลุ่มแรก ความแตกต่างของภูมิหลังนี้ทำให้ชาวจีนสองกลุ่มมีทัศนคติในการใช้ชีวิตแตกต่างกันไปด้วย โดยเฉพาะทัศนคติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหน้าที่การงานที่ทั้งสองกลุ่มทำอยู่

แน่นอนว่า ทัศนคติที่ต่างกันนี้ส่วนหนึ่งย่อมมาจากประสบการณ์ชีวิตทั้งที่อยู่ในจีนและในไทย โดยกลุ่มแรกจะมีประสบการณ์ชีวิตในจีนในขณะที่จีนอยู่ในยุคสังคมนิยมที่เคร่งครัด และเคยได้ผ่านหรือแม้แต่มีสวนร่วมในเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ.1966-1976) มาก่อน ครั้นมาใช้ชีวิตในไทยก็เป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยยังไม่ดีเท่าปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นช่วงที่ไทยยังมีความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองภายใน และ

สงครามในประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็นอีกด้วย จากประสบการณ์ดังกล่าวยอมทำให้ชาวจีนกลุ่มนี้ไม่เพียงต้องต่อสู้ดิ้นรนในขณะที่อยู่ในไทยเท่านั้น หากยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดอันเนื่องมาจากความไม่สงบภายในไทยและเพื่อนบ้านพร้อมกันไปด้วย จากเหตุนี้ เมื่อชาวจีนกลุ่มนี้มีฐานะดีขึ้นแล้ว สิ่งที่ชาวจีนกลุ่มนี้ต้องการเพื่อเอิบฐานะของตนจึงไม่มีอะไรมากไปกว่าการได้สัญชาติไทย ที่อย่างไรเสียก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากจนมิได้แสดงออกมา ในขณะที่อีกจำนวนไม่น้อยของกลุ่มนี้ไม่ได้มีเรื่องนี้อยู่ในความคิดอีกเลย เมื่อตนมีครอบครัวและลูกที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีการศึกษาสูงแล้ว โดยให้ลูกซึ่งมีสัญชาติไทยเป็นผู้ใช้สิทธิ์ในการขยับขยายกิจการของตนต่อไป

กรณีเรื่องลูกของกลุ่มแรกจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อฐานะการเป็นผู้อพยพอย่างมาก เงื่อนไขที่ว่าก็คือประเทศที่ลูกพำนักอาศัยอยู่เป็นหลัก ที่ว่ามีความสำคัญก็เพราะว่า หากลูกพำนักอยู่ที่จีน ชาวจีนที่เป็นพ่อหรือแม่จะไม่ขยับขยายธุรกิจการงานของตนในไทยมากไปกว่าที่เป็นอยู่ และมีความตั้งใจว่าจะใช้ชีวิตบั้นปลายที่ประเทศจีน แต่หากลูกพำนักอยู่ในไทย ชาวจีนในส่วนนี้ก็จะให้ลูกขยับขยายธุรกิจของตนต่อไป และตนก็จะใช้ชีวิตในไทยไปตลอดจนกว่าชีวิตจะหาไม่ อนึ่ง กรณีที่ชาวจีนมีลูกพำนักอยู่ที่จีนนั้นมีสองลักษณะด้วยกัน คือมีลูกตั้งแต่ที่ตนยังอยู่ที่จีน ครั้นมาไทยก็ทิ้งลูกให้พ่อแม่หรือญาติพี่น้องของตนเป็นผู้เลี้ยงดู ส่วนตนก็ส่งเงินกลับไปจุนเจือครอบครัวทางจีนเป็นระยะ หรือไม่ก็กลับไปเยี่ยมลูกที่จีนเป็นระยะหรือไม่ก็ในช่วงเทศกาลต่างๆ ของจีน อีกลักษณะหนึ่งคือ มีลูกในเมืองไทย แต่ต้องการให้ลูกรักษาความเป็นจีนเอาไว้จึงส่งลูกกลับไปยังจีนเมื่อลูกโตขึ้นระดับหนึ่ง แล้วหลังจากนั้นก็กลับไปเยี่ยมลูกตั้งในลักษณะแรก กรณีเรื่องถิ่นพำนักของลูกจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดถิ่นที่อยู่ของชาวจีนอพยพไปด้วยในตัว ว่าลูกมีหลักแหล่งอยู่ถิ่นใดตนก็จะอยู่ถิ่นนั้น

ส่วนชาวจีนกลุ่มที่สองมีประสบการณ์ชีวิตในจีนที่แตกต่างจากกลุ่มแรกค่อนข้างมาก คือเป็นชาวจีนที่เกิดและเติบโตก่อนหรือหลังจีนเปิดประเทศไม่นาน ชาวจีนกลุ่มนี้จึงมิได้สัมผัสบรรยากาศทางสังคมและการเมืองในช่วงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม และพอเติบโตขึ้นในวัยเด็กถึงวัยผู้ใหญ่ สิ่งที่ชาวจีนกลุ่มนี้ได้สัมผัสก็คือการศึกษาที่เป็นไปตามมาตรฐานสากล เศรษฐกิจที่เสริมมากขึ้น และการเมืองที่ผู้นำมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่แน่นอน ไม่อยู่ในตำแหน่งจนสิ้นชีพดังก่อนหน้า อีกทั้งยังมีเสถียรภาพจนไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ครั้นถึงวัยทำงาน ชาวจีนกลุ่มนี้ก็ได้สัมผัสกับระบบการค้าเสรีที่รัฐบาลกำลังมุ่งหน้าไป จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวจีนกลุ่มนี้ไม่ได้มีชีวิตที่ดิ้นรนมากเท่ากลุ่มแรก แต่ก็มีผลทำให้ทัศนคติของชาวจีนกลุ่มนี้แตกต่างกับกลุ่มแรกไปด้วย

จากเหตุดังกล่าว เมื่อชาวจีนกลุ่มที่สองเข้ามายังไทย อาชีพของชาวจีนกลุ่มนี้จึงมิใช่แรงงานดังที่กลุ่มแรกเป็นโดยส่วนใหญ่ แต่เป็นผู้ประกอบการในธุรกิจขนาดเล็กหรือขนาดกลางที่มีความเข้าใจในกฎกติกาของการค้าเสรี ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่จะมีชาวจีนจำนวนไม่น้อยในกลุ่มนี้สามารถดำเนินธุรกิจของตนได้ด้วยดี ทั้งที่ไม่มีความรู้ภาษาไทย แต่ด้วยเหตุที่มีภูมิหลังเช่นนี้ ทักษะต่อหน้าที่การงานของชาวจีนกลุ่มนี้จึงค่อนข้างเสรี ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะไม่มีปัญหาในข้อกำหนดทางการค้าการลงทุนของไทยมากนัก จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เห็นว่า ไทยควรยกเลิกข้อกำหนดที่จำกัดสัดส่วนผู้ถือหุ้นในธุรกิจบางประเภท โดยให้ชาวต่างชาติสามารถเป็นผู้ลงทุนได้ร้อยละร้อย ชาวจีนกลุ่มนี้จึงมีความคิดการค้าเสรีที่สุดโต่ง หรือหลักคิดเสรีนิยมใหม่ที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก และจึงไม่แปลกที่ชาวจีนส่วนน้อยกลุ่มนี้จะให้เหตุผลว่า การลงทุนของตนเต็มร้อยละร้อยจะสร้างงานให้กับแรงงาน และช่วยเศรษฐกิจไทยให้ดีขึ้น อันเป็นเหตุผลที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เข้าใจ ว่าเหตุใดไทยหรือประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ต่างมีกฎหมายในลักษณะนี้เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อสงวนให้คนในชาติตนได้เป็นผู้ลงทุนหลัก ซึ่งแม้แต่เงินเองก็มีกฎหมายนี้ไม่ต่างกัน จากเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่จะทำให้ชาวจีนกลุ่มนี้ใช้วิธีว่าจ้างชาวไทยให้เป็นตัวแทน (nominee) ในการถือหุ้น หรือซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตร

นอกจากนี้ ในส่วนที่มีใช้การค้าการลงทุนแล้ว ก็ยังมีกรณีที่ชาวจีนกลุ่มนี้ให้ชาวไทยซื้อบ้านพร้อมที่ดินแทนตนอีกด้วย ทักษะต่อกรณีนี้ไม่เกี่ยวกับปัญหาที่กล่าวไปในย่อหน้าข้างต้น แต่เป็นปัญหาที่มาจากข้อกำหนดในการถือครองอสังหาริมทรัพย์ของทางการจีนเอง ที่จำกัดเอาไว้สูงสุดไม่เกิน 99 ปีทั่วทั้งประเทศ อย่างไรก็ตาม การใช้ตัวแทนถือครองหุ้น ที่ดิน หรือบ้านนี้ก็มีความเสี่ยงในตัวของมันเองเช่นกัน เพราะหากชาวไทยซึ่งเป็นตัวแทนคิดจะยึดเอาทุนหรือบ้านดังกล่าวมาเป็นของตนก็ย่อมได้ นั่นก็คือ อ้างในทางนิตินัยว่าเป็นของตน ซึ่งจะทำให้ชาวจีนที่ถือครองในทางพฤตินัยมีอาจโต้แย้งได้ ปัญหาที่เป็นความเสี่ยงนี้สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากความไว้นื้อเชื่อใจในตัวแทนชาวไทยแล้ว ชาวจีนกลุ่มนี้ก็ไม่มีหลักประกันใดๆ อีกเลย

ที่น่าประหลาดใจก็คือว่า ภายใต้ความเสี่ยงดังกล่าว ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากชาวไทยคนหนึ่งซึ่งเป็นตัวแทนในการซื้อบ้านให้กับชาวจีนหนึ่งรายว่า ตนได้รับการร้องขอจากชาวจีนหลายคนให้เป็นตัวแทนในเรื่องเดียวกันบ้าง โดยที่ทั้งสองฝ่ายไม่เคยรู้จักหรือแม้แต่พบกันมาก่อน ปัญหานี้ทำให้เห็นว่า ชาวจีนที่ได้ชาวไทยผู้นี้เป็นตัวแทนในการซื้อบ้านนั้น ได้บอกต่อไปยังชาวจีนที่ตนรู้จักว่าชาวไทยผู้นี้ไว้วางใจได้ จนทำให้ชาวจีนรายหลังๆ พร้อมทั้งจะเสี่ยงโดยที่ไม่เคยรู้จักกับชาวไทยผู้นี้มาก่อน ดังนั้น การที่ชาวจีนยอมเสี่ยงสูงขนาดนี้จึงไม่มีเหตุผลใดที่จะเข้าใจได้นอกเสียจากว่า เป็นเพราะชาวจีนขาดความมั่นคงทางด้านจิตใจในเรื่องที่פקอาศัย ซึ่งประเทศจีนให้ได้สูงสุดไม่เกิน 99 ปี ในขณะที่ไทยและชาติอื่นๆ ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องนี้ ความไว้วางใจตัวแทนชาวไทยด้วยเหตุผลที่อ่อนอย่างยิ่งจึงเกิดขึ้นจนเป็นความเสี่ยง และเป็นความเสี่ยงที่ชาวจีนยอมแลกเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่ง

สิ่งที่เรียกว่า “ความมั่นคงทางด้านจิตใจ” ในเรื่องที่พักอาศัย ซึ่งสำหรับชาวจีนแล้วถือเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในชีวิตที่มีอาจหาได้ในจีนปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมพันทางนับว่ามีส่วนไม่มากก็น้อยที่ทำให้ชาวจีนมีทักษะต่องานและชีวิตดังที่เห็น เพราะในวัฒนธรรมเดิม (ขงจื้อ) จะให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการดำเนินชีวิตเอาไว้เช่นกันว่า อะไรควรทำหรือไม่ควรทำเพราะเหตุใด แต่เนื่องจากวัฒนธรรมเดิมได้อ่อนพลังลงในความรู้สึกนึกคิดของชาวจีน ทักษะต่องานและชีวิตในเรื่อง “ตัวแทน” (nominee) จึงเกิดขึ้นโดยที่ชาวจีนที่คิดและทำในเรื่องนี้ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรแต่อย่างไร ซ้ำยังยอมเสี่ยงด้วยเหตุผลที่อ่อนด้อยเพื่อแลกกับบางสิ่งที่ดีที่มีอาจหาได้ในแผ่นดินเกิด เหตุฉะนั้น วัฒนธรรมพันทางที่ทำให้ชาวจีนมีความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ ส่วนหนึ่งจึงมาจากสถานการณ์และนโยบายภายในของจีนเองด้วยเช่นกัน

ข้อพิพาท

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชาวจีนอพยพใหม่ในไทยจากที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นว่า การคิดคำนึงใคร่ครวญปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนอพยพมีประเด็นที่เป็นทั้งเชิงบวกและเชิงลบ บางกรณีก็สามารถแยกเชิงบวกกับเชิงลบให้เห็นได้อย่างชัดเจน แต่บางกรณีดูเหมือนว่าเชิงบวกกับเชิงลบทับซ้อนกันอยู่ ในที่นี้จะนำเสนอข้อที่พิพาทพิจารณาเป็นภาพรวมโดยแยกเป็นประเด็น ดังนี้

ประการแรก การอพยพเข้ามายังไทยเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าของชาวจีนเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมถึงการไม่อาจหลีกเลี่ยงการอพยพเข้ามายังไทยของชนชาติอื่นที่มีใช้เงิน ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยเหตุที่ไทยมีนโยบายที่เปิดรับไม่ต่างกับอีกหลายประเทศ และเหตุผลที่เปิดรับมีทั้งเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและเพื่อมนุษยธรรม เหตุฉะนั้น ไม่ว่าจะอย่างไร ชาวจีนอพยพจะเป็นปรากฏการณ์ที่ไทยต้องเผชิญต่อไป トラบเท่าที่ยังไม่มีเหตุการณ์ใดที่จะทำให้ไทยเปลี่ยนนโยบายไปจากเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวไทยจึงพึงทำความเข้าใจชาวจีนอพยพเพื่อที่จะให้อยู่ร่วมกันได้ และเพื่อให้การอยู่ร่วมกันนี้มีปัญหาน้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้

ประการที่สอง กล่าวในแง่แรงงานแล้ว ชาวจีนอพยพเป็นแรงงานที่มีทักษะและยังเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานไทย จากการศึกษาในที่นี้พบว่า ยังมีแรงงานแฝงที่ผิดกฎหมายปรากฏอยู่ ซึ่งแน่นอนว่า การใช้มาตรการทางกฎหมายแก้ปัญหาที่ย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในอีกทางหนึ่งไทยเองก็ควรมีวิธีบริหารจัดการแรงงานเหล่านี้อย่างถูกต้อง ดังที่มีกับแรงงานไร้ทักษะจากประเทศเพื่อนบ้าน เพราะหากมีการบริหารจัดการที่ดีและถูกต้องแล้ว ไทยจะเป็นฝ่ายที่ได้ประโยชน์ ส่วนแรงงานจีนก็ได้ประโยชน์ในเรื่องของค่าแรงและ

สวัสดิการที่เป็นธรรม อย่างไรก็ตาม การแสวงหาแนวทางการบริหารจัดการนี้จะดียิ่งขึ้นหากร่วมหารือกับภาคเอกชน เพราะเป็นภาคที่เข้าถึงหรือต้องการแรงงานที่มีทักษะ อีกทั้งยังเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง หากขาดความร่วมมือกับภาคเอกชนแล้วก็ยากที่จะสร้างระบบการบริหารจัดการที่ดีได้

ประการที่สาม การเข้ามาทำการค้าการลงทุนในไทยของชาวจีนมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการเข้ามาตามกฎกติกาการค้าเสรีและกฎหมายไทย แต่ด้วยเหตุที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นจึงทำให้เกิดภาพว่า ชาวจีนกำลังเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจไทย ปัญหานี้มีที่มาจากเหตุสองประการ ประการแรก เป็นเพราะชาวจีนเข้ามาเป็นจำนวนมากกว่าชาติอื่นๆ ภาพที่ว่าจึงเกิดขึ้น ประการต่อมา เป็นเพราะชาวจีนเป็นชนชาติที่มีความสามารถและทักษะในทางธุรกิจการค้า อีกทั้งทุนก็มากกว่า ชาวจีนจึงเข้ามาซื้อกิจการจากชาวไทยหรือไม่ก็ลงทุนโดยตรงได้ง่ายกว่าชาวไทย ภาพที่ว่าจึงเกิดขึ้น แต่ภาพที่เกิดขึ้นนี้เป็นภาพที่ไทยไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าจะมีจำนวนมากเช่นนี้ อีกทั้งการเข้ามาก็ยังเป็นไปตามกฎหมาย จึงเป็นการยากที่จะห้าม ถึงกระนั้น ไทยก็ควรหาแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อมิให้ภาพการครอบงำที่แท้จริงเกิดขึ้นจริง โดยแนวทางการแก้ปัญหานี้จะต้องไม่นำไปสู่ข้อกล่าวหาที่ว่าไทยกีดกันทางการค้าเช่นกัน ปัญหานี้จึงมีความละเอียดอ่อน เพราะเป็นปัญหาที่มีปมทางความรู้สึกเข้ามารวมอยู่ด้วย

ประการที่สี่ กรณีที่ชาวจีนให้ชาวไทยเป็นตัวแทน (nominee) ในการถือหุ้น และซื้อที่ดินหรือบ้านพักอาศัยอย่างผิดกฎหมายนั้น ในเบื้องต้นพึงยอมรับก่อนว่า หากชาวไทยไม่ร่วมมือด้วย การกระทำดังกล่าวก็มิอาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งเข้าทำนองที่ว่า *ปรบมือข้างเดียวไม่ดัง* ส่วนในเบื้องปลายก็เห็นได้ว่า การกระทำดังกล่าวก็มีความเสี่ยง แม้ชาวจีนจะไว้วางใจชาวไทยก็ตาม แต่ความไว้วางใจนี้มีหลักประกันน้อยมาก โดยเฉพาะในระยะยาว เหตุฉะนั้น การแก้ปัญหาในเบื้องต้นจึงคือ ทำอย่างไรมิให้ชาวไทยยอมเป็นตัวแทน ทั้งนี้โดยชี้ให้เห็นถึงผลเสียที่จะตามมาทั้งต่อเจ้าตัวและต่อประเทศชาติ ส่วนการแก้ปัญหาเบื้องปลายในระยะยาวนั้น ไทยจกต้องคงกฎหมายการถือครองหุ้นและบ้านกับที่ดินในปัจจุบันเอาไว้ การแก้กฎหมายนี้มีช่องทางออกที่ถูกต้อง และรังแต่จะส่งผลเสียทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะการสร้างให้เกิดความขัดแย้งทางเชื้อชาติในอนาคต

ประการที่ห้า กรณีการซื้อห้องพักในอาคารชุด (condominium) ของชาวจีนโดยทั่วไปยังเป็นไปตามกฎหมาย แต่พึงควบคุมมิให้มีการซื้อโดยตัวแทนในสัดส่วนที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด หากไม่แล้วจะเป็นปัญหาดังประการที่สี่ ในทางกลับกันการถือครองห้องพักอาคารชุดโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาดังในประเทศจีนนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจอาคารชุดถ้าหากธุรกิจนี้สามารถทำให้ชาวจีนซื้อห้องพักของตนได้มากขึ้น เพราะการถือครองที่ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลานับเป็นความใฝ่ฝันหนึ่งของชาวจีน

ประการที่หก แม้ชาวจีนอพยพใหม่จะมีความขยันขันแข็ง และต้องทำงานแข่งขันกับคนรอบข้างโดยต้องตื่นตัวอยู่เสมอ นั่น เป็นความจริงของชีวิตขณะอยู่ที่จีน แต่เมื่อมายังไทยแล้วพบว่า ชีวิตที่ไม่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอกลับลดทอนความกดดันได้มาก และน่าจะเป็นชีวิตที่ดีต่อสุขภาพจิตนั้น ทำให้ชาวจีนบางคนบางกลุ่มเปลี่ยนทัศนคติของตนมาเป็นที่ชาวไทยบ้าง กรณีนี้ทำให้เห็นว่าชาวจีนเองมีความคิดในเชิงเปรียบเทียบกับชาวไทยอยู่ตลอดเวลา และสามารถพิจารณาแยกแยะด้วยการนำเอาส่วนที่ดีมาใช้กับตัวเอง กรณีตัวอย่างนี้น่าจะเป็นประโยชน์ไม่น้อย หากชาวไทยสามารถโน้มน้าวให้ชาวจีนเห็นข้อดีในวิถีชีวิตของไทย และถือปฏิบัติในวิถีชีวิตของไทยในบางด้าน หากทำได้จะช่วยลดทอนวัฒนธรรมพันทางของชาวจีนลงได้ และจะทำให้การอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยกับชาวจีนเป็นไปในทางที่ดีมากขึ้น

ประการที่เจ็ด เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า รัฐบาลจีนส่งเสริมให้ประชาชนของตนไปทำการค้าการลงทุนยังต่างประเทศมานานนับสิบปีแล้ว จากเหตุนี้ กระแสการหลั่งไหลออกนอกประเทศของชาวจีนจึงจะยังคงมีอยู่ต่อไป และจะทำให้จำนวนชาวจีนอพยพในหลายประเทศเพิ่มมากขึ้น ซึ่งรวมทั้งไทยด้วย ไทยจึงควรคิดเตรียมการเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนที่จะเข้ามายังไทยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะต้นทุนที่ชาวจีนแต่ละคนจะเข้าถึงบริการบางด้านของรัฐหรือเอกชนไทย

ข้อเสนอเพื่อพิจารณาอาจยังไม่ครอบคลุมรอบด้านและเป็นไปโดยกว้าง ซึ่งในทางปฏิบัติยังมีรายละเอียดที่จะต้องนำมาศึกษาประกอบอยู่อีกไม่น้อย โดยรายละเอียดดังกล่าวนี้ได้ปรากฏในงานศึกษานี้โดยตลอดแล้ว

ปัจจุบัน

ตลอด ค.ศ.2019 คณะผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการลงพื้นที่ตามจังหวัดต่างๆ ทั้งสี่ภาคของไทยเพื่อสัมภาษณ์ชาวจีนอพยพใหม่ การสัมภาษณ์ที่ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีนี้มักจะมาพร้อมกับการเดินสำรวจเมืองในยามว่าง และสิ่งที่พบต้องตรงกับการวิจัยก็คือ นักท่องเที่ยวจีนจำนวนมากกับธุรกิจที่มีชาวจีนเป็นผู้ลงทุนหรือเป็นหุ้นส่วน บางพื้นที่อย่างเช่นภูเก็ตมีนักท่องเที่ยวจีนรวมตัวกันเดินอย่างหนาแน่นเป็นคลื่นมนุษย์ จนคณะผู้วิจัยซึ่งอยู่ปะปนไปกับคลื่นมนุษย์นั้นแทบไม่ต้องเดิน เพราะคลื่นมนุษย์เหล่านี้ต่างหมุนเนื่องผลัดกันพาไป เวลานั้นภาพเหล่านี้ทำให้คณะผู้วิจัยตระหนักว่า ชาวจีนมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก

ต้น ค.ศ.2020 ได้เกิดการระบาดของโรคโควิด-19 ขึ้นทั่วโลก ขณะที่โรคนี้อุบัติขึ้นในจีน ไทยจัดเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้ได้รับเชื้อจากโรคนี้อันดับสองรองจากจีนที่อยู่อันดับหนึ่ง หลังจากนั้นอีกหลายเดือน

ต่อมา ทั้งจีนและไทยก็สามารถสกัดกั้นการระบาดของโรคได้ในระดับที่สูงมาก จนอันดับของสองประเทศนี้ถอยร่นไปอยู่ท้ายๆ ในขณะที่หลายส่วนของโลกไม่เพียงไม่มีที่ท่าว่าการระบาดจะลดน้อยถอยลงเท่านั้น หากแต่ยังเพิ่มสูงขึ้นจนน่าตกใจในแต่ละวัน トラบเท่าที่การระบาดของโรคงยังอยู่ในภาวะเช่นนี้ การเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างประเทศดังที่เคยเป็นก็อาจเกิดขึ้นได้ เมื่อเกิดขึ้นไม่ได้ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของทุกประเทศ

คณะผู้วิจัยได้ยุติการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ชาวจีนเมื่อเกิดโรคระบาดดังกล่าว และปฏิบัติตนเช่นเดียวกับชาวไทยทั้งประเทศด้วยการกักตัวอยู่แต่ในบ้าน ครั้นเมื่อการระบาดของโรคผ่อนคลายลงจนรัฐบาลเริ่มอนุญาตให้สามารถเดินทางภายในประเทศได้แล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่ตามจังหวัดต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง และได้พบกับกัลยาณมิตรชาวจีนที่ช่วยประสานงานในพื้นที่ให้ด้วยน้ำใจที่ดีงาม แต่สิ่งที่ต่างไปจากก่อนการระบาดของโรคอย่างหน้ามือเป็นหลังมือก็คือ ชาวจีนแทบทั้งหมดที่เคยให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยต่างกลับไปยังบ้านเกิดของตนไปแล้ว และกลับด้วยเหตุผลเดียวคือ ธุรกิจของตนได้พังทลายลงจนไม่อาจยืนหยัดอยู่ได้ ทั้งหมดจึงกลับไปยังบ้านเกิดเพื่อตั้งหลักใหม่ สถานการณ์นี้ทำให้งานศึกษานี้หวั่นใจว่า จากแรกเริ่มที่สัมภาษณ์ชาวจีนเหล่านี้ก็เพราะชาวจีนเหล่านี้คือ ชาวจีนอพยพใหม่ ที่ตั้งใจจะปักหลักปักฐานอยู่ในเมืองไทยอย่างถาวร แต่มาบัดนี้ชาวจีนเหล่านี้กลับมิใช่ชาวจีนอพยพใหม่อีกแล้วหรืออย่างไร แต่กระนั้น งานศึกษานี้ก็สรุปด้วยเชื่อว่าชาวจีนเหล่านี้ยังเป็นชาวจีนอพยพใหม่ดั้งเดิม ด้วยเมื่อโรคโควิด-19 ถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบแล้ว ชาวจีนเหล่านี้ก็จะกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

นานมาแล้วที่สังคมไทยได้มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในไทย และสามารถอยู่ร่วมกันได้จนมีความสนิทสนมตั้งเครือญาติ การอยู่ร่วมกันได้เช่นนี้มีขึ้นได้ก็เพราะต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และเพราะต่างก็มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมในทางความคิดความเชื่อ ในขณะที่สังคมโลกมีอาจปฏิเสธการเกิดขึ้นของผู้อพยพไปได้นี้ การอยู่ร่วมกันโดยมีปัญหานั้นน้อยที่สุดจึงเป็นสิ่งอันพึงประสงค์ ปรัชญาการณของชาวจีนอพยพใหม่ก็เช่นกันที่พึงอยู่ร่วมกันได้กับชาวไทยดังในอดีต แต่การณกลับไม่ย้งดั่งว่า เพราะชาวจีนอพยพใหม่ไม่มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมกับชาวไทยดังที่ชาวจีนโพ้นทะเลเคยมี งานศึกษานี้จึงเกิดขึ้นด้วยความคิดคำนึงถึงความสำคัญของปรัชญาการณชาวจีนอพยพใหม่ในไทย และจากการศึกษาทำพบที่มา ความใฝ่ฝัน อุปสรรค บทบาท พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด แนวโน้ม ตลอดจนแนวทางการแก้ปัญหาของชาวจีนอพยพใหม่

กลางเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.2020 ไทยเป็นหนึ่งใน 15 ประเทศที่ได้ร่วมลงนามในความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP) หรือที่เรียกตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า อาร์เซป ประเทศที่ลงนาม 15 ประเทศนี้ประกอบไปด้วยสมาชิกในอาเซียน 10

ประเทศ และประเทศคู่เจรจาอีก 6 ประเทศคือ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ แต่ครั้งถึงเวลาลงนามก็เป็นที่ปรากฏว่า อินเดียได้ขอชะลอการลงนามของตน กล่าวกันว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะอินเดียเกรงว่าสินค้าจีนจะตีตลาดอินเดียจนเกิดความเสียหาย⁹² ประเทศที่ลงนามจึงมีอยู่ 15 ประเทศด้วยเหตุนี้ อาร์เซปจึงเป็นภูมิภาคที่มีประชากรรวมราว 2,100 ล้านคน มีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศหรือจีดีพีคิดเป็นร้อยละ 30 ของทั้งโลกหรือ 1 ใน 3 ของโลก อาร์เซปจึงเป็นความตกลงการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุดในโลก⁹³ ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า หลังจากนั้นต่อไปหรือหลังจากปัญหาโควิด-19 หหมดไปแล้ว การค้าการลงทุนระหว่างประเทศที่ได้ลงนามในความตกลงนี้จะเพิ่มความคึกคักมากขึ้น และด้วยพลังทางเศรษฐกิจที่สูงยิ่งของจีน การเข้ามาของชาวจีนทั้งเพื่ออยู่อาศัยและเพื่อทำธุรกิจจะยิ่งมีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้น โดยส่วนหนึ่งย่อมเข้ามายังไทยด้วยบทบาทของชาวจีนในส่วนที่เป็นผู้อพยพจึงจะยังคงมีอยู่ต่อไปไม่หยุดนิ่ง และยังคงเต็มไปด้วยพลวัตให้ต้องศึกษาอีกยาวนาน

⁹² เอ็ม. เค. ภัทรกุมาร, “อินเดียโบกมืออำลาอาเซียน เมื่อตัวเองตกขบวนไม่ขึ้นรถไฟ RCEP เพราะระวางเงิน,” สืบค้นใน <https://mgronline.com/around/detail/9630000118024> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2020).

⁹³ “วิเคราะห์ 15 ชาติลงนาม RCEP หลังผลักดัน 8 ปี,” สืบค้นใน news.thaipbs.or.th/content/298363 (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2020).

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เจียน ฉีระวิทย์. *จีนใหม่ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2549.

เจียน ฉีระวิทย์. *นโยบายต่างประเทศจีน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

เฉลิม ยงบุญเกิด. *ภาษาไทย-ภาษาจีน*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนายเฟิน ยงบุญเกิด ณ เมรุ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 14 มีนาคม 2513.

ไชยันต์ ไชยพร. *จอห์น เอลสเตอร์ กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เวย์ ออฟ บุ๊ค, 2557.

เดวิด ฮาร์วี. *ความขัดแย้งลึบเจ็ดประการกับจุดจบของระบบทุนนิยม*. ภัควดี วีระภาสพงษ์ แปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2562.

เดวิด ฮาร์วี. *ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่*. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ นรุทม์ เจริญศรี ภัควดี วีระภาสพงษ์ สุรัตน์ โหราชัยกุล และอภิรักษ์ วรรณสาธพ แปล. ภัควดี วีระภาสพงษ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2555.

นิทรธน์ (นามปากกา) แปลและเรียบเรียง. “คำปราศรัยของเติ้งเสี่ยวผิง หัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนในที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยวิสามัญ (10 เมษายน 1974)”. *ทฤษฎีสากล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กาลเวลา, 2522.

นิทรธน์ (นามปากกา) แปลและเรียบเรียง. “ทฤษฎีว่าด้วยการแบ่งโลกเป็นสามโลกโดยกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชาชนรายวัน ของสาธารณรัฐประชาชนจีน”. *ทฤษฎีสากล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กาลเวลา, 2522.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “วัฒนธรรมคือระบบความสัมพันธ์” *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

พอล ชาโลเพก, “ก้าวเดินไปกับผู้อพยพ,” *National Geographic* (ปีที่ 19, สิงหาคม 2562), หน้า 91.

แมนเฟร็ด สเตเกอร์ และ รวี เค. รอย. *เสรีนิยมใหม่: ความรู้ฉบับพกพา*. วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง แปล.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นเวิลด์ส, 2559.

ไมเคิล อาร์ ก๊อดลีย์. “การอพยพออกนอกประเทศของชาวจีนกับเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ และ ยุทธศาสตร์”. *การย้ายถิ่นข้ามชาติในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก: ปัญหาและแนวโน้ม*, สุรางค์ จันทวานิช บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

โรเบิร์ต บิวเคอรี และ เกรโกรี ที. หวง. *กวานซี: ศิลปะแห่งความล้มพันธ์*. มรุตส กุลจินต์ แปล. กรุงเทพฯ:

บริษัท เนชั่นบุ๊คส์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, 2551.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. *ครองแผ่นดินจีน: พรรค ผู้นำ อำนาจรัฐ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2554.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. “จีนกับแกตต์”. *จีนในกระแสโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊คส์, 2550.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. “จีนกับลัทธิสังคมนิยมใหม่”. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง *จีนกับความมั่นคงของมนุษย์ปีที่ 3*. อาคารประชาธิปไตย-รำไพพรรณี ชั้น 4, วันที่ 29 พฤศจิกายน 2556.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. *เศรษฐกิจการเมืองจีน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊คส์, 2557.

สารสิน วีระผล. “ความสัมพันธ์ไทย-จีน: กระแสพัฒนาการบนความขัดแย้งในภูมิภาคจากห้วงสองทศวรรษ (ค.ศ.1975-1995)”. ใน วรศักดิ์ มหัทธโนบล บรรณาธิการ. *จีน-ไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย [สกว.], 2542.

อุษามาต เสียมภักดี. “หน่วยที่ 3 การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ: พัฒนาการและแนวคิด”. ใน วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์ บรรณาธิการ. *เอกสารการสอนชุดวิชา ความคิดทางการเมืองและสังคม*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2562. หน้า 3-1-3-70.

เออีจิ มูราชิม่า. *การเมืองจีนสยาม: การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1924-1942*. วรศักดิ์ มหัทธโนบลและเออีจิ มูราชิม่า แปล. วรศักดิ์ มหัทธโนบล บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาจีน

หยิ่งเค่อหลิน เรียบเรียง, *เหวินฮว่าต่าเก๋อหมิงป้ออู้กว่าน (พิพิธภัณฑ์การปฏิวัติวัฒนธรรม)* (ฮ่องกง: บริษัทเทียนตี้จูจี้จำกัดและสำนักพิมพ์ซินต้าลู, 2002).

ภาษาอังกฤษ

Benjamin, Robert. "China's Spiritual Civilization". *The Baltimore Sun* (30 December 1990).

Berlin, Isaiah. *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University, 1969.

Borjas, George J. *International Differences in the Labour Market Performance of Immigrants*. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1988.

Boyd, Monica. "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas". *International Migration Review*. 23(3), (1989), pp. 638-670.

Burawoy, Michael. "The Function and Reproduction of Migrant Labor: Comparative Material from Southern Africa and the United States". *American Journal of Sociology*. 82(5), (1976), pp. 1050-1087.

Editorial. "Migration: theory, research and practice in guidance and counseling". *British Journal of Guidance & Counselling*. Vol. 47, No. 1. (2019), pp. 1-5.

Goodkind, Daniel. *The Chinese Diaspora: Historical Legacies and Contemporary Trends*. U.S.A.: U.S. Census Bureau, 2019.

Haas, Hein de. "Migration and Development: A Theoretical Perspective". *International Migration Review*. 44(1), (2010), pp. 227-264.

King, Russell. *Theories and Typologies of Migration: An Overview and Primer* (Sweden: Manmo Institute for Studies of Migration, Manmo University, 2012), p. 13.

Krissman, Fred. "Sin Coyote Ni Patron: Why the 'Migrant Network' Fail to Explain International Migration". *International Migration Review*, 39(1), (2005), pp. 4-44.

Lee, Everett S. "A Theory of Migration," *Demography*, Vol. 3 No. 1. (1966).

Mabogunje, Akin L. "System Approach to a Theory of Rural-Urban Migration". *Geographical Analysis*, Vol. 2, No. 1, (1970), pp. 1-18.

Massey, Douglas. "Economic Development and International Migration in Comparative Perspective". *Population and Development Review*, 14(3), (1988), pp. 383-413.

Oxfam. "The Cost of Inequality: How Wealth and Income Extremes Hurt Us All", *Oxfam Media Briefing*. 18 January 2013. อ้างถึงใน เดวิด ฮาร์วี. *ความขัดแย้งสืบเจ็ดประการกับจุดจบของระบบทุนนิยม*. ภัคดี วีระภาสพงษ์ แปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2562.

Piche, Victor "Contemporary migration theories as reflected in their founding texts," translated by Catriona Dutreuilh, *Population*, Vol. 68, No. 1 (2013), pp. 141-164.

Ravenstein, E. G. "The Laws of Migration". *Journal of the Statistical Society of London*. Vol. 48, No. 2 (Jun., 1885), pp. 167-235.

Sam Wong, *Exploring 'Unseen' Social Capital in Community Participation: Everyday Lives of Poor Mainland Chinese Migrants in Hong Kong* (Netherlands: Amsterdam University Press, 2007), pp. 73-96.

Sassen, Saskia. “The Rise of Global City and the New Labor Demand”. *The Mobility of Labor and Capital*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, pp. 126-170.

Sen, Amartya. *Development of Freedom*. New York: Anchor Books, 1999.

Sjaastad, Larry “The Cost and Return of Human Migration,” *Journal of Political Economy*, 70(5), part 2, (1962), pp. 80-93.

Stark, Oded and Bloom, David. “The New Economics of Labor Migration”. *The American Economic Review*, 75(2), (1985), pp. 173-178.

Todaro, Michael P., “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”. *The American Economic Review*. Vol. 59, No. 1 (1969), pp. 138-148.

Yan Jiaqi and Gao Gao. *Turbulent Decade: A History of the Cultural Revolution*. Translated and edited by D. W. Y. Kwok. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1996.

Zelinski, Wilbur. “The Hypothesis of the Mobility Transition”. *Geographical Review*, Vol. 61, No. 2 (April, 1971), pp. 219-249.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ภาษาไทย

“การเร่งลดภาษีผักและผลไม้ระหว่างไทย-จีนภายใต้กรอบ FTA อาเซียน-จีน,” สืบค้นใน

https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconMakhongCanelArea/Yunnan/DocLib_YNArticle/FTA.pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2563).

สืบค้นใน <https://www.bic.moe.go.th/index.php/component/k2/item/2657-2013-10-14-23-08-53> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2563).

สืบค้นใน <https://m.facebook.com/opecoffice/posts/1553105561389263/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2563).

เกรียงไกร พรพิพัฒน์กุล “40 ปีจีนปฏิรูปและเปิดประเทศ: ว่ายน้ำไปยังเป็นหมู่บ้านฯ มองกลับมาเป็น ‘มหานคร’,” สืบค้นใน <https://mgronline.com/china/detail/9610000050583> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2563).

รมฉัตร จันทรานุกูล, “คนจีนยุคใหม่รวยอู้ฟูจริงหรือ?” สืบค้นใน: <https://mgronline.com/china/detail/9630000071060> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2020).

รมฉัตร จันทรานุกูล, “สังคมคนทำงานจีนกับวัฒนธรรมการทำงานล่วงเวลา,” สืบค้นใน <https://mgronline.com/china/detail/9630000076274> (สืบค้นเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2563).

“วิเคราะห์ 15 ชาติลงนาม RCEP หลังผลักดัน 8 ปี,” สืบค้นใน news.thaipbs.or.th/content/298363 (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2020).

เอ็ม. เค. ภัทรกุมาร. “อินเดียโหมมืออาลาอาเซียน เมื่อตัวเองตกขบวนไม่ขึ้นรถไฟ RCEP เพราะระวางเงิน”. สืบค้นใน <https://mgronline.com/around/detail/9630000118024> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2020).

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ภาษาอังกฤษ

Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Asian_Infrastructure_Investment_Bank (Accessed 29 May 2020).

Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Belt_and_Road_Initiative (Accessed 29 May 2020).

Available from:

https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Guidance_Commission_on_Building_Spiritual_Civilization (Accessed: 15 August 2020).

Available from: <https://en.wikipedia.org/wiki/Eurocentrism> (Accessed 25 June 2020).

Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Gravity_model_of_migration (Accessed 22 June 2020).

Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Twist (Accessed 24 November 2020).

Available from: <https://en.wikipedia.org/wiki/Oxfam> (Accessed 23 November 2020).

Available from:

<https://www.facebook.com/ChinaReportAseanThailand/posts/353014968752186/>
(Accessed 29 May 2020).

Available from:

<https://www.facebook.com/ChinaReportAseanThailand/posts/353014968752186/>
(Accessed 29 May 2020).

Available from: <https://www.iom.int/countries/china> (Accessed 30 November 2020).

“IOM History,” Available from <https://www.iom.int/iom-history> (Accessed 30 November 2020).

Available from: <https://www.ryt9.com/s/iq38/3001383> (Accessed 29 May 2020).

“New Economics of Labour Migration and Neoclassical Migration Comparison,” Available from: <https://www.ukessays.com/essays/economics/new-economics-of-labour-migration-and-neoclassical-migration-comparison.php> (Accessed: 20 June 2020).

จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ในโครงการชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย

ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ ภาคกลางและภาคตะวันออก

ลำดับ	จังหวัดในไทย	ภูมิลำเนา (จีน)	เพศ	อายุ	อาชีพ
1	ขอนแก่น	กวางสี	ช	36	พนักงานธนาคาร
2	ขอนแก่น	กวางสี	ช	33	ครูสอนภาษาจีน
3	ขอนแก่น	กวางตุ้ง	ญ	22	นักศึกษา ป.ตรี
4	ขอนแก่น	ยูนนาน	ช	33	ธุรกิจโรงเรียนสอนภาษาจีน
5	มหาสารคาม	กวางสี	ช	35-45	ครูสอนภาษาจีน
6	มหาสารคาม	เหอหนาน	ช	40-45	อาจารย์มหาวิทยาลัย
7	อุดรธานี	ยูนนาน	ช	27	พนักงานในอุตสาหกรรมไม้แปรรูป
8	อุดรธานี	เซี่ยงไฮ้	ช	35-45	ธุรกิจอุตสาหกรรมไม้แปรรูป
9	หนองคาย	ฮ่องกง*	ช	35-45	ธุรกิจอุตสาหกรรมไม้แปรรูป
10	ขอนแก่น	เหอเป่ย์	ช	31	ธุรกิจร้านอะไหล่รถยนต์
11	ขอนแก่น	อันฮุย(อันซิง)	ช	33	ธุรกิจอุตสาหกรรมอาหาร
12	ขอนแก่น	ยูนนาน	ญ	23	นักศึกษา ป.ตรี
13	ขอนแก่น	เจ้อเจียง	ช	40-45	ธุรกิจร้านเครื่องนอนขนาดเล็ก
14	ขอนแก่น	เจ้อเจียง	ช	35-45	ธุรกิจร้านเครื่องนอนขนาดเล็ก
15	ขอนแก่น	เจ้อเจียง	ญ	35	ธุรกิจร้านผ้าปูที่นอนขนาดเล็ก
16	อุดรธานี	เจ้อเจียง	ช	35-45	ธุรกิจเฟอร์นิเจอร์
17	นครราชสีมา	ยูนนาน	ช	40-45	ธุรกิจอุตสาหกรรมพลาสติก
18	นครราชสีมา	ยูนนาน	ช	45	ผู้จัดการธนาคาร
19	เชียงใหม่	ไห่หนาน	ช	40-50	ธุรกิจหอพักนักศึกษา
20	เชียงใหม่	เจียงซี	ช	35-40	ธุรกิจร้านกาแฟและโรงแรมขนาดเล็ก
21	เชียงใหม่	ยูนนาน	ญ	30-35	ธุรกิจร้านอาหารจีน
22	เชียงใหม่	เฮยหลงเจียง	ญ	30-35	ธุรกิจร้านอาหารจีน
23	เชียงใหม่	ปักกิ่ง	ช	35-40	ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์
24	เชียงใหม่	ยูนนาน	ญ	35-40	ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์
25	เชียงใหม่	ซานตง	ญ	50-60	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
26	เชียงใหม่	มองโกเลียใน	ญ	40-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน + นักศึกษา ป.เอก
27	เชียงใหม่	ฝูเจี้ยน	ช	35-40	ธุรกิจร้านกาแฟขนาดเล็ก
28	สงขลา(หาดใหญ่)	ยูนนาน	ช	25-30	ธุรกิจร้านอาหารจีน
29	สงขลา(หาดใหญ่)	กวางตุ้ง(ซัวเถา)	ญ	45-50	อาจารย์มหาวิทยาลัย
30	สงขลา(หาดใหญ่)	ยูนนาน	ช	30-35	ผู้จัดการบริษัทผลไม้ส่งออก
31	สงขลา(หาดใหญ่)	เฮยหลงเจียง	ช	20-25	เจ้าหน้าที่หอการค้าเยาวชนจีน
32	สงขลา(หาดใหญ่)	เจ้อเจียง	ช	30-35	เจ้าหน้าที่หอการค้าเยาวชนจีน
33	สงขลา(หาดใหญ่)	กวางตุ้ง	ช	25-30	ร้านค้าอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ขนาดเล็ก
34	สงขลา(หาดใหญ่)	กวางตุ้ง	ญ	50-60	ค้าขาย
35	สงขลา(หาดใหญ่)	ไห่หนาน	ช	65-70	เจ้าหน้าที่สมาคม
36	สงขลา(หาดใหญ่)	ซานซี	ช	30-35	อาจารย์มหาวิทยาลัย
37	สงขลา(หาดใหญ่)	ซานตง	ญ	30-35	อาจารย์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	จังหวัดในไทย	ภูมิลำเนา (จีน)	เพศ	อายุ	อาชีพ
38	ภูเก็ต	ยูนนาน	ช	42	มัคคุเทศก์
39	ภูเก็ต	อันฮุย	ช	30-35	ธุรกิจร้านนวด
40	ภูเก็ต	ฉงชิ่ง	ญ	35-40	ธุรกิจส่วนตัว
41	ภูเก็ต	เจียงซี	ญ	30-35	ธุรกิจร้านอาหารจีน
42	ภูเก็ต	หูเป่ย์(อุฮั่น)	ญ	42	นักร้องแบบภายในอิสระ
43	ภูเก็ต	ปักกิ่ง	ญ	43	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
44	ภูเก็ต	ชานตง	ช	35-45	มัคคุเทศก์
45	ภูเก็ต	เจียงซู(หนานจิง)	ช	35-40	มัคคุเทศก์
46	ภูเก็ต	เซี่ยงไฮ้	ช	35-40	ธุรกิจส่วนตัว
47	ภูเก็ต	เจียงซู(หนานจิง)	ช	35-40	นักถ่ายทอดสด (Live-streamer)
48	ภูเก็ต	กวางตุ้ง(เซินเจิ้น)	ช	35-45	ธุรกิจท่องเที่ยว
49	ภูเก็ต	ซานซี	ช	45-50	ธุรกิจท่องเที่ยว
50	ภูเก็ต	เจียงซู	ญ	35-40	พนักงานบริษัท
51	ภูเก็ต	กวางสี	ญ	27	ล่ามในภาคธุรกิจ
52	ภูเก็ต	ยูนนาน	LGBTQ	28	ล่ามในภาคธุรกิจ
53	ภูเก็ต	เจียงซู(หนานทง)	ช	26	ล่ามในภาคธุรกิจ
54	ภูเก็ต	กวางสี	ญ	26	ล่ามในภาคธุรกิจ
55	ภูเก็ต	กวางสี	ญ	35	พนักงานบริษัททัวร์
56	ภูเก็ต	सानซี(ซีอาน)	ช	27	ล่ามในภาคธุรกิจ
57	เชียงใหม่	ปักกิ่ง	ญ	35-40	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
58	เชียงใหม่	จีหลิน	ญ	31	ธุรกิจร้านอาหารจีน
59	เชียงใหม่	เหอหนาน	ช	45-50	ผู้บริหารองค์การพัฒนาเอกชน
60	เชียงใหม่	ชานตง	ช	45-50	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
61	เชียงใหม่	กวางตุ้ง	ช	45-50	ธุรกิจโฮมสเตย์
62	เชียงใหม่	เจ้อเจียง	ญ	40-50	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
63	เชียงใหม่	เจ้อเจียง	ญ	40-50	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
64	เชียงใหม่	ไม่ทราบ	ช	30-35	ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์
65	เชียงใหม่	ไม่ทราบ	ญ	30-35	ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์
66	เชียงใหม่	ปักกิ่ง	ช	30-35	เรียนภาษาและธุรกิจส่วนตัว
67	เชียงใหม่	ปักกิ่ง	ญ	30-35	เรียนภาษาและธุรกิจส่วนตัว
68	เชียงใหม่	เซี่ยงไฮ้	ญ	50-60	เกษียณ
69	เชียงใหม่	เจียงซี(หนานชาง)	ญ	35-40	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน +บล็อกเกอร์+ ค้าขายออนไลน์
70	เชียงใหม่	सानซี(ซีอาน)	ช	35-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
71	เชียงใหม่	ไม่ทราบ	ช	40-45	ค้าขาย
72	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ช	53	ธุรกิจท่องเที่ยวและวีซ่า
73	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	53	ธุรกิจท่องเที่ยวและวีซ่า
74	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	50	เกษียณ
75	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	50	ธุรกิจร้านค้าขนาดเล็ก
76	กรุงเทพมหานคร	หูเป่ย์	ญ	50	ธุรกิจร้านอาหารจีน
77	กรุงเทพมหานคร	เหลียวหนิง	ญ	40	ธุรกิจร้านอาหารจีน

ลำดับ	จังหวัดในไทย	ภูมิลำเนา (จีน)	เพศ	อายุ	อาชีพ
78	กรุงเทพมหานคร	กวางสี	ช	28	นักศึกษา ป.เอกและธุรกิจสตาร์ทอัพโลจิสติกส์
79	กรุงเทพมหานคร	กวางสี	ช	28	นักศึกษา ป.โทและค้าขายออนไลน์
80	กรุงเทพมหานคร	กวางสี	ช	28	พนักงานธนาคาร
81	กรุงเทพมหานคร	จีหลิน	ญ	35	อาจารย์มหาวิทยาลัย
82	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	55	ธุรกิจโรงเรียนสอนภาษาจีน
83	กรุงเทพมหานคร	ยูนนาน	ญ	50	พนักงานบริษัท
84	ชลบุรี	กวางสี	ญ	25	พนักงานโรงงานโซลาร์เซลล์
85	ชลบุรี	ฝูเจี้ยน	ญ	25	พนักงานโรงงานโซลาร์เซลล์
86	ชลบุรี	ยูนนาน	ญ	27	พนักงานโรงงานโซลาร์เซลล์
87	ชลบุรี	ยูนนาน	ญ	27	พนักงานโรงงานโซลาร์เซลล์
88	ระยอง	เจียงซู	ช	40	ผู้บริหารโรงงานยางรถยนต์
89	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	40-50	ช่างไฟฟ้า
90	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	40-50	ช่างไม้
91	นนทบุรี	กวางตุ้ง	ญ	55	ธุรกิจรับซื้อของเก่า
92	กรุงเทพมหานคร	ยูนนาน	ญ	25-30	ครูสอนภาษาจีน
93	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	40-50	ช่างก่อสร้าง
94	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	40-50	ช่างก่อสร้าง
95	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	40-50	ช่างก่อสร้าง
96	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ช	40-50	ช่างก่อสร้าง
97	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ช	40-45	ธุรกิจ
98	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ช	40-45	ธุรกิจ
99	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ช	40-45	ธุรกิจ
100	กรุงเทพมหานคร	เซี่ยงไฮ้	ช	50-55	ธุรกิจ
101	กรุงเทพมหานคร	เจ้อเจียง	ช	40-45	ธุรกิจ
102	กรุงเทพมหานคร	เฮยหลงเจียง	ช	45-50	ธุรกิจ
103	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ช	45-50	ธุรกิจ
104	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ช	40-45	ธุรกิจ
105	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ช	35-40	ธุรกิจ
106	กรุงเทพมหานคร	กุ้ยโจว	ช	35-50	พนักงานบริษัท
107	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ช	35-45	พนักงานบริษัท
108	กรุงเทพมหานคร	เฮยหลงเจียง	ช	30-45	ผู้ลี้ภัย
109	กรุงเทพมหานคร	หูหนาน	ช	30-45	ผู้ลี้ภัย
110	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ช	30-45	ผู้ลี้ภัย
111	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ช	30-40	ผู้ลี้ภัย
112	กรุงเทพมหานคร	ฝูเจี้ยน	ช	30-40	ผู้ลี้ภัย
113	กรุงเทพมหานคร	อันฮุย	ช	35-45	ผู้ลี้ภัย
114	กรุงเทพมหานคร	จีหลิน	ช	50-60	ผู้ลี้ภัย
115	กรุงเทพมหานคร	เหลียวหนิง	ช	45-55	ผู้ลี้ภัย
116	กรุงเทพมหานคร	เจ้อเจียง	ช	35-40	ธุรกิจร้านอาหาร
117	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ช	35-45	ธุรกิจร้านอาหาร
118	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ช	30-45	พ่อครัว

ลำดับ	จังหวัดในไทย	ภูมิลำเนา (จีน)	เพศ	อายุ	อาชีพ
119	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ช	60-70	อาจารย์
120	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ช	40-50	อาจารย์
121	กรุงเทพมหานคร	หูเป่ย์	ช	40-50	อาจารย์
122	กรุงเทพมหานคร	ยูนนาน	ช	35-50	อาจารย์
123	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ช	35-50	อาจารย์
124	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ญ	40-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
125	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ญ	40-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
126	กรุงเทพมหานคร	ปักกิ่ง	ญ	35-40	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
127	กรุงเทพมหานคร	เจ้อเจียง	ญ	30-35	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
128	กรุงเทพมหานคร	เฮยหลงเจียง	ญ	30-35	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
129	กรุงเทพมหานคร	ยูนนาน	ญ	30-35	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
130	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	40-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
131	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	40-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
132	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	40-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
133	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	35-40	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
134	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	30-35	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
135	กรุงเทพมหานคร	เหอเป่ย์	ญ	35-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
136	กรุงเทพมหานคร	เหอเป่ย์	ญ	35-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
137	กรุงเทพมหานคร	सानซี	ญ	35-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
138	กรุงเทพมหานคร	ไห่หนาน	ญ	35-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
139	กรุงเทพมหานคร	เซี่ยงไฮ้	ญ	35-45	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
140	กรุงเทพมหานคร	หูเป่ย์	ญ	35-40	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
141	กรุงเทพมหานคร	ไม่ทราบ	ญ	30-40	ผู้ปกครองติดตามลูกเข้าเรียน
142	กรุงเทพมหานคร	ฉงชิ่ง	ญ	26	ธุรกิจร้านอาหาร
143	กรุงเทพมหานคร	ยูนนาน	ญ	30-40	ธุรกิจร้านอาหาร
144	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ญ	35-45	ธุรกิจร้านอาหาร
145	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ญ	35-45	ธุรกิจร้านอาหาร
146	กรุงเทพมหานคร	เสฉวน	ญ	35-45	ธุรกิจร้านอาหาร
147	กรุงเทพมหานคร	หูหนาน	ญ	30-45	ธุรกิจร้านอาหาร
148	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	30-45	ธุรกิจร้านอาหาร
149	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	30-45	ธุรกิจร้านอาหาร
150	กรุงเทพมหานคร	หูเป่ย์	ญ	35-45	อาจารย์
151	กรุงเทพมหานคร	ยูนนาน	ญ	30-40	อาจารย์
152	กรุงเทพมหานคร	ซานซี	ญ	35-45	อาจารย์
153	กรุงเทพมหานคร	กวางตุ้ง	ญ	35-45	แม่บ้าน (ติดตามสามี)
154	กรุงเทพมหานคร	เจ้อเจียง	ญ	35-45	แม่บ้าน (ติดตามสามี)
155	กรุงเทพมหานคร	เฮยหลงเจียง	ญ	35-45	แม่บ้าน (ติดตามสามี)
156	กรุงเทพมหานคร	เซี่ยงไฮ้	ญ	35-45	แม่บ้าน (ติดตามสามี)
157	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ญ	40-50	แม่บ้าน
158	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ญ	40-50	แม่บ้าน
159	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ญ	40-50	แม่บ้าน

ลำดับ	จังหวัดในไทย	ภูมิลำเนา (จีน)	เพศ	อายุ	อาชีพ
160	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ญ	40-50	แม่บ้าน
161	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ญ	40-50	แม่บ้าน
162	ชลบุรี	กวางสี	ญ	45-50	แม่บ้าน
163	ชลบุรี	กวางสี	ญ	45-50	แม่บ้าน
164	ชลบุรี	กวางสี	ช	30-40	อาจารย์
165	ชลบุรี	กวางสี	ช	30-40	อาจารย์
166	ชลบุรี	เหอเป่ย์	ช	35-45	อาจารย์
167	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ช	45-55	ธุรกิจโรงงานพลาสติก
168	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ช	45-55	ธุรกิจโรงงานพลาสติก
169	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ช	45-55	ธุรกิจโรงงานพลาสติก
170	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ช	45-55	ธุรกิจโรงงานพลาสติก
171	ชลบุรี	กวางตุ้ง	ช	45-55	ธุรกิจโรงงานพลาสติก

สรุปจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดในภาคเหนือ อีสาน ได้ กลางและตะวันออก จำนวน 171 คน แบ่งตามเพศเป็นกลุ่มคนหลากหลายทางเพศ 1 คน หญิง 80 คน ชาย 90 คน

สรุปจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดในภาคเหนือ อีสาน ใต้ กลางและตะวันออก จำนวน 171 คน
แบ่งตามภูมิลำเนาในประเทศไทย

ภูมิลำเนา		จำนวน (คน)
มณฑล	กวางสี	14
มณฑล	กวางตุ้ง	33
มณฑล	ยูนนาน	19
มณฑล	เหอหนาน	2
มณฑล	หูหนาน	2
เมือง	เซียงไฮ้	6
เขตปกครองพิเศษ*	ฮ่องกง*	1
มณฑล	เหอเป่ย์	4
มณฑล	อันฮุย	3
มณฑล	เจ้อเจียง	11
มณฑล	ไห่หนาน	10
มณฑล	เจียงซี	3
มณฑล	ชานตง	4
มณฑล	มองโกเลียใน	1
มณฑล	ฝูเจี้ยน	3
มณฑล	เฮยหลงเจียง	6
มณฑล	ชานซี	3
เมือง	ฉงชิ่ง	2
มณฑล	หูเป่ย์	5
เมือง	ปักกิ่ง	14
มณฑล	เจียงซู	5
มณฑล	ส่านซี	3
มณฑล	จีหลิน	3
มณฑล	เหลียวหนิง	2
มณฑล	เสฉวน	7
มณฑล	ก๊วยโจว	1
*ไม่ทราบภูมิลำเนา		4
รวม 171 คน		